

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 11 / 2023

СӨЕМЫНЭ

ISSN 0869-1398

улларын көтө
АНАЛАР
26 ноябрь –
Әниләр көне

ӨЗЕЛГӘНСЕҢ
сиреньнән
бер жыр тарихы

чәй табынына
корт
СУМСАСЫ

Роза
ӘХМӘДИЕВА: «Яшьлар милли киёмнән
йөрергә өйрәнсен!»

СӨЕМБИКӘ

110

«Сөембикә»нең
беренче саны
чыгуға был
110 ел була!
1913 елда ул нәкъ
менә «Сөембикә»
исеме белән нәшер
ителә башлый,
революциядән соң
«Азат хатын»
дип үзгәртелә,
ә аннан соң кабат
үз исеменә –
асылына әйләнеп
кайта.

Елъязма

Без бүген: «Журналыбызны яратып, жан жылысын кушып эшлибез!» – дип кабатларга яратабыз. Алар, ягъни бездән алда килгәннәр дә шулай эшләгән... Араларында репрессияләргә дучар булганнар да бар... Төрмә салкынлыгы, гаделсезлекләр кичерүчеләр дә... Исемнәре аклану шатлыгын көтеп алучылар да... Журнал кызыклы, файдалы булсын, укучыны уй-гамьнәргә салсын дип ижтат газапларында янганнар... «Сөембикә» журналы битләре әнә шулай тарихка керә барган... Менә хәзер безгә шушы фотосурәтләрдән караучы шәхесләр аша «Сөембикә» бүгенгә көнгә килеп җиткән. Кыйбласын да, максатларын да югалтмаган!
Бу сәхифәбез – кайчандыр журналыбыз өчен жан атып яшәүчеләр хақында.

Утырганнар (сулдан уңга): «Сөембикә» журналының баш мөхәррире Роза Туфитуллова, фольклорчы галимә Флора Әхмәтова-Урманче, тел галиме, профессор Диләрә Тумашева, Финляндиядә яшәүче милләттәшөбез Айнура Низаметдин.
Басканнар: журналның җаваплы сәркатибе Эльмира Әдиатуллина һәм баш мөхәррир урынбасары Марат Әмирханов. 90 нчы еллар.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сеембика» 2023

Ежемесячное литературно-художественное и культурно-просветительское электронное периодическое издание на татарском, русском языках для женщин и семьи.

Территория распространения: Российская Федерация, зарубежные страны

Элемтә, мәгълүмати технологиялар һәм массакүләм коммуникацияләр өлкәсендәге күзәтчек буенча Федераль хезмәтэндә (Роскомнадзор) 2015 елның 18 маенда «Сюумбике» дип теркәлгән. Теркау таныклыгы Эл № ФС 77-61814

Язмалар авторның тулы адресы күрсәтелеп, паспорт мәгълүматлары, пенсия иминияте таныклыгы, ИНН таныклыгының ксерокс күчәрмәләре белән бергә жиберелгәндә генә кабул ителә.

Кулъязмаларга бәя бирелми, алар кире кайтарылмый.

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир
Л. Н. Маликова

Тышлыкта:
Роза Әхмәдиева:
Фото: Анна Арахамия

Учредитель:
Акционерное
общество
«Татмедиа»

Редколлегия:
Зәлия Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлсә Батталова,
Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нурия һашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

Редакциянең гомуми телефоны
8 (843) 222-09-77

Баш мөхәррир урынбасарлары
Гөлнур Хәсәншина 8 (843) 222-09-78
Алсу Шакирова

Әдәби мөхәррир
Эльмира Закирова
Сайт мөхәррире
Камила Димәхәммәтова

Мөхәррирләр
Чулпан Галиәхмәтова
Лилия Гәрәева
Фәгыйлә Шакирова
Дизайнер-верстальщик
Резеда Галиуллина
Корректор
Фирдәвес Исмагыйлева
Фотокорреспондент
Анна Арахамия
Гамәли хезмәткәрләр
Ильмира Сөләйманова
Ленар Сафиуллин

Формат: 225x290 мм
Күләме 64 бит

Автор фикере редакция фикере белән туры килмәскә мөмкин.

Рекламаның эчтәлегә (фото, текст) аны бирүчеләр җаваплылыгында.

Редакциянең язмача рәхсәтеннән башка материалларны «Сеембика»дан күчереп басу тыела.

Басарга кул куелды: 31.10.2023 ел.
Чыгу көне: 7.11.2023 ел.
Заказ **C-2984**
Тираж **7311**

ТР «Татмедиа» Матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр республика агентлыгы ярдәме белән чыгарыла.

Басма Матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр буенча федераль агентлык ярдәмендә нәшер ителә

Редакция адресы: 420066, Казан, Декабристлар урамы, 2 нче йорт.
www.syuyumbike.ru
E-mail: suumbike@tatmedia.com
ssuum@yandex.ru
тел./факс: 8 (843) 222-09-77
Язылу индексы
ПАП рәсми каталогы буенча:
Татарстанда **П2204** (ярты еллык),
П8299 (берьялык)
Татарстаннан
читтә: **П0279**

Банк реквизитлары:
Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журнала «Сюумбикэ»
Расч/счет 40702810600020010309
кор/сч 30101810000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

16+

Фото: art16.ru@Елена Сунгатова

26 НОЯБРЬ – ӘНИЛӘР КӨНЕ

Разил ВӘЛИЕВ

Сагынам

Су буенда үскән өянкеләр
Синең кебек ак шәл ябынган.
Синең чәчең төсле ак җил тузгый –
Мин кышларда сине сагынам.

Карашыңдай җылы, аяз көннәр,
Җилләр исә синең ягыңнан.
Гөрләвекләр булып кайтыр идем...
Мин язларда сине сагынам.

Бөтен дөнья бүген шау чәчәктә...
Арынган җир хәсрәт-кайгыдан.
Шатлык төяп кайтып килер идем...
Мин җәйләрдә сине сагынам.

Синең сагыш әллә күчкән инде? –
Урманнарда сары кабынган.
Күзләремдә яшьме, яңгырмы ул?
Мин көзләрдә сине сагынам.

Офыкларга карап, һәр көн саен
Сине уйлыйм, сиңа табынам.
Бөтенләйгә тиздән кайтырмын күк –
Сине, әнкәй, сине сагынам.

«Безнең тышлыкта»

«Бездә дә хәзер кайбер чараларда милли киём кию күренеше күзәтелә. Үзем дә киям. Әмма этнокостюм белән татар милли костюмын бутарга ярамый. Икенчесенең ерак-тан, тирәннән килгән тарихы бар.»

10

Үткәннәрдән – киләчәккә
Гөлнур Хәсәншина

14

Улларын
көтә аналар
Чулпан Галиәхмәтова

18

Зөлфирә һәм аның
командасы
Эльмира Закирова

22

Кызым янында –
мин дә бала
Алсу Шакирова

Заман һәм без

Пенсиягә чыгар
алдыннан...

Чулпан Галиәхмәтова

Пенсия —
яңа мөмкинлекләр
чоры

Айсылу Нәгыймова

Каршы алыгыз;
«Нәүрүз» килә!

Мәдәни тормыш

Серең булып калыйм

Алия Зәртдинова

Көзгә аккордлар

Люция Әблиева

Лазько – музыкаль
зәвык символы!

Филүсә Арслан

Китап тормышка тәм өсти

Айдар Әхмәдиев

Яшәеш

Их син, йөрәк...

Гөлнур Сафиуллина

Бизәкләр «шагыйре»

Лилия Гәрәева

Күзгә күренмәс эзләрдән...

Лилия Гәрәева

Бар да ачуымны
китерә

Яши миндә синең сагыш...

Әлфия Минһажева

Абхазия.
«Жан иле»нә сәяхәт

Гөлнәз Хөҗжәтова

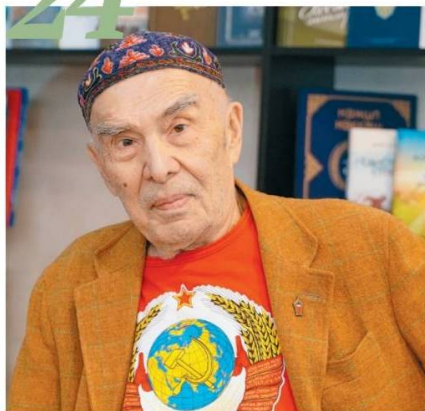
Хуҗабикә

Сорау-җавап

Чәй эчү
этикеты

Вагинизм

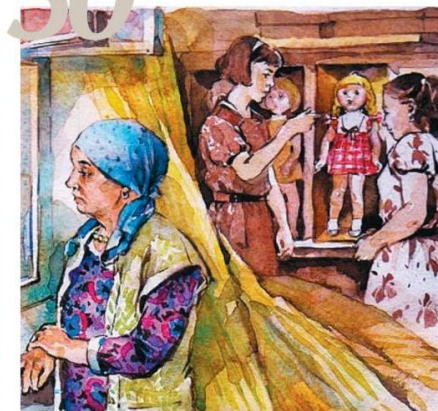
24

«Ярату ул –
яңадан туу...»

Гөлнур Сафиуллина

30

Курчак

Айгөл Әхмәтгалиева

60

Корт сумсасы

Әлфирә Мингалиева
тәкъдим итә

ПЕНСИЯГӘ ЧЫГАР АЛДЫННАН...

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

2019 елда ил хакимияте халыкны яшәртү өчен зур бер адым ясады. Пенсия реформасы уздырып, лаеклы ялга чыгу яшен нәкъ биш елга арттырды. Елдан-ел гомер озынлыгы артып, картаю берәз гына чигенә башлаган мәлдә, бу әллә ни куркыныч та түгел кебек, тик өйрәнелгән вакытта эштән туктамау, пенсия акчасын ала алмау күпләрнең кәефен төшерде. Шул чорда безнең жәмгыятьтә яңа категория – пенсия алды яшендәгеләр барлыкка килде. Татарстанда алар 268 меңнән артык кеше. Өстәмә түләүләр алмыйлар, әмма билгеле бер өстенлекләргә ия алар. «Ташламалар пенсиягә чыгучыларга гына бар», – дип, ялгыш фикер йөртеп, күпләр бу хакта кызыксынмый. Пенсия алды яшендәгеләргә кагылышлы бар мәгълүмат белән таныштырабыз.

Кемнәр алар пенсия алды яшендәгеләр?

■ Менә инде дүрт ел Россиядә хатын-кызлар – 60, ир-атлар – 65 яшьтә лаеклы ялга чыга. Пенсия алды яше статусы лаеклы ялга чыгарга 5 ел вакыт кала бирелә. Димәк, 55 яшьтәге хатын-кызлар һәм 60 яшьтәге ир-атлар бу категориягә керә.

■ Бу кагыйдә вакытыннан алда лаеклы ялга чыгу хокукына ия кешеләргә дә кагыла. Мәсәлән, сәламәтлеккә зыяны булган производства йә куркыныч хезмәт шартларында эшләүчеләр 45 һәм 50 яшьтән пенсияне рәсмиләштерә ала. Алар пенсия алды яшенә 40 та һәм 50 дә керәләр. Әмма бер шарты бар: хезмәткәрнең тиешле стажы булырга тиеш.

■ Табиблар, укытучылар кебек, пенсиягә чыгу махсус стаж жыюга бәйле булган башка һөнәр ияләре «выслуга лет» алганнан соң бу статуста булып саналалар.

■ Биш йә мөмкинлекләре чикле булган балалы әниләргә пенсия

реформасы жилләре тимәде.

Алар пенсия алды яшенә

45 яшьтән керә.]

Ташламалар

Пенсия алды яшенә керүчеләргә махсус ташламалар каралган. Алар федераль дә, төбәк һакимияте дә караган өстенлекләр булырга мөмкин.

■ Эш урыннарын югалтканнар эшсезлек буенча югары пособие алырга хокуклы. Ул ел дәвамында түләнә. Беренче өч айда соңгы эш урынындагы өч айлык уртача хезмәт хакының 75 проценты, соңгы дүрт айда – 60 проценты, соңыннан 45 проценты түләнә. Тик түләүләр күләме 12 792 сумнан артмаска тиеш.

■ Эш белән тәэмин итүче пенсия алды яшендәге хезмәткәрләренә нигезсез рәвештә хезмәт урыныннан чыгара алмый, яшенә бәйле рәвештә эшкә алуан баш тарткан житәкчегә административ, хәтта җинаят җаваплылыгы каралган.

■ Әлеге категориядә булган хезмәткәрләр диспансеризация үтәр өчен

елга ике көн түләүле ял алырга хокуклы. Бу көннәрне биру – эш бирүченең бурычы!

■ Пенсия алды яшендәге кешеләргә квалификацияләрен күтәрү һәм башка һөнәр алу өчен бушлай укыту программасы каралган. Әлеге программалардан эшләүчеләр дә, эшсезләр дә файдалана ала. Татарстан Республикасының Хезмәт, халыкны эш белән тәэмин итү һәм социаль яклау министрлыгының матбугат хезмәте мәгълүматлары буенча, агымдагы елда 1055 пенсия алды яшендәге кеше эшкә урнашкан. Бүгенге көндә яңа һөнәр үзләштерү программасы буенча белем алаалар. Балаларга һәм өлкәннәргә өстәмә белем бирү педагогы, программист, социаль өлкәдәге психолог, интернет-маркетинг буенча белгеч һөнәрләренә өстенлек бирелә.

■ Пенсиянең иминиятләштерү өлеше төрләнгәнчә, тупланма өлешен алырга хокуклы. Әмма моның өчен хезмәт стажы һәм пенсия баллары житәрлек булырга тиеш, ягъни 13 ел стаж һәм 23,4 пенсия коэффициенты.

Ләйлә
ИБРАҢИМОВА.
Кукмара районы,
Зур Сәрдек
авылы

– Лаеклы ялны ничек түземсезләнеп көтеп алганымны белсәгез икән! Чишмәбаш авылында балалар бакчасын да мөдир булып эшләдем. 55 яшем тулгач, «булды, җитте, китәргә әзерләнергә кирәк», дип, үз урыныма яхшы кандидатура таптым да тәрбияче булып эшли башладым. Безнең чор хатын-кызларына пенсиягә чыгу яшен ел ярымга гына арттырганнар иде. Ике ел эшләдем әле тәрбияче булып. Узган ел ялдан чыккач, сентябрь аен бик авыр эшләдем. Нигәдер балалар өчен курка башладым. «Балаларга хәвеф-хәтәр булмыйча гына эшләп бетерсәм иде бу айны», – дип теләдем. Балалар бакчасында эшләү бик авыр һәм җаваплы хезмәт ул. Әйтеп бетергесез авыр хезмәт! Пенсия яшендә бигрәк авыр була башлый икән. Октябрьдә инде эшне ташладым. Эштән шулай җайлап кына, экрен-экрен генә киттем. Хезмәттәшләрем кызыгып калды кебек. «Миңа 20 ел бар әле», – ди берсе, икенчесе: «Тагын биш ел көтәргә кирәк», – ди. Пенсия яшенә җиттем дигәч, тагын биш ел эшлесе бар бит әле. Күпләр шуңа уфтана, билгеле. Сөенә-сөенә эштән туктадым. Хәзер һәр көн тууга: «Аллаһыма мең шөкер, эшкә барасым юк», – дим.

Пенсия алды яшендә икәнәмне белми дә калдым үзем. Каралган ташламалар турында аңлатучы да булмады, үзем дә эзләп йөрмәдем. Бердәнбер өстенлектән файдаландым: безне, пенсия алды яшендәге кешеләренә җыеп, «Демография» программасы буенча эшмәкәрлеккә укыттылар. Шактый җитди укып йөрдөк без. Һәрберебез үз проектына җавап бирде. Мин автомойка ачу буенча бизнес-план эшләдем. Аны төзү стадиясеннән башлап, нинди җиһазлар кирәклеген ачыклап, үзкыйммәтләрен исәпләп, ел буга аласы керемнәрне санап чыгардым. Укуымның файдасы булды: автомойка ачтык. Ул бизнес-план этәргеч булгандыр, мөгаен. Аннан соң проект төзегәндә ирем белән дә, улым белән дә киңәшләштем. Алар да шулай рухланып китте бугай. Сөт продуктлары белән сәүдә итү буенча да бизнес-план ясарга уйлаган идем, барып чыкмады. Әмма анысын үзем тормышка ашырдым. Пенсиягә чыгуга, бер сыер урынына өчне асрый башладык, безнең өй хәзер кечкенә сөт комбинатын хәтерләтә. Шулай итеп, лаеклы ялда эшмәкәргә әйләндем дә куйдым. Минем бер минут та вакытым юк: биш минут ял итәм икән, ун минутлык эшем кала. Шулай бик бәхетле булып үз дөньяда яшәп ятам. Ел саен курорт-санаторийларга барып ял итеп кайтырга тырышабыз. Ул да яңа көчләр өсти. Әле эшмәкәрлек эшчәнлегемне тагын да җөелдермәкче булам. Социаль чөйрәләрдә гөлләр үстерүчеләр төркеменә язылган идем, хәзер менә чөйрәләр, гөлләр белән кызыксынам. Безнең җирлеккә ят булган гөлләр кайтартып, аларны үстереп сатасым килә. Пенсия яшенә керү – картаю түгел ул. Яшәргә, эшләргә дәрт тә, дарман да бар.

Тимур МУЛЛИН,
Казан шәһәренең
«Халыкны эш
белән тәэмин
итү үзәге»
дәүләт казна
учреждениесе
җитәкчесе

– Пенсия алды яшендәге кешеләр «Демография» илкүләм проектының «Эш белән тәэмин итүгә булышу» федераль программасында катнаша ала. Ул яңа һөнәр үзләштереп, эшкә керү өчен мөмкинлекләрне арттыру йә үз бизнесыңны ачарга өйрәтергә юнәлдерелгән. Бүгенге көндә Казан шәһәренең «Халыкны эш белән тәэмин итү үзәге»ндә 50 яштан югары булган 611 кеше белем ала. Иң популяр юнәлешләр: маркетинглар белән эшләү менеджеры, IT-өлкә, кадрлар менеджменты. Үзәктә эшсез булып теркәлгәннән соң, пенсия алды яшендәге кешеләргә арттырылган күләмдә пособие билгеләнә. Хезмәт стажлары күп – 25 һәм 20 ел булганнарда түләүләр бирү периоды алдагы һәр елга ике атна өстәлә.

Безнең үзәккә быел бу категориягә кергән 533 кеше мөрәҗәгать итте. Алар, нигездә, эш урыннарыннан үз теләкләре белән киткәннәр. Резюмеһарында администратор, хисапчы, инженер, машина йөртүче, менеджер, сак хезмәте булуларын күрсәтәләр. Быел 300 кеше эшкә урнаштырылды.

Халыкны эш белән тәэмин итү үзәгенә исәпкә басар өчен, анда мөрәҗәгать итеп, электрон гариза бирергә кирәк. Үзәк резюмега туры килгән эш урыннарын 11 көн дәвамында тәкъдим итәчәк. Әгәр бу вакыт эчендә кеше эшкә урнаша алмый икән, аны эшсез дип танылар һәм айлык түләүләр билгелиләр.

Эшсез кеше алданрак пенсиягә чыга ала:

- эшсез калу оешманың бетерелүе, штат кыскару йә шәхси эшмәкәрлек эшчәнлеген туктату белән бәйлә булса;
- эшсез булу вакытында тәкъдим ителгән бары ике эш урыныннан гына баш тартса;
- «Халыкны эш белән тәэмин итү үзәге» тәкъдим иткән укулардан баш тартмаган булса;
- эшсезлек буенча теркәлү шартларын бер сәбәпсез бозмаса;
- эшкә урнаштыру мөмкин булмаса.

- Шәһәр җәмәгать транспортында йөрергә ташламалар алырга мөмкин.
- Васыйтьнамәдә булмаса алар, мирас бүлгәндә алар өләшкә дөгъва итә ала. Пенсия алды яшендә булган кешеләрне бу хокуктан мәхрүм итәргә ярамый.
- Үзләрен тәэмин итә алмаганнар балаларынан, элекке хатыны йә иреннән, башка туганнарынан алимент сорый ала.

Салым буенча ташламалар

- Пенсия алды яше статусында булучылар милек салымы түләүдән азат ителә. Тәгаенләп әйтсәк, бу бары тик бер объектка гына кагыла. Йорт, фатир, бүлмә, гараж, 50 квадрат метр мәйданлы хужалык төзелешенең бары берсе өчен генә салым алынмый.
- Жир салымы буенча да без аз өстенлекләр каралган. Жире 6 сутый һәм аннан да азрак мәйданда икән, салым алынмый. Күбрәк булган очракта, 6 сутыйдан калган өлешенә салым алына.

Бу ташламаларны алу өчен дәүләт органнарына гариза язарга кирәк түгел. Пенсия алды яшенә кергәннәргә салымнар автомат рәвештә киредән исәпләнәчәк. Ниндидер сәбәп белән ташламалар каралган икән, салым хезмәтенә, күпфункцияле үзәккә (МФЦ) мөрәҗәгать итәргә йә «Госуслуги» аша Федераль салым хезмәте сайтына сорау жиберергә кирәк. Салым түләгәнсез икән, Федераль салым хезмәте бүлегенә белешмә илтеп бирсәгез, исәп-хисап счетына акчагыз кире кайтыр.

Пенсия алды яше статусын рәсми рәвештә алу өчен теркәлгә кирәкме?

Ташламалар алу өчен статусны расларга кирәкми, чөнки кирәкле бар мәгълүмат Россиянең Социаль фонды (Белмәүчеләргә: агымдагы ел башынан Пенсия фонды белән Социаль иминиятләштерү фонды кушылды – ред.) мәгълүмат базасында бар. Әмма салым органнары яки мәшгульлек

үзәге документаль раслама таләп итәргә мөмкин. Аны Социаль фонд бүлекләреннән, күпфункцияле үзәктән яки шәхси кабинеты булганнар «Госуслуги» порталы аша онлайн алырга мөмкин. Мөрәҗәгать итүчеләргә паспорт кына кирәк булачак. Белешмәне онлайн алырга теләүчеләргә «Госуслуги» порталына кереп, «Справки и выписки» вкладкасын ачарга һәм кирәкле хезмәтне сайларга. Анда белешмәнең ни өчен кирәклегенә турында соралачак. Бу документ эчтәлегенә өчен мөһим. Аны туганымчыча документ әзерләми. Онлайн белешмә алу – иң уңайлысы. Ул берничә минут вакытны гына алачак. Бу хезмәт тулысынча бушлай.

2025 елдан башлап белешмәләр бөтенләй кирәк булмачак. Пенсия алды яше статусы автомат рәвештә бирелә, бу хакта хәбәр «Госуслуги»дагы шәхси кабинетка киләчәк.

Лаеклы ялга чыгу өчен нишләргә?

Быел картлык буенча пенсиягә беркем дә чыкмый. (Бу вакытыннан алда пенсиягә чыгучыларга кагылмый.) Киләсе елга 63 яшкә җиткән ир-атлар, 58 яше тулган хатын-кызлар лаеклы ялга китә ала. 2019 ел реформасыннан соң иртәрәк лаеклы ялга чыгу өчен, озак елларга сузылган хезмәт стажы кирәк. Хатын-кызлар өчен ул 37, ир-атлар өчен 42 ел. Өч һәм дүрт баласы булган әниләр дә пенсиягә иртәрәк китә ала. **Әмма шарты бар: моның өчен кимендә 15 ел хезмәт стажы, канун белән билгеләнгән пенсия коэффициентлары саны җитү, гаиләдә 8 яштан кечерәк бала булмау кирәк.** Бу шартлар үтәлгән очракта өч балалы әниләр – 57, дүрт балалылар – 56, биш һәм аннан да күбрәк йә инвалид баласы булганнар 50 яштан пенсия рәсмиләштерә ала. Лаеклы ялга чыкканда хезмәт стажына игътибар итегез. 40 һәм 45 яштан узган һәркемгә «Госуслуги»дагы шәхси кабинетка ел саен хезмәт стажы һәм бүгенге көнгә исәпләнгән пенсия күләме турында белешмә килә. Белешмәдә азылган хезмәт стажы белән килешмәсәгез, Социаль фонд бүлекләренә мөрәҗәгать итегез.

ПЕНСИЯ — ЯҢА МӨМКИНЛЕКЛӘР ЧОРЫ

Олыгаю – кеше гомеренең аерылгысыз бер өлеше. Янып-көеп эшләп йөргән чаклар артта кала, инде тормышның яңа этабы башлана. Шул этапта ничек югалып калмаска соң?

Еш кына психологлар пенсиягә чыгуны үзенә күрә бер кризис чоры итеп күзаллый.

Чыннан да, күп кешегә хезмәттән аерылу, тормыш рәвешенең кискен үзгәрүе гаять тискәре йогынты ясый. Кайберәүләр бу нисбәттән күңел төшенкелегенә бирелә, үзен инде беркемгә дә кирәк түгел дип хис итә башлый. Эш хәтта депрессиягә үк барып җитәргә мөмкин. Чыннан да шулай ук шыксыз, күңелсез этабымы бу тормышның, әллә барысы да кешенең үзенә, ягъни аның ситуациягә мөнәсәбәтенә бәйлеме? Ә бит, кытайлар әйтмешли, кризис ул проблемалар гына түгел, ә мөмкинлекләр дә! Әйдәгез, пенсиягә китүне күнегелгән тормыш рәвешеннән аерылу дип түгел, ә тормышның яңа юнәлеше, берни белән чикләнмәгән диярлек мөмкинлекләр киңлегә итеп карыйк әле!

Билгеле инде, пенсия яшенә житкән кешенең сәламәтлегә берәз таушалган була, күпмедер дәрәжәдә психологик ару күзәтелә, тормышның һаман да тизләнә барган темпына җитешү дә кыенлаша. Ә бит, уйлап карасаң, күпме кешенең сәламәтлегә тумыштан ук начар, ягъни сәламәтлек белән бәйлә проблемалар ул картаю билгесе генә түгел. Шул ук вакытта лаеклы ялга чыккан кешегә сәламәтлегә белән шөгыльләнү өчен яңа мөмкинлекләр ачыла. Көн саен саф һавада йөрермен дип хыяллана идегезме? Рәхим итегез, эшкә барасы юк, вакытыгыз бар – бу хыялыгызны рәхәтләнеп чыңга ашыра аласыз. Бәлки, күптән хыялланган спорт залы сезне көтәдер? Әле бит күпчелек спорт залларында пенсия яшендәгә кешеләргә ташламалар да каралган. Сәламәтлекне кайгырту өчен дә иң яхшы вакыт бу. Табибларга йөрәп диспансеризация генә үтсәгез дә, үзегез өчен күпме файда булачак.

Кешенең психологик халәтенә аралашу һәм социаль элементларның тотрыклылыгы көчле йогынты ясый. Бәлки шуңа да, күпләр пенсиягә чыгып, хезмәт коллективыннан аерылуны үзенә күрә бер фаҗига сыман кабул итәдер. Эштән шалтыратучы юк, үзегез дә һаман саен элеккеге коллегаларыгызны борчырга теләмисез... Ә бит эш, дөнья мәшәкәте белән онытылган, инде күптәннән аралашамаган балачак, яшьлек дусларыгыз никадәр! Буш вакыт барлыкка килгәч, туганнар белән дә ешрак аралашу мөмкинлегә туа. Ә балалар, оныклар! Хезмәт белән әвәрә килеп, күбебез оныкларның үсүен дә күрми кала бит... Әле балаларыгызга да сезнең белән аралашу, аларга да күпмедер ярдәм күрсәтү, ә кайчакта бай тормыш тәҗрибәсе белән дә уртаклашу зарур.

Инде килеп тагын бер мөһим нәрсә – безнең хыялларыбыз, теләкләребез. Эшләгән чорда күпме омтылышлар, теләкләр, хыял гына булып, артка чигерелеп яшәлгән! Бәлки, сез картиналар иҗат итәргә хыяллангансыздыр? Ә бәлки, профессиональ рәвештә җыр яки бию белән шөгыльләнәргә теләгәнсездер... Һәркемнең күңел түрендә тирәнгә күмелгән хыяллары ята. Аларны казып алырга, тормышка ашырырга вакыт җитте! Димәк – пенсиягә чыгу ул әле ниндидер матур һәм кызыклы тормышның башы гына! Аңа курыкмый аяк басыгыз! Аллаһы Тәгалә сәламәтлектән генә аермасын, якыннарыбыз исән-имин булсыннар! Безне әле алда яңа мөмкинлекләр көтә!

Айсылу
НӘГҮЙМОВА,
психология
фәннәре
кандидаты, доцент

Белгеч киңәше

Гореф-гадәтләр, йолалар – һәр халыкны берләштереп, милләт итеп саклап торучы чараларның берсе. Алар халык тормышының, мәдәниятең аерылгысыз бер өлеше. Узып баручы ел республикабызда «Милли мәдәниятләр һәм гореф-гадәтләрне саклау һәм үстерү елы» дип игълан ителгән иде. Инде шушы уңайдан быел башкарылган эшләрگә кайбер нәтижәләр ясарга да вакыт җитеп килә. Казан дәүләт мәдәният институты ректоры, педагогика фәннәре докторы, профессор, Татарстанның атказанган фән эшлеклесе, Татарстан Республикасы югары уку йортлары ректорлары советы рәисе урынбасары, Татарстан Республикасы Фәннәр академиясенең мөхбир-ағзасы Роза Шәйхәйдәр кызы ӘХМӘДИЕВА белән дә әңгәмәбез шул хакта.

ҮТКӘННӘРДӘН – КИЛӘЧӘККӘ

Гөлнур
ХӘСӘНШИНА

Роза Шәйхәйдәрөвна, «Милли мәдәниятләр һәм гореф-гадәтләрне саклау һәм үстерү елы» уңаеннан Татарстан Республикасы Мәдәният министрлыгы сезгә нинди дә булса аерым бурычлар куйдымы?

– Беренчедән, без бу уңайдан Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетында башкарыласы эшләр планына кертелдек – оештыру комитетына үз тәкъдимнәребезне җиткездек. Икенче яктан, безнең уку йорты, нигез салынган беренче көннән үк, үзенең эшендә һәрвакыт милли мәдәниятләрне саклауга зур игътибар бирә. Мин моны үз мисалымда да күрсәтә алам. 1998 елда Октябрьский музыка училищесының фольклор бүлеген тәмамладым: без анда татар һәм башкорт халкының милли традицияләре тарихын тирәнтен өйрәндек. Алга таба укуымны шушы юнәлештә давам итәргә кирәк иде. Россиянең бөтен югары уку йортлары арасынан Казан мәдәният һәм сәнгать институтын (ул вакытта шулай атала иде) юкка гына сайламадым. Монда төп басым, әйткәнемчә, милли мәдәниятләрне саклауга ясала иде. Һәм бу бүген дә шулай. Инновацион проектларыбызның барысы да шул хакта сөйлә. Ел саен зур предприятиеләр белән бергә Екатеринбург шәһәрәндә

уза торган «Иннопром» халыкара сәнгать күргәзмәсендә, «Уникальная Россия» сәнгать-сәнәгать күргәзмә-форумында катнашып киләбез. Без бу күргәзмәләрдә Идел бие халыклары мәдәниятен һәм, беренче чиратта, татар мәдәниятен саклау юлларын күрсәтәбез. Татарлар яшәмәгән төбәк юк бит Россиядә... Шушы уңайдан нинди генә эшкә алынак та, тарихны төбәнә төшеп өйрәнергә тырышабыз. Мәсәлән, Идел бие Болгар дәүләтендә ислам динен кабул итүгә 1100 ел тулу уңаеннан Россия Мәдәният министрлыгы, Россия мөселманнары Диния нәзарәте безгә Мәскәү татарлары тормышында Идел бие Болгарстаны тарихын чагылдырган 15 картина ясауны ышанып тапшырды. Архивларда утырып, шул чорны җентекләп өйрәнгәннән соң гына бу эшкә тотындык. Әлеге уникаль эшләр белән бүген Россия мөселманнары Диния нәзарәте оештырган күргәзмәдә танышырга мөмкин.

Институтыбызда культурология буенча диссертация яклау советы эшли. Сүз уңаеннан, Россиядәге биш мәдәни диссертация яклау советының өчесе – бездә. Аспирантларыбыз кандидатлык диссертацияләре яклай: татар һәм башка халыклар мәдәниятләрен саклауга үз өлешләрен

кертә. Бездә 72 чит илдән студентлар белем ала, барысының да мәдәниятләре белән танышырга, өйрәнергә тырышабыз. Узган ел беренче тапкыр Индонезиядән студентлар укырга керде. Берара бу ил мәдәнияте чолганышында яшәп алдык: биюләрен дә куйдылар, курчак театры да оештырдылар. Инжиниринг үзәгендә бер ай дәвамында күргәзмәләре эшләде, текстиль лабораториясендә мастер-класс күрсәттеләр. Индонезиянең Россиядәге илчесе безгә кунакка килде! Аларның барысы да милли киёмнән булуга берничек тә игътибар итми кала алмадык. Бу уңайдан якутлар турында да әйтәп узасым килә. Быел безгә Якутиядән 49 кеше белем күтәрергә килде, алар да милли мәдәниятне саклау, үстерү юлында күп эш башкара. Бергәләп Халыклар дуслыгы йортына барырга тиеш идек. Карыйм, һәммәсе милли костюмнан! Димәк, көндәлек гадәти киём кебек үк, ул һәрчак үзләре белән. Бу яктан милли костюмны масштаблаштыру аларда алга киткән. Милли гореф-гадәтләрен саклау турында сөйли торган бер мисал бит бу. Дөрөс, бездә дә хәзер кайбер чараларда милли киём кию күренеше күзәтелә. Үзем дә киём. Эмма этнокостюм белән татар милли костюмын бутарга ярамый. Икенчесенә ерактан, тирәннән килгән тарихы бар: сөлгеләргә яңа бизәкләр төшерә алмыйбыз бит – монда да шулай. Бию коллективларына костюмнар тектергәндә дә дөрөс чыганаclarга таянырга кирәк. Яшыләрне милли киём кияргә өйрәтү дә – безнең бурыч. «Милли киём кигәч, йөрешенә, үз-үзенә тотышыңа кадәр үзгәрә», – дим аларга. Хәер, алар моны инде аңлый. Инжиниринг үзәгендә урнашкан өч лабораториябезнең берсе текстиль белән бәйле. Татарстандагы проблемалы урыннарны ачыкладык, һәм бер студент кызыбыз этноюнәлеш буенча эшли башлады. Наилә Борһанова үзенә заманча милли коллекциясе белән инде чит илләрдә узган берничә фестивалдә катнашты, бер ай элек Миланда, Стокгольмда булып кайтты. Бүгенге көндә ул укытучысы белән Казакъстанда. Үзем анда булсам да, аны ничек игълан итүләрен ишетеп торам кебек: «Россия Федерациясе! Татарстан Республикасы! Казан дөүләт мәдәният институты!» Без үзәбезнең мәдәниятебезне башкаларга күрсәтәбез, дөньяга танытабыз дигән сүз бу.

Быел «Kazan Digital Week-2023» Халыкара форумын оештыруда катнаштык, «Мәдәният өлкәсендә санлы технологияләр» мәйданчыгын әзерләдек. Мәдәниятне күпләр жырыю, концерт-театр карау дип кенә белә. Ә бит ул тулы бер технологик чылбыр! Прологта без шуны күрсәтергә теләдек һәм моңа тавыш, музыка ярдәмендә ирештек: милли костюмнарны этноэлементлы коллекция алыштырды. Барысы да ачык күренде: беренчеләре булмаса, икенчесе була алмый – технологик чылбыр менә шулай эшли.

2020 ел конкурсы йомгалары буенча безнең институт инжиниринг үзәгә төзүгә грант отты. Ул безгә яңа мөмкинлекләр ачты. Ижади уку йортлары арасында беренчеләрдән булып цифрлы технологияләр ярдәмендә этнодизайн, агач эшкәртү, керамика ясау укытыла башлады. Балалар хәзер барысы да цифрлы дөнья эчендә яши – моннан беркай да китә алмыйбыз. Алар инде башка буын... Һәм аларны кызыктыруның – бу дөньяга тартып кертү, үзәбез теләгән орлыкларны салуның мең юлы бар. Инжиниринг

үзәгендә кайбер һөнәрләргә (тегү, агачтан, балчыктан нәрсәдер ясау) виртуаль өйрәтүнең тренажер комплексы эшләнде: ул катлаулы күнекмәләренә үзләштерергә мөмкинлек бирә. Ижади вузлар арасында беренче булып хакатон үткәрә башладык – Россия мәгариф министрлыгы безгә милли мәдәниятләр юнәлешен ышанып тапшырды. Хакатон – мәдәният, сәнгать экспертларын, программа белән тәэмин итүчеләрне һәм IT-компания вәкилләрен берләштерә, бик кыска вакыт эчендә алар алга куелган мәсьәләгә чишү юлларын эзлиләр. Безнең балалар анда беренче урыннар алды. Һәм шушы хакатоннар ярдәмендә инжиниринг үзәгендә виртуаль музейбыз шактыйга баеды. Бу музейда Идел буенда яшәүче халыкларның тормышы, мәдәнияте, көн-күреше белән танышырга була. Музей экспонатларын саклау өчен күп вакыт аерым шартлар кирәк, виртуаль музейда исә моны эшләү күпкә жинелрәк. Музейбызны әзерләгәндә Халыклар дуслыгы йортындагы диаспоралар белән тыгыз бәйләнештә тордык.

Экспедицияләргә чыгып, бу байлыкны студентлар үзләре табып кайтса, тагын да кадерлерәк буладыр.

– Әйе, этносәнгать, хореография һәм театр бүлегендә бар мондый фольклор экспедицияләре. Республика районнары, Россия буйлап йөрибез, чит илләргә дә чыгабыз. Табышлар, әлбәттә, бар. Без аларны үзәбез сәхнәләштерәбез, махсус жыентыклар әзерлибез. Белемнәрен күтәрү курслары үткәргәндә бу материалларны белгечләргә дә тәкъдим итәбез – аларны да өйрәтәбез.

Республика Рәисе Рөстәм Миңнеханов соңгы елларда Сабантуйларны милли гореф-гадәтләргә нигезләп үткәрү кирәклеге турында еш әйтә. Бу бурыч, беренче чиратта, сезгә дә кагыла: урыннарда милли бәйрәмебезне оештыру сез әзерләгән белгечләр кулында бит.

– Шулай, тик бу безнең өчен яңа эш түгел, әлбәттә. Үзем институтны тәмамлыйсы елны, Идел буе районы Сабан туе алдынан Тынычлык бистәсендә Сабантуйга бүләкләр жыйган истә. Халкыбызның уен-жырлары, гореф-гадәтләре белән кушылып барганга, бистә халкы өчен үзә бер вакыйга булган иде. Казан шәһәре һәм Татарстан Рестораторлар һәм отелъерлар ассоциациясе идарәсе рәисе Зөфәр Гаязов белән (ул бездә укыта да) Сабантуйга бүләк жыю йоласын бүген инде шәһәрдә берничә мәйданчыкта үткәрәбез. Жигүле атлар, милли киёмнәр, гармун моңнары белән... Туристлар өчен чын тамаша – милли мәдәниятебез, гореф-гадәтләребез аларның күз алдында жанлана. Тагын бер яңалыгыбыз бар. Татар милләтен, аның сәнгәтен республикабызда гына түгел, Россия күләмендә таныту өчен, институтның инжиниринг үзәгә тәкъдим иткән «Татарстан чыршысы» белән «Россия чыршылары» («Елки России») федераль проектына кушылдык. Безнең чыршыларны милли рухтагы эшләнмәләр бизи: татар хатын-кызының бизәнү әйберләре, мендәр, милли күлмәклә курчаклар, күн мозаикасы, «алтын ука» чигүе... Алар студентлар һәм Татарстан осталары тарафыннан эшләнә. Бу уникаль Яңа ел композицияләрен үзәбездә генә түгел, Красноярскида, Санкт-Петербуртта да күрсәттек. Чыршы гына куеп калмадык, мастер-класслар да оештырдык. Красноярскида уенын-чынын ку-

шып: «Татарстан үзенә жәлеп итү юлын тапкан, курай моңы алар янына ерактан ук тартып китерә», – диделәр. Әлеге проект дәвам итә. Бу да милли мәдәниятебезне таныту, таратуның бер юлы. Россия сәнәгать министрлыгы белән дә эшлибез: нәрсәләргә акцент ясау турында киңәшләнәбез. Бөтен Россия өчен зур күләмдә әзерләргә мөмкин булган әйберләргә экспертлар бәя бирә. Мәдәниятебез бай: читләргә тәкъдим итәрлек эшләнмәләребез житәрлек.

Студентка үз юлын табу өчен никадәр мөмкинлек сездә!

– 2030 елга кадәр Татарстан Республикасында шәхеснең мәдәни компетенциясен формалаштыру концепциясен төзедек, Министрлар Кабинеты аны раслады. Без анда өзлексез белем бирүгә басым ясадык. Балалар институтка, әлбәттә, күпмедер дәрәжәдә әзерлекле килә. Әмма мәдәният өлкәсе хезмәткәре белемне гомер буге ала яки бирә. Бу урында үз-безнең укытучыларны искә төшереп узыйм: Салават Зәкиевич, Винера Әхәтовна, Асылъяр, Айнура Муратов, Рәсим Ильясов, Әлфис Галиуллин... Менә сез, студентка, дидегез, без андый мөмкинлекне үз-безнең студент булмаганнарда да тудырабыз әле. Министрлык безгә илнең социаль-иқтисадый үсешенә кагылышлы 42 стратегик инициативалар кысаларында, Россиянең 26 регионында прототиплаштыру үзәкләре булдыру һәм алар белән идарә итүне ышанып тапшырды. Мондый үзәккә килеп, теләсә кем (!) музыкаль клип, видео-ролик, мультфильм һәм реклама роликлары, интервью, презентацияләр әзерли ала. Талантлы балалар күп, әмма бөтен эти-әни дә мондый кыйммәтле аппаратура ала алмый.

Ә прототиплаштыру үзәгендә исә жиһазларның барысы да инновацион һәм профессиональ. Менә шушы үзәкләр, креатив мәктәпләр аша балалар безнең уку йортларына килә аннары – югарырак баскычка күтәрелә. Хәтта башка сукмактан китсә дә, ул инде мәдәнияткә якыная, эчке культурасын бае-та. Эшче яшьләренең «Наше время–Безнең замана» республика телевизион фестивален дә шул хакта сөйлә. Тикшеренүләр шуны күрсәтә: сәнгать белән шөгыльләнү хезмәт житештерү-чәнлегенә дә тәэсир итә, коллективта да уңай мохит тудыра.

Стартаплар оту буенча да без ил күләмендә лидер сана-лабыз. Бер студентыбыз Россия югары уку йортлары ара-сында беренче булды – миллион отты. Наилә Әхмәдуллина джамалат техникасы буенча шәмаилләр ясый. Бу техника белән эшләүче белгечләр, гомумән, бишү генә калган. Наилә аны заманча технологияләр кулланып, күпкә җиңелрәк юл белән һәм тизрәк ясый: бу очракта теләүчеләрнең аны алу мөмкинлегенә дә, билгеле, күпкә арта... Яңа стартаплар буенча гаризалар тапшырдык. 2023 елда 11 стартапны тормышка ашырачакбыз.

Сезнекеләр инде укыганда ук шактый зур дәрәжә-ләргә ирешәләр, республика, ил күләмендә таныла-лар. Ә бит яшь белгечләргә авылларда өзелеп көтә-ләр: мәдәниятне, горейф-гадәтләргә, йолаларны бар-лау, саклау, үстерү өчен... Районнар белән элемтәгез бармы, кайда, нинди белгеч житмәвен беләсезме? Алар авыл жиренә кайтырга теләме?

– Районнар белән, әлбәттә, элемтәдә – хезмәткә урнаш-тыру мониторингы бар безнең. Иң беренчеләрдән булып кадрлар стратегиясе әзерләп, мәдәният министрлыгына тап-

шырдык. Аларны авылга якынайту юлларын эзлибез. Шул максаттан студентларны районнарда практикага жиба-рәбез. Бу урында Саба районы башлыгы Рәис Нурғалиевичка рәхмәт әйтәсем килә. Ун студентыбыз аларда практика уз-ды – төрлесен-төрле авылларга тараттылар. Район башлыгы ун көн эчендә студентларга район сәхнәсендә концерт әзер-ләргә дигән бурыч куйды. Актанышта, Алексеевскийда шун-дый ук практикалар узды. Балалар аннан кайтып, урындагы проблемаларны күтәрәләр. Аларның күзләре яна! Районнар-га эшкә кайтучылар байтак. Үзләренә нинди җавапчылык алганны алар белә. Мәдәният ул – тарихны да саклау ди-гән сүз бит... Кайсы районга чыксам да, үз-безнекеләрне оч-ратам. Район мәдәният идарәләрен житәкләүчеләр шактый. «Йолдызлык» («Созвездие»), «Безнең заман» кебек зур фес-тивальләр буенча статистика алып барабыз: сәхнәгә чыгучы балаларның күбесен безнекеләр әзерли. Мин министрлык-лар каршындагы экспертлар советын житәклим. Безнең уку йортын тәмамлаучылар чыгыш ясаганда һәрвакыт гору-рланып утырам. Үз фикерләрен әйтәләр, димәк, әзерлекле, көч-ле белгечләр. Азнакайдан Мәдәният йорты директоры, мәс-лән, соңгы утырышларның берсендә үз проблемалары ту-рында сөйләде. Алар барысы да протоколга керде: инде чи-шелеш юллары эзләнә... «Без «штучный товар» әзерлибез», дим мин күп вакыт. Укытучы студент белән еш кына аерым шөгыльләнә – башка уку йортларынан шуның белән аеры-лып торабыз да. Моңың өчен укытучыга, беләсезме, нинди әзерлек кирәк?! Менә шуның өчен дә коллективка бик рәх-мәтлемен – без бит яңа буын белгечләр әзерлибез.

Күп вакыт эти-әниләр, җыр-бию генә дип, баланың сәлә-тенә житди карамыйлар. Хәтта еш кына ул-кызларын башка-юналешкә дә кертәп жиба-рәләр. Ә бит безнең балалар баш-ка: алар креатив уйлый, башкалардан аерылып тора. Аннан, барысы да кешенең үзеннән дә тора. Мәдәният бит күпкыр-лы: ул технология дә, белем бирү дә, фән дә, сәхнә дә... Элек-кеге студентларыбыз арасында республикага, илгә билгеле житәкчеләр байтак: Мари Иле Республикасының вице-премьеры Михаил Васютин, Г. Камал исемендәге Татар дәүләт академия театры директоры Илфир Якупов, Муса Җәлил исемендәге Татар дәүләт опера һәм балет театры директоры Рәүфәл Мөхәммәтҗанов, Г. Тукай исемендәге Татар дәүләт филармониясе директоры Кадим Нуруллин, «Әкият» курчак театрының баш режиссеры Илгиз Зәйниев...

Минем үземне бу юлга кертәп жиба-ргән эти-әниемә рәх-мәт әйтәсем килә. Үскәндә бөтен җәйләрем Ютазы районы Бәйрәкә авылында – Фәхрелбәнат әбием янында узды. Эти белән әни безнең янга кунакка кайткан чакта күрше-тирә-ләргә концерт куя идея: эти гармунда уйный, әни, әби җыр-лай эти-әнисеннән, әби-бабасыннан күчә. Шул мөхәббәт ми-не соңрак «Сорнай» ансамбленә алып килде, Россия Федера-циясе грантын отып, стажировка узу өчен Франциягә, Бель-гиягә алып барды. Ул мөхәббәт бүген дә миңа тынгылык бирми: яңадан-яңа идеяләр туып кына тора. Әле менә Та-тарстан Фәннәр академиясе, аның Президенты Рифкәт Нур-гали улы Миңнеханов белән ике арада килешү төзелде, ди-мәк, безнең югары уку йортында фәнгә мөнәсәбәт яңа юнә-леш алачак.

КАРШЫ АЛЫГЫЗ: «НӘҮРҮЗ» КИЛӘ!

– Яшьләргә – үземнең яшътәшләргә милли төсмерле, милли колоритлы киём-салым кидерәсем килә. Бу – минем иң зур теләгем!

Шулай ди ул. Әйе, максатлары югары аның.

Наилә Борһанова – «Текстиль дизайны. Костюм. Аксессуарлар» юнәлешендә белем ала.

Әмма мода индустриясе дөньясында аны инде дизайнер дип беләләр. Таныйлар!

Институт тарихында үз киём коллекцияләре белән чит илләргә чыккан беренче студент ул Наилә. Казакъстанның Тараз шәһәрәндә узган «ASPARA FASHION WEEK» Халыкара проектында катнашканда Италиягә – Мода атналыгына чакыру ала. Наилә Борһанова анда Россиядән бердән-бер дизайнер була – безнең республиканы гына түгел, илне тәкъдим итә. Аның «Зәңгәр күл» коллекциясе Миланнан туры Швециягә, Стокгольм каласына китә. «Зәңгәр күл»дә фирәзә төсләр өстенлек итә. Аның шулай булуы табигый да: Казан янындагы Зәңгәр күл рухландырган бит Наиләне бу коллекцияне иҗат итәргә.

Ә «Нәүрүз» коллекциясе яз төсенә – яшькелт төсләргә бай. Костюмнарда төшерелгән татар чигеше тукуыма төсеннән әллә ни аерылмый – күзгә артык бәрелеп тормый. Әмма ул бар!

Менә ни өчен Наилә иҗат иткән бу коллекцияне көндәлек киём итеп тә санап була.

Татар хатын-кыз күлмәгенә хас булган бала итәкләр дә «Нәүрүз» коллекциясендә яңача яңгыраш тапкан, күпмедер үзгәргән. Яшьләр күңеленә хуш килерлек итеп үзгәргән!

Наилә үзенең заманча милли костюмнар коллекциясе белән бу көннәрдә кабат Казакъстанда булып кайтты. «Нәүрүз»не жылы каршы алганнар! Фикерләр дә уңай! Бу юлы студент кыз белән тукуымалар әзерләү белән шөгыльләнүче Һиндстан дизайнерлары кызыксынган. Үзара хезмәттәшлек итү турында да сүз барган: алар Наиләгә үз тукуымаларын тәкъдим итәчәк, ә безнең дизайнер шуларга туры килгән эскизлар әзерләчәк: алар житештергән тукуымаларны Европаның киёмгә куйган таләпләренә, климатына җайлаштырырга тиеш булачак. Ә Кытай дизайнерлары Наиләгә коллекциясен киңәйтергә тәкъдим иткән: киләчәктә алар да татар дизайнеры белән хезмәттәшлек итәргә әзер.

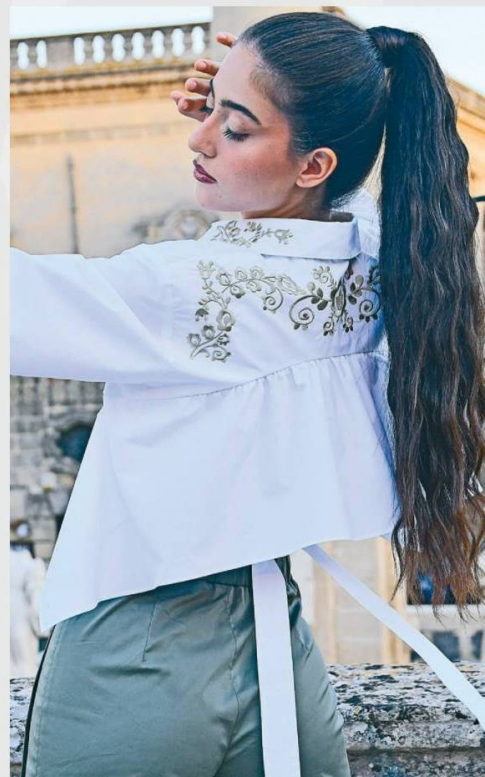
Наилә – сәнгать мәктәбен тәмамлаган, модельләр мәктәбендә дә шөгыльләнгән. («Мисс Татарстан» бәйгесендә финалга чыгуы юктан гына түгел бит!) Подиумга дизайнер булып күтәрелү, әлбәттә, күпкә җаваплырак. Әмма бу юлдан ул туктарга җыенмый: чираттагы – өченче коллекциясенең эскизлары туып ята...

– Институтта эшләр өчен бөтен шартлар тудырылган. Деканыбыз Расих Фарук улы Сәлахов, фәнни җитәкчем, дизайнер Солтан Сәлиев миңа һәрвакыт ярдәмгә килергә әзер. Һәр яңа проект, яңа фестиваль яки Мода атналыгы – татарны, аның рухи дөньясын дөньяга танытуга бер адым ул. Мин бу мөмкинлекләргә, һичшиксез, кулланырга тиешмен! – ди Наилә.

Наилә
БОРҖАНОВА,
Казан дәүләт
мәдәният
институты
студенты

Яшь
буы

УЛЛАРЫН КӨТӘ АНАЛАР

Фото: Михаил Захаров. ТИ

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Ана күңеле – балада... Тәүлекнең нинди вакыты булуга карамастан, ана күзен ачуга баласы хакында уйлый башлый. Догасыннан калдырмый. Әле тыныч тормышта да балалары өчен жан атып яшәгән аналар, илдә махсус хәрби операция игълан ителгәннән соң улларын алгы сызыкка озатты. Автомат тотып окопта яткан улын уйлап, бу минутларда күпме әниләрнең йөрәге телгәләндер... Аналар – көтеп яшәүче изге жаннар. Алар көтә белә... Ә көтү – иң авыры. Көннәр генә түгел, хәтта сәгать телләре бик әкрән бара кебек. Әмма ышаныч яшәргә көч бирә! Әниләр бервакытта да өметләрен өзми. Бу көнне якынайтыр өчен, кулларыннан килгәннең барысын да эшләргә эзер алар. Уллары гына исән-сау әйләнеп кайтсын. Әнә шундый әниләр белән сөйләштек.

Венера ХМЕЛЬНИЦКАЯ:

Улымны озатырга да кайта алмадым... Бер елдан артык инде күргәнем юк. Буада яшәдәк без, шунда ызба салдык. Ирем яшыли үлдә. Улым өйләнде, Буа театрында оператор булып эшләде. Яшьләргә комачауламыйм дип, кияүгә чыгып, Урал якларына киттем. Анда элек тә яшәдек, кызымның фатиры бар иде. Озак та үтмәде, илдә махсус хәрби операция игълан ителде. Улым беренчеләрдән булып үз теләге белән «Тимер» батальоны составында китте. Югыйсә театрда броня дә булган... Миңа нияте турында әйтмәде дә. Энесенә китәргә җыенганын кызым җиткерде. Бермәлгә югалып калдым кебек. «Ник китәсең?» – дип, елап шалтыраттым. «Әни, йөрәгем шулай куша», – диде. Мин бит инде аны итәгемә бәйләп тотып тора алмыйм. Аның җыенып китүе шундый тиз булды, хәтта озатырга да кайта алмадым. Үл көннәрдә үземне космоста кебек хис иттем. Бер атна буге берни уйлый алмый йөрдем. Тормыш алып бардым, эшкә йөрдем, әмма ул бернинди эмоцияләрсез генә булды. Әллә яшим мин, әллә яшәим... Минем ике өлешем бар: берсе кызым булса, икенчесе – улым. Шул бер өлешем юкка чыккандай булды ул чакта. Соңрак кына үземне кулга ала алдым. Ярты елдан соң ялга көтә башладык, әмма һич кенә дә кайтармыйлар. Кешеләрнең исән-сау булган балалары инде икешәр тапкыр ялга кайтып китте. Улым гына кайта алмый. Сине алыштырыр кеше юк, диләр икән. Сер бирмәсә дә, үзенә дә авыр икәннән беләм – ялын ай саен күчәрәләр. Өметләнеп көтеп торып та кайта алмагач, бик җиңел түгелдер. Мин генә түгел, гаиләсе, балалары бар бит. Сагынадыр, балакаем...

Еш шалтыратыша да алмыйбыз. Саклык өчен шулай эшли дип аңлыйм. Исәнлеген белеп смс хәбәр язам, ул миңа берәр «смайлик» җибәрә. Мин инде шуның өчен дә куанам. Димәк, исән! Шалтыратып, андагы хәлләрне сөйләмәйчәген беләм бит инде. Нигә аның җанын талкырга соң?! Югыйсә бик якыннар идек без. Кешегә сөйләмәгән серләрен миңа сөйли иде. Кайткач иркенләп сөйләшерәбез әле, дим. Җай туры килгәндә миңа шалтыратсынмы, гаиләсенәме? Алар белән күбрәк сөйләшсән, дим. Анда бит балалар. Балалар белән элемтә өзәләрә түгел. Миңа исәнлеген белү дә җитә дип юатам үземне.

Ипи пешерәм. Илдә бу хәлләр башланганчы ук интернеттан махсус курс сатып алып, бик озак вакыт күгәрми, катмый торган ипи пешерү рецептын өйрәнгән идем. Күңелем сизенде микән әллә дип уйлыйм хәзер... Шушы ипиләрне алгы сызыктагы егетләребезгә җибәрәм. Бәлки, улыма да барып җитәр дип өметләнәм, аңа да ашатасым килә, әмма ул якка Татарстаннан бик сирәк баралар. Ипине изгәндә бөтен җылымны салырга тырышам, «бу ипине капкан һәркем сау-сәламәт булып, озак яшәр» дип, үземчә әфсенлим дә әле. Тик менә электр мичем генә ватылды. Бик кайгырам шуңа. Таныш-белешләргә барып ипи пешереп йөрим. Җибәрәсе килә бит... Кызым белән икебез дә махсус хәрби операциядә булган егетләргә ничек тә ярдәм итүе белән генә яшибез. Кияүне дә мобилизацияләделәр. Ярый ул ялга кайтып китә алды... Ел башында Казанга хал белешергә дип кайткан идем. Кызымның фатиры складны хәтерләтә. Әйбер өстәндә әйбер. Эштән кайтып керә дә, капкалап алгач, әле тегендә, әле монда чыгып йөгәрә. Җыелган киёмнәрне алып кайта, аны тәртипкә салып илтөп бирергә кирәк. Без бит әле бәрелеш астында калган жирле халыкка да ярдәм җыябыз. Уйладым-уйладым да минем ярдәм монда күбрәк кирәк дип, калдым. Яшел Үзәнгә барып, коры армия душы ясарга өйрөнөп кайттым. Хәзер, җыелышып, шуны ясыйбыз, пакетларга витаминлы чәйләр тутырабыз, тиздән окоп шәмнәре ясыя башлыйбыз... Үзем ярдәм итәргә тырышып йөрөм, уемда – улым. Бик озак вакыт элемтәгә чыкмаган чаклары да бар. Ярты ягым кабат сынып төшкән кебек була... Бушлыкта калам сыман... Хоҗайдан сорыйм һәм көтәм... Мин тагын нишли алам?! Әмма улымның исән-сау кайтачагына бер тамчы да шигем юк. Бөек Ватан сугышы вакытында бабам машинада фронт сызыгына азык-төлек ташыган. Бик куркыныч бит. Юлда миналар булырга, өстән ядрә төшәргә мөмкин. Улым да бүген нәкъ бабасы башкарган эшне эшли. Бабай исән-сау әйләнеп кайткан, димәк, улым да кайтачак... Әнә шул уй һәм ышаныч яшәргә көч бирә...

Әлфия СОРУЛЕВА:

Улыма повестка китермәделәр, шалтыраттылар гына. «Әни, мин качып йөрөргә жыенмыйм», – диде дә шул ук көнне военкоматка китте. Ул көннәргә исә төшәрәсәм дә килми. Улымны үгетләмәдем дә. Ул бит – ир-ат! Житмәсә, әтисе дә хәрби. Улым армиядә хезмәт итеп кайткан иде. Анда да ниндидер кайнар ноктага жибәрделәр бугай аларны. Ярты елга аның белән элемтәне югалттык. «Командировкада булдым», – диде, артыгын сөйләмәде. Шуңа, кая барасын аңлап китте ул. Аны югалтудан бик курыктым... Бала югалту кайгысының никадәр ачы икәннән белән мин. Беренче балабыз 6 яшендә лейкоздан үлдә. Дүрт ел буе Казан белән Мәскәү хастаханәләрен таптадык. «Бала тап, алайса сиңа бик авыр булачак», – диде бер профессор. Кечкенәсен табып бер ел үткәннән соң, олысы бездән китеп барды. Бала югалту кайгысы – әйтеп бетергесез хәсрәт... Кабат ул юлны узасым килми. Шуңа бик авырдан озаттым улымны. Әлбәттә, барысы да яхшы булыр дип ышандым, әмма мин бит аны заводка эшкә генә жибәрмәдем... Ике атна буе шашар чиккә життем: ашамадым, йокламадым... Без, татарлар, ничек тынычланабыз инде: Аллаһы Тәгаләгә ышанабыз, аннан сорыйбыз, догалар укыйбыз. Ул минутларда Аллаһыга сыену бик ярдәм итте. Күз яшьләре белән генә ярдәм итеп булмасын аңладым. Монда калган әниләр белән бер-беребезне табыштык, улларыбыз булган взвод белән элемтә булдырдык. Аларга ничек тә ярдәм итәргә тырыштык. Улларыбызга кирәк-яракларны жыеп посылка жибәрдек. Аны минем ирем алып барды. Икенче тапкырында әтисе машина илтте. Әйе, акча жыеп, машина сатып алып илтеп тапшырдык. Үземнең дә улым янына барасым килгән иде. Мин бит медицина хезмәткәре. Баштагы мәлләрне, әллә контракт төзеп барыйм микән дип, уйлый идем. Яшь чакта да училищени тәмамлагач Афганга китү уе булган иде. Булачак ирем белән очраша башлаган чаклар, ул жибәрмәде. Ә хәзер мине нәрсә тотып калдымы?.. Мөгаен, моннан улыма күбрәк ярдәм итә алам дигән уйдыр. Әмма контракт төзеп китү башымда йөри әле.

Ялга кайтып китте... Ике атна бер мизгел кебек кенә тоелды... Һәм менә кабат озатырга... Икенче тапкыр озату тагын да авыррак икән. Жай чыгып шалтыратса да, үзе турында сөйләми, безнең хакта сорапшыра. Март айларында нәрсә беләндер шөгыльләнәргә кирәклеге аңладым. Лаеклы ялда инде мин, эшләмим. Өйдә гел улым турында уйлап утырып акылдан шашарга мөмкин бит. Шушы кулларым белән нәрсәдер эшлисәм килде. Аллаһы Тәгаләдән юл күрсәтүен сорап, догалар укыдым. Телевизорны ачып, каналлар актара башладым. Гадәттә, мин ул каналны карамыйм, ә бу юлы шунда туктадым. Анда хәрби бәрелештәгә егетләргә медицина кирәк-яраклары тегеп жибәргән волонтерлар турында сөйлиләр иде. Өстән килгән билге икәннән шундук аңладым. Медицина белән бәйле бит әле, житмәсә. Тиз генә аларны интернеттан таптым. «Ценим жизнь» ижтимагый оешмасы булып чыкты. Шул көнне кичен офисларына бардым. Башта өйгә тегәргә алырга курыктым, барып ярдәм итеп кенә йөрдәм. Аннан, тәвәккәлләп, яраларны бәйләү өчен марлядан махсус бәйләвечләр тегә башладым һәм хәтта рекорд куйдым. Улымны озаткан көннәргә берсе иде. Офиска барып кирәк-яраклар алып кайттым да тегәргә утырдым. Вакытның үткәннән дә сизмәгәнмен. Алып барырга дип санап тутыра башлаган идем, бер тәүлеккә 140 бәйләвеч теккәнмен. Эш онытылырга ярдәм итә. Егетләребезгә ярдәм итә алуым да ниндидер бер рәхәтлек бирә. Бәйләвечләрне, бандажларны, махсус аптечкаларны догаларымны укый-укый тегәм. Бу шөгылем бик тынычландыра. Жәй көне офиска барып носилкалар да тегә башладым. Безнең оешманың районнарда филиаллары бар. Махсус операциядә якыннары булмаганнар да килеп ярдәм итә. Чын күңелемнән рәхмәтлемен аларга. Безнең халыкның күңеле бик киң – шул сөендәрә.

Улым күңелемнән китми... Бик курыныч жиргә күчәрделәр аларны. Ике атна инде элемтәгә чыкканы юк. Әмма исән икәннән хәбәр иттеләр. Инде менә әтисе улыбыз янына китәм дип йөри... Тиздән Әниләр көне. Ул көнне «Әни, мин исән-сау», дип, улым шалтыратса, аның тавышын ишетсәм, шул иң зур бүләк булыр иде. Улым белән бик горурланам. Сүзе бер булды! Аллаһы боерса, жиңүебезгә, улымның әйләнеп кайтачагына бик ышанам. Кайтыр, акыллы бер кыз белән гаилә корып, безгә оныклар бүләк итәрләр. Башкача булырга мөмкин дә түгел!

Ирина ГОРБУНОВА:

Кечкенә улыбыз уникаль булып чыкты. Мәктәптән үк медицина белән кызыксына башлады. Монның өчен укытучысына хәзергә кадәр зур рәхмәтлемен. Ул баланың талантын ача алды. Вадимга йөрәк эшчәнлегенә кагылышлы китаплар алып килә иде һәрвакыт. Улым Казан медицина университетын тәмамлады. Аспирантурада укып медицина фәннәре кандидаты булды. МҚДЦда йөрәк-кан тамырлары хирургы булып эшли иде. Йөрәккә операция ясау буенча үзенең патенты да бар. Ходайдан бирелгән сәләт инде ул аның. Улым бары эше белән яшәде. Фәнне дә, практиканы да алып барды. «Иң яхшы 50 инновацион идея» республика конкурсында ике тапкыр җиңү яулады. Алар бригадасы йөрәккә күчәрәп утырту буенча операцияләрен уңышлы уздырды. Улымны мобилизацияләрдә дип һич кенә дә башыма килмәде. Ул бит югары квалификацияле табиб! Аннан соң фәнни дәрәжәсе булганнарны алмаячаклар дигән иде Ил башлыгы. Узган ел мобилизациянең соңгы көнендә Вадимга повестка килде. Ул калу турында уйламады да. Куркуы да юк иде, ниндидер бер эчке әзерлек белән, патриотик рухта китте. Әлбәттә, әни буларак бик борчылдым, әмма аңа күрсәтмәдем. Мин аны госпитальгә алырлар дип уйладым, әмма аны алгы сызыкка алып киттеләр. Улым бу хакта шалтыратып әйтте дә, аның белән элемтә югалды. Мин шок хәленә килдем. Селкенми дә яттым да яттым. Тормышта мин бик актив кеше үе. Әмма берничә көннән үземне кулга алдым, мондый ул өчен көрәшкә кирәк дип уйладым. Аның алган белеме, квалификациясе югалачак бит. Ә куллары... Хирург кыйммәте – кулларда. Хатлар яза башладым. Башта федераль житәкчелеккә, аннан республиканыкына. Рәискә, Премьер-министрға бардым. Юк, һич тә улымны кире кайтаруларын сорамадым, аның квалификациясе туры килә торган урынга – госпитальгә күчерүләрен теләдем. Татарстаннан Дәүләт Думасы депутаты Айрат Фәрраховка мөрәҗҗәгать иттем. Һәм нәкъ менә ул ярдәм итте! Аның ярдәме белән улымны һәм полктагы Татарстаннан дүрт табибны махсус билгеләнештәге медицина отрядына күчәрделәр. Бу хактагы яңалыкны матбугат чарасыннан укып белдем. Айдан артык элемтәгә чыкмаган улым, төнлә шалтыратып, аларны күчерүләре турында хәбәр итте. Шатлануымны белсәгез иде, улыма гына түгел, тагын дүрт табибка ярдәмем тиюе сөенечемне икеләтә арттырды. Хәзер инде Вадим Луганск Республикасындагы госпитальдә җитди операцияләр ясый – кан тамырлары хирургы булып, бурычын лаеклы рәвештә үти. Инде «Хәрби батырлык өчен» медале дә бирделәр үзенә. Әлбәттә, эше бик авыр. Рухи яктан да, физик яктан да. Кайбер вакытларда тәүлекләр бие операция бүлмәсеннән чыга алмыйбыз, ди. Ялга кайтып китте. «Үзәбезнекеләрне ташламыйм, җиңүгә кадәр барып җитчәкбез», – ди.

8 Март бәйрәменә Айрат Зәкиевич Татарстаннан хәрби бәрелештә булган 38 медицина хезмәткәренә туганнары белән очрашу оештырды. Шуңа очрашуда махсус төркем төзәргә һәм миңа аның координаторы булырга тәкъдим итте. Айрат Зәкиевичка булган рәхмәтем шундый зур иде, баш тарта алмадым. Аннан соң ничек тә улыма һәм аның коллегаларына ярдәм итәсе килү теләге дә бар иде. Шулай итеп, башым белән җәмәгать эшенә чумдым. Егетләребез соравы буенча медицина жиһазлары, кирәк-яраклар, генераторлар, запчастылар җибәрдек. Ләйлә Ринатовна (Татарстан Премьер-министры урынбасары – *ред.*), Айрат Зәкиевич безгә бик ярдәм итә. МҚДЦның баш табибы Рәстәм Наилевич булыша. Улымның коллегалары да кушылды. Вадим – МҚДЦда махсус операциядә булган бердәнбер табиб. Аңа карата булган хөрмәтне бик сизәм. Ирләр хәрби бәрелештә булган кызлар белән һәрвакыт элемтәдә мин. Күбесенең яшь балалары бар, аларга авыр икәннән аңлыйм. «Ватан сугышчылары гаиләләре комитеты» активына кердем. Анда да егетләрнең, аларның гаиләләренең мәнфәгатьләрен кайгырту белән янып йөрибез. Моннан кала, Айрат Зәкиевич миңа үзенең ярдәмчәсе булырга тәкъдим итте. Дәүләт Думасы депутаты ярдәмчәсе буларак икеләтә күбрәк булыша алырмын дип уйлап, риза булдым. Ана буларак, Аллаһы Тәгаләгә ялварам. Улларыбызның исән-сау кайтуларын теләм. Ышанам: алар җиңү белән кайтачак. Вадим да, әйләнеп кайтып, коллегалары белән бергә уникаль операцияләр ясаган дәвам итәр. Улым белән тагын да ныграк горуруланасылар алдадыр өле.

Фото: Анна Арахамия

Мәктәп еллары һәр кешенең язмышында иң матур, истәлекләргә бай сөөнечләр бер чор булып урын аладыр. Тормыш белән очрашу, белем ачкычына ия булу, зур коллективта тәрбияләнү, үзеңне шушы җәмгыятьнең бер күзәнәге итеп тоя башлау, милли ұзаң формалашу – болар һәммәсе мәктәп чоры белән бәйле мөгҗизалар бит. Ә мәктәпне һәм бу мөһим вакыйгаларны Укытучы дигән гәҗәеп затлардан башка берничек тә күзаллап булмый.

ЗӨЛФИРӘ ҺӘМ АНЫН КОМАНДАСЫ

Эльмира
ЗАКИРОВА

**Автобустан гөҗ килеп
20 ләп бала коела.
Кулларында ноутбуклар,
кемдер – камера,
кайсыдыр – штатив
күтәргән, фотоаппаратлары
күзгә чалына... Сюжет,
монтаж, эфир дигән
сүзләре колакка керә.
«Зөлфирә Мәннәфова,
сез ничек уйлыйсыз?» –
дип, тиз генә киңәшләшеп
тә алалар. Башта Зөлфирә-
нең кыңгырау чыңыдай
яңгыравык тавышы ишетелә
эле. Андый тавышны
танымау мөмкин түгел!
Аннары үзе күренә.
Һәрвакыттагыча елмайган,
шаяртып сөйләшә,
«Журналистны ишектән
кертмиләр икән – тәрәздән,
алай да булмаса, форточка-
дан керергә кирәк», –
дип көлдереп, кәефләрен
күтәреп җибәрә, мактау
сүзләрен дә җәлләми,
әниләре кебек үз итеп кенә
шелтәләп тә ала шунда...**

Балалар һәм яшьләр матбугатының «Алтын каләм» республика фестиваленә Арчаның «Нур» балалар телестудиясе энә шулай әзерләнәп килә. Алар төрле номинацияләрдә катнаша: телевидение, радио, рус һәм татар телләрендә газеталар чыгару, смм, фото... һәм ел саен беренчелекне яулап кайталар! Гран-при, дипломнар... Ә ул җиңүләренң чышмә башында, әлбәттә инде, алыштыргысыз җитәкчеләре Зөлфирә Зарипова тора! Узган ел ул Татарстан Рәисе Указы белән «Татарстан Республикасы яшьләр сәясәте өлкәсенең атказанган хезмәткәре» дигән исемгә, педагогларга һөнәри яктан ярдәм итүдәге шәхси казанышлары өчен «Мактаулы остаз» билгесенә лаек булды. Ә «Нур»ның уңышларына шакка-тарлык! Халыкара, Бөтенроссия, республика дәрәҗәсендәге җиңүләр. 15 ел эчендә нинди генә бәйгеләрдә катнашмаганнар! Мәскәу, Питер, Сочи, Ярославль, Чабаксар, Ижау, Новосибирск, Иркутск, Төмән... «Артек», «Орленок», «Смена» Бөтенроссия лагерылары... Инде Алтайга да барып чыкканнар. Россиянең иң яхшы ун студиясе арасына кергән Татарстандагы бердәнбер балалар телерадиостудиясе ул!

Юк, журналист түгел Зөлфирә. Белеме буенча – укытучы. Ләкин ул әзерләгән бүгенге яшь журналистларны бөтен Татарстан белә хәзер! Энә Рүзәл Шәрипов ТНВДа «Яңалыклар» программасын алып бара, Алия Сабирова ТНВ каналында, Динә Низаметдинова ГТРКда, Талия Төхфәтуллина белән Зөлфия Хәсәнова «Шаян ТВ»да, Динә Шәкүрова «Ватаным Татарстан» газетасында, Ландыш Вәлиева – «Болгар», Зилә Сабитова «Татар» радиосында, Илүзә Касыймова «Ялкын»да, Алинә Хәбриева Мәскәүдә бизнес-проектларда, Энҗе Сөләйманова «Нур»да «Журналистика нигезләре» курсы алып бара, Ләйлә Заһриева телестудиягә йөрүчеләренә оператор, режиссер осталыгына өйрәтә... Студияне ел саен 10–15 бала тәмамлыш шулай. Дөрес, аларның барысы да журналист булып китми. Ләкин телестудиядә шөгыльләнәп, күп нәрсәгә өйрәнәләр. Үзләрендәге кыюсызлыкны җиңергә, башкалар белән аралашырга, әңгәмәләр алып барырга, кешеләрдәге кечкенә генә штрихны да күреп алырга... Журналистика социализация бирә шулай. Зөлфирә ханым 1990 елдан инде Укыучылар Сараенда методист, ягъни 30 дан

артык педагогның укытучысы булып эшли. Районның класс житәкчеләре өчен семинарлар үткәру, класс сәгатьләрен уздыру үрнәкләре белән таныштыру, педагогларны төрле бәйгеләргә әзерләү, фәнни-гамәли конференцияләргә мәкаләләр язу... «Баланың ижади сәләтен үстерүдә конкурсларның роле» дигән мәкаләсендә әнә балалар теле-студиясен ничек оештырырга, яшыләр программалары нинди булырга тиеш, стендапларны ничек төшерергә, кемнәрне алып баручы итәргә, ничек киенәргә тиешлекне аңлаткан. «Иң яхшы өстәмә белем бирү методисты» конкурсында да жиңеп грант ота, «50 инновацион идеяләр» бәйгесе жиңүчесе дә була, методист-остаз буларак, мектәп кичәләре, тәрбия сәгәтиләре өчен сценарийлар китабы да чыгара Зөлфирә. Ә «Нур» телестудия командасы төрле бәйгеләрдә, социаль проектларда катнашып, ел саен 100 мең, 200 мең сумлык грантлар отып кайта, һәм шул акчага студия өчен жиһазлар алалар.

– Бик күп йөрибез. Йөргән аякка жим иярә, диләр. Барган жирләрдән күп нәрсәгә дә өйрәнәп кайтабыз, – ди Зөлфирә Мәннәф кызы. – Баргач, героини да шунда табасын, сценарий да

төзисен, үзең төшерәсең. Татьяна Соболева дигән режиссер, продюсер безне Европа стандартларында эшләргә өйрәтте. «Анда бернинди интервьюлар да юк, «сөйләүче башлар» артык. Герой үзен үзе уйнасын, тормышы белән таныштырсын, кешеләр белән аралашуын синхрон рәвештә кертәргә кирәк», – диде ул.

Һәм Зөлфирә Төмәндәге рәссам ханым турында «Ольга Трофимованың драма театры» дигән фильм, Алтайга барып, Алтай әбисен төшерүләрен, Питерда «Муза» фильмын әзерлүләрен сөйли. Ә мин Зөлфирә Зарипованы герой итеп күрәп, их, үзе турында кино төшерсәң иде дип хыялланып утырам. Ул фильмны сериалларга бүләм. Һәм барысында да герой үзе уйный!

Мин – кояш, мин – ут кыз

Этнә районы Яңа Шимбер авылы кызы мин. Эти белән әни – алдынгы терлекчеләр. Әни – «Почет билгесе» ордены кавалеры, берничә тапкыр район Советы депутаты була. Эти – Социалистик хезмәт алдынгысы. Түбән Көөк мәктәбендә 8 классны тәмамлагач, Күлте Кимегә йә Этнәгә барып укырга кирәк. Юрист буласым килеп,

берүзем Этнәдәге рус классын сайлайым. Укытучым Фәрдия апа: «Синнән әйбәт укытучы чыгачак, Зөлфирә. Арча педучилищесына бар әле», – ди. Актив укучы, дружина советы председателе булгач ни! Безнең авыл Мари Республикасы янында гына. Юллар юк чак. Авылдан башта биш чакрым автобус тукталышына барасы, аннары Этнәгә, Этнәдән соң гына – Арчага. Әни жибәргә курка, ә мин барам дип чатнап торам! Армиядән кайткан абыем белән Арчага чыгып киттек. Педучилищени эзләп таптык. Диктант яздырып карадылар, музыкаль «слух»ны тикшерделәр. 12 яшемдә ревматизм белән авырган идем. Документларны алып торучы апа врач язган справканы күрәп, мондый диагноз белән алмыйбыз, авырый башлап, ташлап китәрсен син, ди. Юк, авырмыйм, дип, үз сүземне бирмим. Завуч килеп чыкты. Нинди кыпчыклар булгандыр: «Мәктәпне «бишле»гә генә бетердем. Ә монда мине алмаса маташалар. Әйдәгез, директорга керәбез алайса!» – дидем. Ярый завуч Илдус Сәгъдиев хәләмә керде: «Физкультурадан махсус төркемгә билгеләгез», – диде. Менә шулай укып киттем. Миңа барысы да

Авыр юл белән барсаң, жиңеп чыгабыз.

ошый. Гел елмаеп йөргәнә класс жиктәкәбез Ринат абый Алмаев «Кояш» дип исем кушты. Минә «безнең кояшыбыз» дип йөртә башладылар. 1980 елда туган мәктәбемә башлангыч класс укытучысы булып кайттым. Өч чакрым жәяү йөрөп укытам. Яшь укытучы дип, комсомол оешмасы секретаре итеп сайлап куйдылар. Читтән торып Казан пединститутының филология факультетына укырга кердем. Шул елларда партиягә алдылар. Авыл Советы председателе пенсиягә китте дә, мине аның урынына куймакчылар. Парторг ир кеше булгач, авыл советы председателе хатын-кыз булырга тиеш, янәсе. Колхоз рәисе, бездә куяр кеше юк, дигәч, райкомның беренче секретаре Дамир Каюмов: «Яңа гына партиягә кергән кызыгың бар бит!» – ди икән. «Син яшь әле, кызым. Укытучы эше дә мактаулы, ризалашма», – диде әни. Ө берчак мәктәп директоры дәшеп алды: «Зөлфирә, сине райкомга чакырлар, нәрсәгә икән?» – ди. Киттем Арчага. КПСС райкомының идеология секретаре: «Сеңлем, син коммунист кеше. Каршы килергә ярый», – дип, мине укучы яшьләр белән эшләүче секретарь эшенә күндерде. Өнә шулай дүрт ел ВЛКСМ райкомында өченче секретарь булып эшләдем. Иң кызыклы еллар булган ул! Мәктәпләр белән КВНнар оештырабыз, педучилище, техникум студентлары белән төрле чаралар үткәрәбез, спектакльләрдә уйныйм, ЗКШларда укып кайтам... Төрле яңалыклар уйлап чыгарырга да яратам. Бер зур проектым «Дуслык учагы» дип атала. Мари Республикасы Бәрәңге районы укучылары белән ел саен дуслык учагы ятабыз! Курыкмыйча, туп-туры итеп үз сүземне дә әйтә беләм. Шуңа миңа «Ут кыз» дигән кушамат тактылар. Аннары Пионерлар йортында эшли башладым. Балалар оешмасын жиктәкләдем. Вожатыйларым төрле республика конкурсларында жиңәләр. Күңелле! 90 нчы елларда пионерлар исемен бетерделәр, Пионерлар йорты Укучылар сарае булып китте. «Тукай якташлары» түгәрә-

генә район мәктәпләреннән 50 шәр бала килә! Шундый күп иде яза торган балалар! Әллә ничә битле итеп газета чыгарабыз, мәктәпләргә таратабыз...

«Нур» шулай туды...

2008 елда «Нур» студиясен оештыруны Аллаһы Тәгалә үзе китереп чыгаргандыр, дим. Шул елларда инновацион технологияләр керту методы килеп чыккач: «Әйдә телестудия оештырып жиңә!» – диделәр. Бер камера гына бирделәр. Булдыра алмыйча китеп барып, дигәннәрдер инде. Ө мин булдырдым! Балалар жыйдым да, Аллаһка тапшырдым дип, яңа юнәлешкә кереп киттем. Шулай башлаган эш һәрвакыт уңышлы була! 7 нче класс укучысы Азат Шәриповны оператор итеп алдым. Иң беренче эш итеп Укучылар Сарае турында тапшыру әзерләдек. Ө «Президент чыршысы» бәйрәмендә Минтимер Шәймиев каршында балалар телестудиясен тәкъдим иттек, «Нур» дип исем бирдек. Хәзер һәр елны декабрь аенда «Нур»ның туган көнен билгеләп үтәбез. Быел безгә 15 ел тула! Ул елны Азатыбыз «Алтын каләм» фестивалендә «Иң яхшы оператор» исеменә лаек булды. Кайда нинди конкурс бар, шуларда катнашырга тырышабыз. Балаларның Тольяттида узган «Иделдә очрашулар» дигән Бөтенроссия кино һәм телевидение конкурсында «Карусель» каналының режиссеры Антон Михайлов конкурста катнашучыларның эшләрен тикшереп бәя бирә. Безнең әле мондый дәрәжәле конкурста беренче тапкыр катнашуыбыз. Безне тетеп аттылар! Тапшыруыгыз озын, диләр, кадрлар дәрәс төшерелмәгән, нигә өлкәннәр уздырган чараларны төшерәсез, сез бит балалар студиясе, диләр. Ө без һаман эзләнүләргә давам иттек, үжәтләнеп өйрәндек. Берничә елдан бер конкурста: «Шулкадәр тәнкыйтьгән соң кул селтәрсез инде дигән идея. Ө сез әнә нинди дәрәжәгә күтәрелдегез! Альштыргысыз жиктәкчегез бар шул!» – дип бәяләделәр. Эшебезне күреп, район хакимияте башлыгы бер камера вәгъдә

итте. Яңа ел алдыннан балалар белән очрашу вакытында: «Камера искерде бит, Илшат Габделфәртович», – дидек. Булыр, ди. Ул сорап алу үзе бер тарих! Юк та юк – һаман бирмиләр. Директордан РОНО мәдиренә, аннан райфо председателенә жиңәделәр. «Акча юк бит, глава үзе шалтыратсын», – диләр. Хакимияткә йөгердем. Хакимият башлыгы урынбасары очрады. «Зурлар вәгъдәсендә тормый!» дигән плакат күтәрәп чыгабыз, дим. Яңа елга өч көн кала, тәки камералы булдык! Бөтенроссия дәрәжәсендә күренә башладык. «Орленок»ларга барабыз, телевизионщиклар конкурсларында катнашабыз... Оператор, монтаж, режиссура – бөтенесен белергә кирәк. Инде кинолар да төшерә башладык. Бер елны Рүзәл әйтә, әйдәгез, үзегез тема уйлыйк, гел Зөлфирә Мәннәфова биргән идеягә генә төшермик, ди. Питерда да, Ижауда да үз идеяләре белән төшерделәр. Быел Байкалда узган конкурста жюри әгъзалары хәтта: «Чынлап та балалар төшердеме?» – дип кызыксындылар. «Чынлап! Мин яулыктагы кеше – алдамыйм», – дим.

Безнекеләрнең күбесенең телевидениедә эшлесе килә! Алия Сабированы «Әйдә ТНВга!» конкурсына әзерләдем. «Үзем турында үзем» дигән ролик төшерергә, «Минем якын дуслым» дигән темага язарга, интервью алырга кирәк иде. Ролик әйбәт килеп чыкты. Ул якын дуслым каләм дип язды. Һәм югары бәя алды! Рәмис Латыпов белән интервью да кызык килеп чыкты! Ө Талия Төхфәтуллина – ул шәп фотограф та әле! – минем якын дуслым дип, «Сони» фотоаппараты турында язды. «Мин көн саен дуслым Сания белән йөрергә яратам», – дип башланып киткән иде ул язма. Ө интервьюны Миңназыйм Сәфәровтан алырга туры килде аңа. Аның белән дә жиндек! Беренче курстан ук «Шаян ТВ»да Талиябез. Аның инде «Төймә» дигән үз программасы да бар!

Әйдәгез, жиңел юл белән бармыйк!

«Орленок»та узган Бөтенроссия «Бумеранг» кино һәм телевидение фестиваленә барганнан соң, Талия: «Әйдәгез, кино да төшереп карыйк әле», – диде. Сценарийны да үзе язды.

«Бабам сере» дигән фильм әнә шулай туды. Туфан Миңнуллин хикәяләре буенча фильмны Рүзәл белән эшләдек. Кырлайга барып, атлар жигеп... Язучы бит истәлектәрендә, әти безне атларга утыртып йөри иде, дип яза... Летчиклар турында документаль фильм төшерәсе килеп йөри идем. Сугыш вакытында Арча районы территориясендә летчиклар самолет белән бәрелеп һәлак булган. Рүзәл белән әле бер сценарий язып карыйбыз, әле икенчесен... Ул документаль фильмыбыз да беренче урынга лаек булды.

«Орленок»ка сигезенче тапкыр жыенуыбыз. Бөтенроссия конкурсы игълан ителәр – киноларга питчинг! Темасы билгеле – «Буыннар диалогы». «Көрәш» фильмы буенча шактый бәхәсләштек балалар белән. Документаль фильм төшерергә башта каршы булдылар. «Әйдәгез, җиңел юл белән бармыйк. Авыр юл белән барсак, җиңеп чыгабыз», – дим аларга. Әти-әниләр һәм үзбездә турында эшлик, диләр. «Юк, бу инде тапталган тема, уйлыык әле», – дим һаман. Миндә бер тема бар инде. Бер көрәшче егетнең сөңгесе Ләйлә йөри безгә. Динияр анда җиңеп кайтты, монда батыр калды, дип сөйләп-сөйләп ала. Ә миңа кызык бу, чөнки үзем дә көрәшчеләр нәселеннән. Сугышта һәлак булган бабам Әхмәтгали Хәлилов Сабантуйларда гел батыр калган. Әтием Мәннәф Хәлилов та көрәшче иде. Энем Габделбәр Хәлилов Милли көрәш буенча күп тапкырлар Татарстан чемпионы булган егет иде. Хәзер аның призына ярышлар үтә районда... Бер фикергә килеп, педагогика көллияте студенты, татарча көрәш буенча ике тапкыр Дөнья, өч тапкыр Россия чемпионы, 2022 дә «Ел спортчысы» булган Динияр Моратов турында фильм төшерергә булдык. Диниярны Сабантуйда төшердек тә, тизрәк фильм итеп эшли башладык. Егет башта каршы иде әле. Аны чәй эчәргә чакырып, үзбездәгә якынайтып, әнисе аша сөйләшеп... Шулай дуслашып киттек. Безнекеләр дә башта теләмичә генә алынганнар иде, эш дәверендә төмам азартка кереп киттеләр. Әйдә болай төшерәбез, геройны менә болай ачарга кирәк, музыкасы ошамый, дия-дия, төрлө тәкъдимнәр кертә башладылар. Ә инде питчингта балалар тизир

тәкъдим итте. Бабалары, абыйлары көрәшкән, үзе көрәшә, тренер булып, майларны көрәшкә өйрәтәсе килә дип күрсәттеләр геройны. Көрәш ул – татарның бренды, дип сөйләделәр. Менә бу буыннар диалогы инде! Төмән педагогика университетында кинопедагогика укытучысы, жюри әгъзасы Ада Бернадоните: «Мин документаль фильмнар яратмыйм. Ә менә бу фильм ошады! Герой белән бик әйбәт эшләгәнсез!» – дип мактады безне. Ахырдан биш студиягә грантлар тапшырдылар: Мәскәү, Питер, Новосибирск, Иркутск һәм безнең «Нур» 400 мең сумлык грант отты! Шуңа караганда студия өчен җиһазлар алдык.

Сездә «изюминка» күрәм!

Геройны ачарга Зөлфирә Зарипованың шәкертләре – үзләрен журналистикада тапкан яшьләр дә булышты миңа. Әйдәгез, аларны да тыңлыйк. **Динә ШӘКУРОВА, «Ватаным Татарстан» газетасы журналисты:**

Беренче репортажымны үзбездә мөһтәпәт узган семинардан әзерләдем. Зөлфирә апа беренче «коймагым»ны бик югары бәяләде. Шуңа күрә «Нур» – икенче өемә, Зөлфирә апа туганымдай якын кешемә әйләнде. Дәресләрдән соң Түбән Мәтәскәдән Арчага, студиягә сюжетлар эшләргә йөгердем. Яңа темалар табып, кызыклы сюжетлар төшереп, «Нур» казанында кайнадык. Бу тормышта нәрсәгә дә булса ирешү өчен йоклап ятмаска, гел эзләнүдә, хәрәкәттә булырга, үзгәргә мөмкинлекләргә беркайчан да кулдан ычкындырмаска өндәгән киңәшләрегез бүген дә ярдәм итә. **Рүзәл ШӘКУРОВ, ТНВда «Яңалыклар» программасын алып баручы:**

– Зөлфирә Мәннәфова гел башыңа кияргә кушучы әниң дә, ашатып, сыйлап торучы дәү әниң дә кебек иде безнең өчен. Кайларга гына алып бармады! Кырыс, үзсүзле, максатчан булырга өйрәтте. «Мин сезне танылган тренер Анатолий Тарасовның кырыс алымнары белән тәрбиялим», – ди иде. Һәр укучысы өчен чын күңелдән кайгыра белгән якын кешебез ул. Хәзер дә киңәшләрен биреп тора. «Рүзәл, бүген эфирдан болай дип әйттең, ул сүзгә ошады, ә менә бу

очракта башка сүз кулланырга иде», – дип яза. Зөлфирә апа, рәхмәт Сезгә! **Талия ТӨХФӘТУЛЛИНА, «ШАЯН ТВ» телеканалы журналисты:**

Студиябез мәш килә: сценарий төзиләр, төшергән сюжетларын монтажлыйлар, яңа гына җиңү яулап кайткан төркем хис-тойгылары белән уртаклаша. Менә шуңа ыгы-зыгы уртасында – җитәкчелек Зөлфирә Зарипова. Булдыклы җитәкче, сәләтле оештыручы, ир хатыны, Хәлил белән Зөһрәнең әнисе, йөздән артык баланың остазы... Талия, Алия, Динә, Салават, Камила, Энже, Ләйлә, Рүзәлләр – студия «нурлары». Барыбызны да бер кояш – остазыбыз, «Нур»ыбызның нурлы «әнисе» Зөлфирә Мәннәф кызы үстерә һәм үсәндерә. Һәркемгә сәләтенә карап эш йөкли һәм үзе теләгәнчә эшләтә дә!

Айгөл ФӘТТАХОВА, КФУның филология һәм мәдәниягә багышланган институты студенты:

– Беренче дәрсәдә Зөлфирә Мәннәфова: «Мин синдә «изюминка» күрәм», – дигән сүзләреннән соң өйгә ничек очып кайтуымны белсәгез! «Нур»лы йортка килеп эләгүгә үк үземнең журналистика юлыннан китәсемне аңладым. Халыкара балалар үзгә «Артек»та узган медиафорумда Гран-прига лаек булуымда, әлбәттә, Зөлфирә апаның роле зур! Бүгенгә күндә ул – медианы айкап чыккан, Мәскәү режиссерлары белән даими аралашып торган чын педагог! «Алтын каләм» фестивалендә, кыюланып, газетабызның баш мөхәррире булырга уйладым. Һәр язманы карап, барлап йокларга ятарга җыенганда иртәнге дүрт булып килә иде. Шуңа караганда телефоныма хәбәр килде: «Айгөл, нихәл сез анда? Нинди темаларга язарга уйлыйсың?» Аптырап киттем: Зөлфирә апа да йокламый микәнни? Ә инде иртәнге алтыда: «Тордыгызмы? Әйдә, ял итеп ятар чак түгел, эшкә тотыныгыз тизрәк!» – дип шалтыратты. Укучылары «Алтын каләм»дә булган атнасы әнә шулай янып-көеп үтә аның. Бер атна гына түгел, гомере буге укучыларының һәр уңышына сөенеп, алар белән бер дулкында тибрәлеп яши ул...

Фото: Анна Арахамия һәм Арчадагы «Нур» балалар телестудиясе архивынан

Кем баласы димәгез » тормыш кыйммәтләре

КЫЗЫМ ЯНЫНДА – МИН ДӘ БАЛА

Уңыш формуласы ниләрдән гыйбарәт? Сәләт, тырышлык, үзәтлек, максатчанлык таләп итә ул. Бу исемлекне уңышка ирешкән һәр кеше үзенчә дәвам итәр иде. Ләкин тагын бер мәһим әйберне билгеләп үтми мөмкин түгел. Бу шәхес артында кем тәрбиясе тора? Кемнең үгет-нәсиыхәте, изге теләге, үрнәге белән уңышка ирешкән? Кем баласы ул? Бу проектта шул сорауларга бергәләп җавап эзләребез.

Гөлдания
ХӘЙРУЛЛИНА –
Татарстанның
атказанган артисты,
жырчы.
Кызы Лилия
ХӘЙРУЛЛИНА – жырчы.

Гөлдания ханым, үзегездән, гаиләгездән башлык әле. Иҗат юлына очраклы гына килеп кәргәнсез бит!

– Әйе, Казанның моторлар төзү заводында фрезерлы станокта эшләдем. Жырчы булырга хыялланмадым да! Әтием дә тимерче, ә мин гел аның янында бөтереләм. Кыз фамилиям дә Биктимерова әле, өстәвенә. Заводта тавыш каты – сөйләшкән дә ишетелми. Ә мин аның саен рәхәтләнеп кычкырып-кычкырып жырлайым! Бервакыт яныма ике егет туктап, вокаль-инструменталь ансамбльгә чакырдылар. Йөри башладым. Әле татарча жырлар жырламый идем дә ул вакытта, русча гына. Цехлар буйлап концертлар куеп йөрибезд. Шунда ишетеп, безнең цехтагы кызлар Ленин исемендәге мәдәният йортына чакырдылар. Анда берәздән яңа офыклар ачылды. Үземнең уемда булмаса да, хор житәкчесе Суфия апа Шиһаева Татар дәүләт жыр һәм бию ансамбленә барып карарга киңәш итте. Анда да алдылар! Заводта эшләгән чакта эшкә җиде тулырга унбиш минутта йөри идем бит. И Ходаем, сәгать уннарда гына бара торган эш булсын иде, дип теләп йөрдәм. Кабул булды! Эшкә унга гына йөри башладым. Үземне сынап карар өчен генә Түбән Кама музыка училищесына документларны тапшырып караган идем, кердем! Үзем кайтам, үзем елайым. Түбән Камага кайтасы килми бит! Остазым Венера Гәрәевага әйттем бу хакта. «И балакаем, ник әйтмәдең, Казанда да кәргән булыр идең бит! Кәргән, укы инде хәзер, жырларга өлгерерсең», – диде. Аның сүзен тыңлап, Түбән Камага киттем. Ярты ел буге елый-елый яшәдем. Аннары кызлар тагын «Яшьлек» жыр һәм бию ансамбленә дәштеләр. Ансамбльнең концертларына ул вакытта билет таба алмыйлар иде. Беренче концертымда сәхнәгә жырларга чыккач, сызгыра-сызгыра алкышладылар – гомергә истә калды ул чыгыш. Була икән бу, дидем!

Ирегең танылган композитор, баянчы Рәстәм Хәйруллин белән ничек таныштыгың?

– Ленин исемендәге мәдәният йортында хорга йөргән чакта таныштык. Баянчыбыз Рәшит абый Сабиров армиягә алынды да, аның урынына ике баянчы егет килде. Ике баянчыга да жырлап карадым. Рәшит абыйдан: «Кайсысына жырлайым?» – дип сорыйм. Менә монысына дип, Рәстәмгә төртеп күрсәтте. Рәстәмнең көе белән минем моңнар туры килде шулай... Училищедә укып бетердем, барыбер Казанга – Жыр һәм бию ансамбленә кайтырга

исәп. Жәйге каникулда берәз ял итеп, Чаллыга Рөстәм-нәргә кунакка килдем. Аларда бер-ике көн яшәп, Казанга китәргә уйлыйм. Баянчы Шәфәгать Салихов Чаллыда «Төзүчеләр» мәдәният сараенда кызлар вокаль ансамблен җитәкли иде. Ул урынын бушатып, миңа эш әзерләп куйган, Рөстәм белән планнар корганнар. Минә җибәр-мәскә боларның исәбе! Барыбер Казанга кайтып китәм, дип карышып маташкан идем дә, булачак кайнанам: «Китеп йөрмә, Гелдания, барыбер кайтасың була...» – диде. Аның сүзен тыңлап калдым, эшли башладым.

Рөстәм абый белән икегез дә – иҗат кешеләре.

Лилия тугач, аны карау мәсьәләсе ничек хәл ителде?

– Дүрт ел кайнаналар белән яшәдек, алар ярдәм итте. Аннары минем әти-әнигә дә калдыра башладык. Күрмәсен дип, Лилиягә әйтми генә китә идек концертка. Ә ул аны әле дә әйтә: «Елап кала идем», – ди. Әнә шул елаганын күрмәс өчен, күренмичә китәргә тырыштык та инде. Йөрәк авырта бит... Лилия безнең тормышны күрәп, сөндереп үстә. Репетицияләренә өйдә уздыра идек бит. Бервакыт репетициядән соң Рөстәм: «Әйдәле, кызым, җырла!» – дип, уйный башлаган иде, Лилия минем бөтен җырны җырлап та бирде! Әмма сәхнәдә җырлаудан баш тартты. «Җырламыйм, шофер булам!» – дип кенә җавап бирде. 6 яшендә минем бенефиска бик юмалап кына бер тапкыр сәхнәгә чыгардык. Шуннан ошап киткән иде дә, үсмер чорда тагын туктады. «Клон» киносы чыккан еллар иде, шәрык биоләре белән мавыкты. Элек концертларда цирк артистлары белән номерлар әзерли идек. Шуларны күрәп цирк студиясенә йөри башлады. Ике ел эчендә хулахуп белән номер куйдылар. Беркемгә дә бу кадәр тиз арада номер куйган юк иде, диде остазлары. Әнә шушы осталыклары белән безнең концертларда чыгыш ясый башлады: биеде, җырлады – концертларны бизәде.

Концертларга сезнең белән йөрәп үскән Лилия.

Машинада йоклаган чакларын, концертлар арасында дәрес әзерләгәннен искә төшерә ул...

– УАЗик машинасының моторы өстендә өстәл кебек тигез урын бар. Шунда башын салып йоклап, шунда дәрес карап йөри торган иде. Гомумән, мөстәкыйль бала булды. Күршеләребез дә бик яхшы иде, без югында Лилиягә күз-колак булып калдылар. Өстәвенә, күршебезнең апасы – Лилиянең класс җитәкчесе дә. Борчылып йөрмәдек, Лилиягә ышана идек. «Мәктәптә укыганда сезнең йөзгә кызыллык китермәскә тырыштым», – ди. Катнашмаган җире юк иде: җырларга да – ул, биергә дә, КВНга да, йөгерергә дә, бассейнда йөзәргә дә... Мәктәпнең президенты итеп тә сайланды. Теләгән бөтен җиренә үзе йөрде. Музыка мәктәбенә кергән иде, укырга вакыты җитмәде...

«Уенчыкларның күпчелеген үзем эшләгән акчага ала идем. Акчаның каян килгәннен, ничек эшләнгәннен белеп үстем», – ди Лилия.

– Интервьюларда: «Кызыгызны узындырып, теләгән әйберен алып үстердегезме?» – дип сорыйлар. Юк, тор-мышны бер чәнечке белән кашыктан диярлек, үз тырыш-лыгыбыз белән башлаган кешеләр без. Иҗат тормышын да «нуль»дән башладык. Сәхнә бит ул зур чыгымнар таләп итә. Үз театрыбыз бар иде – унбишәр кеше йөрдәк гас-т-

рольләрдә. Барыбызга да ашарга, яшәргә, йокларга кирәк. Сәхнә киёмнәре дә матур булырга тиеш. Үзем дә сәхнә киёмнәренә акча кызганмадым, тамашачының күзен дә, күчелен дә иркәли торган булырга тырыштык. Шуңа Лилия артык иркә булып үсмәде. Ә менә күчелендә бер әйбер калган – Мәскәүдә гастрольдә Барби курчагы алып бирмә-гәнбез. Нык кызыккан булган! Әле дә шуны искә ала.

Мөстәкыйльлеге, үз-үзенә ышануы алдагы тормышта да ярдәм иткәндер?

– Бик ярдәм итте. Финанс-икътисад институтының дүр-тенче курсын тәмамлагач, каникул вакытында чит илгә ба-рып эшләү тәҗрибәсе бар иде ул вакытта. Барам да ба-рам, ди. Булдыра алганча акча туплап, тырышып, Амери-кага җибәрдек. Алдан сөйләшәп, эш урыны белешеп кит-кән иде. Очкан көнне телефоннан шалтыратты, ә тавышы ишетелмәде. Ике көн бер хәбәр дә юк! Йөрәгем шартлый язды шул чакта. Исәнме балам, юкмы?.. Россия генә дә түгел бит, кайдан эзләп табасың аны? Документлар буенча институтка барырга туры килде шул көнне. Анда Лилиянең дус кызларын күрдем дә кычкырып елап җибәрдем. Лилия югалды бит, бер хәбәр дә юк, дим. Алар мине, бар да яхшы булып, дип тынычландырып җибәрделәр. Ике көннән соң шалтыратты Лилия. Эшкә аласы оешма баш тарткан. Лилия, яшьләр белән танышып, аларга иярәп башка штатка киткән. Алардан да алдан ике эш табып, документларын ясатып урнашкан да. Анда булган авыр-лыкларын үзе генә белә. Үземне сынап, авырлыкларны җиңәргә өйрәнәп кайттым, дип сөйли хәзер.

Геннар барыбер үзенекен итә – Лилия Казан мәдә-ният һәм сәнгать институтын тәмамлый. Иҗат юлын-да кемгә ныграк охшаган ул?

– Кыяфәте дә, холкы да әтисенекә аның. Фикер йөртү, эшкә сәләте, күп белүе, кыюлыгы белән дә – әти кызы. Җыр сайлаганда элек минем белән киңәшләшә иде. Бер-вакыт: «Гел әнисе инде җырлаганда», – дип әйтә башлады-лар. «Мин алай булуын теләмим, үз көчем белән ирешергә теләм», – диде. Башка – яшьләр стилинә күчте. Олырак яштыгеләргә ошап та бетмидер, әмма ул аның үз тырыш-лыгы, үз образы. Заманча җырлар белән халык җыю бик җиңел булмаса да, авырлыкларны җиңеп, үз юлы белән бара. Аның көчле ягы – максатчанлык. Ни теләсә, шуңа ирешергә тырыша. Мин хәзер үзем аның белән киңәшлә-шәм. Кызым – дустым да, коллегам да. Аның янында үземне бала кебек хис итәм кайчак.

Әни буларак, кызыгызга килчәккә нинди киңәш бирер идегез?

– Заман белән яши торган кеше Лилия. Аның индиви-дуальлеге, үзенчәлеге бар. Мин үзем дә аерылып торырга ярата идем. Бәлки, кешегә ошаганча яшәргә кирәктер, әмма мин үзем дә андый түгел. Концертларда без Рөстәм белән үзбездә дә гел яңалык керттек, тамашачы өчен көтел-мәгән әйберләр уйлап чыгардык. Лилиядә дә бар ул. Аның үзенчәлеген хуплыйм. Һәркемнең үз йөзе. Тамашачы ар-тистның тавышын гына ишетеп тә кем икәннен таныса, бу – зур уңыш. Киңәш түгел, теләкләр генә миңдә. Сәламәт булсыннар, иминлектә яшәсеннәр!

Әңгәмәдәш – Алсу ШАКИРОВА.

«ЯРАТУ УЛ – ЯҢАДАН ТУУ...»

Аны әле дә күпләр тавышыннан таний. Зәңгәр экраннар аша тамашачыларның өйләренә генә түгел, күңелләренә дә узган диктор бит ул. Эфирда үзен искиткеч тыныч, иркен тотуын хәтерлиләр. Иртәгә нинди һава торышы көткәнән әйткәч: «Фаразлар буенча шулай, ә чынлыкта нинди булачагын иртәгә күрербез», – дип өстәп куюларын... Тапшыруның паспортына нәрсә язылса, диктор бары тик шуны гына укырга тиеш заманда бу! Әмма Дубин бит! Ул үзе теләгәнчә яши, үзе теләгәнчә сөйли, үзе теләгәнчә киенә... Андыйларның язмыш юлы жиңел генә булмый инде... Әйе, күренекле диктор! Тагын филокартист, әллә никадәр китап, буклет, фотоальбомнарның автор-төзүчесе. Казанның үткәнәнә бүген ул берәмтекләп жыйган откриткалар аша күз салабыз... Бу әңгәмә дә сезгә Абдулла ага ДУБИНның яңа якларын ачмый калмас.

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

ТАМЫРЛАР Мин Әстерхан шәһәрәндә туып-үстем. Сугыш елы баласы, әни мине табып, өч ай узуга, илгә шундый зур хәсрәт

килә... Мин туганда Әстерхан әле Сталинград өлкәсе дип аталган. 1943 елда гына үзгәртелә ул. Әтием белән әнием икесе дә Пенза ягыннан. Әстерхан төбәгенә алар 1927 елда күченеп килгәннәр. Бәхет эзләптер инде... Мин гаиләдә төпчек бала. Әби-бабайлардан бу вакытта әтиңә әнисе генә исән иде инде. 1944 елда, без яңа йортка күчкәч, әти Зарифә әбине үзебезгә алып килгән. Мин аны бик аз хәтерлим: әби безнең белән өч ел гына яшәп калды, мәрхүм булды. Ерак бабаларымның берсе Тарханда – Лермонтовлар утарында эшләгән, Михаил Лермонтовның әбисен дә, әтисен дә һәм үзен дә белгән. Әтиңе сугышка алмаганнар – бронь белән калган.

Икмәк пешерү комбинатында эшләде ул. Камырны кулдан басалар иде әле ул чакта. Әтиңе куллары зур, бармаклары калын иде... Иртән сыерны болынга куганда,

эти эшләгән завод яныннан узарга кирәк. Ул ипинен исе әле дә истә... Ипине мичкә тыга торган аслыклар искергәч, эти аларны өйгә алып кайта, һәм без аларда тизәктән кирпеч ясый идек. Ул күмердән дә яхшырак яна. Өебез зур – 7 бүлмәле, жылытырга күп кирәк. Әстерханның үзәгендә үз йортыбыз, үз хужалыгыбыз белән тордык. Күршеләребезнең күбесе – татарлар, әмма яһүдләр, әрмәннәр дә бар иде. Өйдә татарча сөйләшәргә тырыша идек, әлбәттә. Ә урамга чыккач русчага күчәбез. Анда татарча сөйләшәргә ояла идек бугай... Шундый заман иде бит.

Балалар күп булгач, әни өйдә генә торды. Эти аңа: «Син балаларны гына кара», – диде. Әнигә эш болай да житәрлек: ике сыер, кәжәләр, тавыклар... Сөтегез куе, майлы, дип, безгә сөткә киләләр иде. Әниңең бик еш әйткән бер сүзен хәтерлим: «Ир булсаң – ут бул, ут булмасаң – юк бул», дия иде. Кызганыч, бик иртә – 68 яшендә үк безнең арадан китте ул.

БАЛАЧАК Безне урам үстерде, урам тәрбияләде дисәм дә ялгыш булмас. Гаиләбез зур, мин үндүртенче бала.

Барыбызны да кем карап бетерсен?! Урамда кемдер безгә кисәтү ясага, нәрсә өчендер ачуланса, эти белән әни ул кешегә рәхмәтле генә була иде... Балачактан бер хатирә: әни ипи өстенә май ягып бирә дә: «Өйдә генә утырып аша», – ди. Ипи тотып урамга чыксаң, бала-чага төрлесе төрле яктан: «Бер генә каптыр әле», – дип тотына... Бөтен урамны сыйлар чама булмагандыр инде.

УКУ 5 нче класска кадәр эти белән әниңең ата-аналар жыелышына барганын белмим. Укытучылар табельне кулыма биреп кайтара иде. Анда гел «бишле»ләр генә тезелгән була. Мин яшьләргә хәзер дә: «Ничек укыйсың, шулай яшисең», – дим... Әни бәләшләрне бик оста пешерә иде.

Бервакыт ярты бәләшне кисеп, миңа мәктәпкә китергән. «Укытучыңа бирерсең», – ди. Ничек инде укытучыга шундый әйбер бирә алым?! Ул кем дә, мин кем?! Оялдым... Бәләшемне ничек парта эченә куйсам, ул шунда калды. Соңыннан идән юучы Әминә апа тапкан.

Мин сәхнәгә бик иртә чыктым. Тавыш бар! Район гына түгел, өлкә буенча үткән чараларны алып баруны ышанып тапшыра башладылар. Әстерханда мин чыгыш ясамаган сәхнә калмагандыр... Журналистикага да бик иртә килдем. 15 яшемдә газетада беренче язмам басылды. 1956 ел бу. Апам кияүгә чыкты да, шәһәр читендә, тимер юлчылар бистәсендә яши башлады. Зур гына бистә булса да, керосин лавкалары юк иде. 10 литрлы канистр белән шәһәрдән еш кына аларга мин дә керосин илтәм. Ә автобус салонына керосин белән утырырга ярамый: газеталарга төреп, яшереп кенә алып барам. Болай йөрү мине тәмам туйдырды. Беркөнне утырдым да «Волга» өлкә газетасына шул хакта язып жибәрдем. Һәм шунда ук көтә башладым: газетаның икенче битен тутырып бастырырга тиешләр – озын итеп яздым бит... «Редакциягә хат килде» рубрикасында кыска гына хәбәр булып килеп чыкты ул. Ә

бер атнадан бистәдә керосин сата башладылар! Матбугат сүзе көчле иде ул вакытта! Миңа бу, әлбәттә, ошады – яза башладым. Журналист һөнәренә кеше шулай кереп китәргә тиештер: укып кына өйрәнеп булмый аңа.

8 нче класстан соң ветеринария техникумына укырга кердем. Минекә түгел иде, әлбәттә – ярты ел да укымдым, ташладым... Чынлыкта, бер аттестат та, диплом да кешенең белем, акыл дәрәжәсе турында сөйләми. Барысы да үзеңнән тора. Дипломлы булганнан соң белем алудан туктыйсың икән, ерак китә алмыйсың...

Драмтеатрга күмәк күренешләрдә уйнарга кеше жыйлар дигән хәбәр булды бервакыт. Мин дә киттем конкурста катнашырга. 300 кешедән 12 ебезне сайлап алдылар. Һәм шул 12 нең берсе Владимир Меньшов иде. Сөз аны РСФСРның халык артисты, режиссер, Дәүләт премияләре лауреаты дип беләсез, ә без аның белән ул чакта бер сәхнәдә уйнадык.

Театр студиясендәге укытучыларым: «Сиңа укырга кирәк. Казанга бар: татар мохитендә башкача ачылырсың», – диделәр. 1961 елда Казан театр училищесына укырга кердем. Наил Әюповлар белән бер группага. Әмма татар теле дигәнәм дә мишәр теле булып чыкты, һәм ул камиллектән ерак иде. Укытучылар күрә: сәләтем бар, ә тел юк... Документларымны алып, Мәскәүгә – ГИТИСка киттем. Режиссерлык факультетына группаны атаклы режиссер Мария Осиповна Кнебель жыйды ул елны. Көрүен кердем, тик аннары уйлым: ничек укырмын, ничек яшәрмен соң? Эти белән әни миңа булышыр яшьтә түгел инде. Ә Мәскәүдә тору беркайчан да жиңел булмады. Читтән торып укырга театр сәнгате факультетына күчтем. Күңелемә якин ике өлкә – театр белән журналистика шулай бергә кушылды. Рәхәт чаклар иде: ике атналык сессиягә чакыру килә, укырга китәм, ә хезмәт хакым бара, хәтта юлыма да түлиләр...

УҢЫШ Телевидениегә бик очраклы рәвештә килеп кердем мин. Барысы да истә: 13 ноябрь иде ул, иртәнге сәгать 10. Горький урамыннан барам шулай, карыйм – элмә такта: «Телевидение һәм радиотапшырулар комитеты» диелгән.

Тукталып, кереп чыгыйм әле, дим. Әстерханда телевидениедә режиссер ярдәмчесе булып эшләп алган идем бит. Директор урынбасары Фазылжанов янына барып кердем. Буш штат бар икән бит! Айрат Арсланов белән Әминә Сафиуллина бергә эшлиләр, ә күптән түгел килгән Иркә Сакаева белән тапшыруларны бергә алып барырга ир-ат диктор кирәк икән. Минем яшь чак, матур чак. Кап-кара чәчләрем дулкын кебек. Иң мөһиме – тавыш бар. ТАССРның радио-телевидение дәүләт комитетын ул чакта Михаил Долгов житәкли иде. Кичен үз машинасы белән Шамил Усманов урамына, телевидениегә озатып куйды ул мине. Шулай итеп, урамнан килеп кердем дисәм дә була... 22 яшь иде миңа бу вакытта. Һәр кич саен өйләрдә минем тавыш та яңгырый башлады... 23 ел гомерем шунда узды. Югары категорияле диктор дәрәжәсенә күтәрелдем. Гел халык күз алдында бит – кая барсаң да таныллар. Бик авыр миссия иде ул. Мәскәү дикторла-

ры машинада йөри, ә безнең хезмәт хакы киенергә дә житми... Осталыгыбызны арттырырга дип, Мәскәүгә, курсларга жиберәләр иде. Мин дә анда өч тапкыр булдым. 1982 елда Юрий Левитан группасына эләктем. Группадә 12–15 кеше генә идек, барыбыз да күз алдында. Бер дәрестә ул миңа мөрәҗҗәгать итеп: «Абдулла, менә сезгә карыйм да, русча искиткеч яхшы сөйләшсез, гадәти славян фамилиясә йөртәсез, ә исемегез чын мөселманча. Абдулла Дубин эфирда интернационализм байрагы кебек яңгырый. Татарстанда сезне кулда гына күтәреп йөртәләрдер инде», – диде...

Дикторлыктан ни өчен жибергәннәрен беркайчан да яшергәнәм булмады. Күп эшли идем: трамвай-троллейбуста игъланнар минем тавыш белән яңгырый, «Белем» жәмгыяте аша лекцияләр укыйм, очрашулар үткәрәм... Моңы хезмәт турындагы законны бозу дип таптылар. Урыныма конкурс игълан иттеләр, һәм мин анда жиңмәдем... Ижатымның иң чәчәк аткан чоры иде бит бу! Миңа нибары 45 яшы! Төшенкелеккә бирелдем, билгеле. Телевидениедә бик күп атаклы кешеләр белән тапшырулар эшләргә туры килде: очрашу-аралашулар хакында китап әзерли башлаган идем. Шуңа кулъязмаларымны утка яктым. Соңыннан моның өчен бик үкендем, билгеле... Әстерханга кире кайтып китәргә җыенганда: «Син монда кирәк!» – дип туктатучы табылды... Эштән киткәч, Татарстан урамында Сара Садыкованы очратуым истә. Экранда күренмисең, ди. «Мине бит ашадылар, Сара апа», – дим. «Кит инде, Абдулла! Бу бит – корткычлык!» – диде ул, чын күңеленән әрнеп...

Идел буйлап йөрүче туристик теплоходларда методист булып эшләдем. Халык мине яратты: соңыннан рәхмәт әйтеп хатлар язалар иде. Иделдә йөздән дә рәхәт ял юк. Хава чиста! Мин һәрвакыт бик иртә тора идем. Иртән – Иделнең иң матур чагы. Күңелгә дару кебек ул...

МӘХӘББӘТ Язмышым шулай булгандыр инде – миңа өч тапкыр өйләнергә туры килде. Беренче хатыным язучы Гариф

Гобәйнең кызы – Эльза Гобәйдуллина. Кавышканда миңа 22 яшь иде, ә ул дүрт яшькә олырак. Ышанасызмы, юкмы, Эльза – минем беренче мәхәббәтем. Безне бик кырыс тәрбияләделәр, танчыларга йөртмәделәр. Матур туйлар уздырдык. Чибәр иде кәләшем! Эльза ул вакытта радиога эшли, «Говорит юная смена» дигән тапшыру алып бара. Ул бик грамоталы иде. Мин андый өч кешене генә беләм... Берсендә Мәскәүдән татар радиосы белән уртак программа әзерләргә бер редактор килде. Алар Эльза белән икәү районга командировкага чыгып киттеләр. Мин Елан елында туганмын, интуициям бик көчле. Хатынымның ачык калган сумкасында хат күрәп алдым. Ваннага кереп укыдым. Эльза аны Мәскәүгә язган иде... Гафу итмәдем мин аны. Бүген булса, әлбәттә, гафу итәр идем. Шулай итеп, бер ел гына торып калдык, аерылыштык. Ә мәхәббәт көчле иде. Мин аны акылымны жуяр дәрәҗәдә яраттым. Күземә башка берәү дә күренмәде... Ун елдан соң юллар кабат очрашты, балабыз туды. Әмма кызыбыз Илсәярнең язмышы

шактый фажигале булды. Без аны артык иркәләдек бугай... Бәлки, беләсездер дә, Эльза бит үз-үзенә кул салды. Илсәяр бу вакытта студент, педагогика институтында укый иде. Беркөнне ул соңга калып кайта. Төнге сәгать 2 гә кадәр Эльза аны йокламыйча көтә – әни кеше бит, борчыла. Беренче тапкыр соңга калуы гына булмый шуңа... Алар сүзгә киләләр. Ә иртән Эльза кулына бау ала... Нигә миңа шалтыратмагандыр шуңа чакта? Без инде бергә тормый идек... Кызым белән якыннан аралашып яшәмәдек. Кияүгә чыккан, әмма уңышлы булмаган. Мин аның вафаты турында бик соң ишеттем. Хәтта кабере кайда икәнен дә белә алмадым. Ә Эльза янына зиратка барып йөрмә – ул әти-әнисе белән янәшә ята.

Ярату ул – яңадан туу. Икенче хатыным да миннән дүрт яшькә олырак булып чыкты. Ул әле исән. Аралашабыз, безгә хәзер шуннан артыгы кирәкми бит... Араларны бәйләп торучы улыбыз Айдар бар.

Ә Оксананы моңарчы кичергәннәрем өчен миңа Аллаһының бер рәхмәте дип саныйм. Безнең яшь аермабыз – 34 ел. Житмеш яшемне бәйрәм иткәндә кызыбыз туды. Еш кына Оксана белән бергә булганда: «Кызыгызмы?» – дип сорыйлар. «Оныгым!» – дип җавап бирәм... Без аның белән бергә бик күп чит илләрдә булдық – дөнья күрдүк. Бүгенгә көндә иң зур таянычым ул: әнием кебек тәрбияли мине.

ДУСЛАР Японнар болай диләр: кеше акыллырак булган саен, аның дуслары азрак. Телевидениедә эшләгәндә күпме дуслар

иде миндә?! Кайберләренә хәтта фатир мәсьәләсә белән дә булышканым булды. Дуслар дигәч, шунда ук минем урынга игълан ителгән конкурс искә төшә. Комиссиядә миңа каршы тавыш бирүче булыр дип уема да кермәде, шуңа кадәр тыныч идем. Ә нәтиҗәдә каршылар ике тавышка артыграк булды. «Дуслар» шулай тырышты... Якын кешеләрем бик аз минем. Дусларыгыздан сак булыгыз, дип гел әйтәм. Дөрөсрәге, болай дип әйтәм: «Дошманнарыгызның кем икәнен болай да беләсез – дуслардан һәм битарафлардан саклангыз», дим. Әмма мин берәүне дә гаепләмим. Һәркемнең яшисе килә... Үпкәләүне, кемгәдер рәнҗүне исә наданлык дип саныйм. Әти һәрвакыт: «Үзең яхшы бул, балам!» – дия иде.

АКЧА Әгәр күп акчам булса, мин яңа китап чыгарып идем. Гадәттә, шулай эшлим дә: азрак акчам җыемса, тагын китап

тапка тотынам. Сүз уңаеннан: китапларымның гомуми тиражы 100 меңгә житте инде.

Артык акча кешене боза гына ул. Миңа күп акча кирәкми, жаным. (Жаным – Абдулла Дубинның иң яратып кабатлый торган сүзе. – Г. С.) 1996 елда Колшәриф мәчетенә нигез салгач, аны төзәргә халыктан акча җыя башладылар. Иң беренче булып җитәкчеләр күчәрдә. Ә мин ул чакта мәчет төзәлешенә 1 миллион сум акча керттем. Ходай кабул итсен... Әтиемнән калган күпмедер мирас бар иде, аны да куштым.

МАВЫГУ

Миңа бер акыллы кеше:
«Тормышның бушка узмасын дисәң, нәрсә белән
булса да мавык. Әнә Ленин бакчасына барып

кара, анда кем генә юк! Нумизматлар да бар, филокартистлар да, марка, китап жыпчылар да», – диде. Киттем берсендә шулай. Мин ул вакыт значоклар жыя идем – яңаларын тапмаммы, дим. Шунда бер олы гына абзыйның кулында откырткалар күрәп алдым. «Нинди шәһәр бу?» – дим. «Казан», – диде ул. «Ничек инде Казан, ә нигә мин алайса танымыйм?» – дим. Сандецкий йорты булып чыкты ул. Кызык! Мин бит аның яныннан көн дә диярлек үтәп йөрәм. Абзыйның кулында тагын 10–15 откыртка бар иде. Барысы да иске Казан сурәтләре! Аңа «ЖЗЛ» сериясеннән «Толстой» китабы кирәк икән. Ә миндә ул китап бар! Ленин районында, Декабристлар урамында торган чагыбыз. «Мин хәзер китапны алып киләм, откырткаларны башка кешегә бирмәгез!» – дип, өйгә йөгердем. Көткән! Шуннан башланды... Филокартист – хәзер ул минем бер һөнәрем. «Филателия СССР» дигән журнал чыга иде ул вакытта. Кем нәрсә жыя, шуның турында яза. Мин дә яздым һәм игъланым озакламый басылып та чыкты. Харьков, Белград, Ташкенттан... коллекционерлардан хатлар килә башлады. Ә минем инде кайбер запастарым бар иде. 5 тиенлек конвертка 10 ар откыртка сыя: мин, әйitik, ул кешегә Чиләбе күренешләрен жиберәм, ул миңа – Казанны. Бөрвакыт хәтта Германиядән хат килде. Хат авторы «Элифба» китаплары жыя иде. Мин аңа татарча «Элифба» жибердем...

Откырткалар тора-бара минем иң зур байлыгыма әйләнде. Борынгы әйберләренң кыйммәте торган саен арта гына бара... Ун меңнән артык жыелды алар! Иске Казан янына иске Әстерхан шәһәре төшерелгән откырткалар өстәлде. Аннан – Идел, Кама елгалары күренешләре. Тагын – мәчетләр... Жыю гына түгел бит әле – откырткаларда сурәтләнгән һәр бинаның, йортның тарихын белергә, өйрәнергә тырыштым. Кайбер йортлар инде юкка чыккан, кайберләре танымаслык булып үзгәргән. Һәр откыртка шуңа күрә тарихи яктан кыйммәтле дә. Тарихын тирәнрәк белгән саен, Казанны күбрәк яратам. Кала урамнары буйлап йөргәндә ниләр кичерүемне аңлату да авыр: минем күз алдымда бит откырткалардагы күренешләр жанлана... Әмма бу байлыкны халыкка житкермәсәм – коллекция жыюның мәгънәсе дә булмас иде. Унберенче китабым чыга менә. Аларның һәрберсе өч телдә: татарча, русча, инглизчә. Коллекцияне инде архивка тапшырдым: теләгән һәр кеше аны карый, өйрәнә ала.

БАЛАЛАР

Олы кызым турында сөйләдем инде. Ул – мәңгелек йөрәк ярам... Улым Айдар 10 нчы классны тәмамлаганда мин әле телевидениедә эшли идем. Киңәшемне тотты: Ленинградта политехника институтын тәмамлады. Кызыл диплом белән! Анда да кала ала иде, әлбәттә. Әмма: «Әни Казанда ялгызы гына», – дип, кире кайтты. Шөкер, тормышы матур, әйбәт урында эшли. Яңа гына кызын кияүгә бирдек. Ә төпчек кызыма тиздән 14 яшь тула. Мин аңа бик сирәк очрый торган Мәрһәммиям дигән исем куштым. Исем – язмыш бит ул, жаным. Дүрт «м», ике «я» хәрәфе исем иясенә тырышлык, ижади мөмкинлекләр өсти. Моның шулай булуын бик теләм.

ДИН

Мин дини гаиләдә үстем: әтием дә, әнием дә намазлы иделәр. Әти пенсиягә чыккач мәчеттә мөәзин булды.

Алар әйткән-сөйләгәннәр кечкенәдән безнең дә канга сеңгән. Уразаны телевидениедә эшлөгәндә дә тоттым. Эштәгеләр белмәде, аларга әйтергә жүләр түгел ләбаса... Термос белән чәй алып килә идем дә, вакыты житкәч, аулаграк почмакка утырып, догаларымны укып авыз ача идем. Безне нәфескә хужа булмау бетерә. Бөрнәрсәнен артыгы кирәкми: ризыкның да, акчаның да.

1990 ел. Дин эшләре буенча комитетны ул чакта Хәбибуллин дигән кеше житәкли иде. Шуннан ишеттем: бер төркем мөселманнарны хажга жиберәләр икән. 15 меңгә, ди. Ягъни өч «Запорожец» бәясенә... Андый акчам юк, әмма хыялланырга була бит. Әтинең гомер буге хаж дип кызыкканын да беләм... Мин ул чакта Әмир Хисмәтуллин дигән эшмәкәр белән эшли идем. Икенче көнне сүз арасында аңа: «Быел беренче тапкыр хажга баралар икән», – дим. «Соң, барсалар?» – ди ул исе китми. «Хаж – исламның биш баганасының берсе. Бу хакта бөтен мөселман хыяллана», – дим. «Ә моның өчен нәрсә эшләргә кирәк?» – дип төпченүен дәвам итте ул. «Минем буй житә торган түгел шул. 15 мең тора ул», – дим. «Гариза яз», – диде ул. Исемә төшсә, хәзер дә елыйм... (Елый.) Икенче көнне үк кирәкле сумманы Уфага күчерделәр. Ә беркөнне миңа Хәбибуллин шалтыратта: «Абдулла, бәяне төшерделәр, 5 меңгә калды», – ди. Шулай итеп, Шәйдулла абыем белән хажга икәү бардык. Ул елны Корбан бәйрәме 2 июльгә туры килде. Хажда бик зур фажиға булган ел ул – тоннельдә кешеләр тапталды. 200 адымга алдарак булсам, мин дә элөгә идем. Аллаһы Тәгалә саклады.

ҮЗЕМ ТУРЫНДА

Горький паркы каршында яшим дип әйткән идем инде. Еш кына Скандинав таяклары белән анда йөрергә чыгам. Болай гына йөрмим мин – халыкның

кәефен күтәреп йөрәм. Каршыма очраганнарға хәерле көн теләп узам, «Әссәламегаләйкем!» – дип сәламлим. Ун кешенең икесе генә җавап кайтара, калганнар уза да китә... Читтән караганда сәеррәк күренәмдер инде. Күренекле кешеләрнең акыллы гыйбарәләре азылган кәгазь бите биреп китәм. Кемнең дә булса күңеленә керми калмас... Кешеләрне яратырга кирәк! Башкаларны яраткан кешенең гомере озын була...

Күпме гомер калганын Аллаһы Тәгалә генә белә. Әтием әнә 87 яшьне тутырды. «Циолковский» дигән теплоход Казаннан Әстерханга йөри иде. Ярата идем шул маршрутны. Әстерханга төшеп житкәч, бер көн анда торабыз. Мин инде әти янында кунып чыгам. Һәрвакыт чәй куеп каршы ала иде... Әстерхан – туган ягым, миңа дөньяда иң якын җир. Васыятем инде әзер: каберемнең кайчан да булса ниндидер төзелеш астында калуын теләмим. Мәетемне яндырып, көлен Әстерханга алып барып, бер өлешен – әниемнең, икенче өлешен әтиемнең каберенә салырга кушып калдырам. Кире туган ягыма әйләнеп кайту булыр бу... Инде мәңгелеккә...

Алия ЗЭРТДИНОВА

Алия Зэртдинова – Түбән Кама кызы. Бакый Урманче исемендәге татар гимназиясендә укыганда ук шигырьләр яза. Кызның ижаты «Кама таңнары», «Чулман акчарлаклары» жыентыкларында күренә башлый. «Кама таңнары» әдәби берләшмәсендә ижәт дулкынында кайный. 2000 елда «Күләгәләр төсе» исемле беренче китабы дөнья күрә. Берәздән шигырь сөючеләргә «Сине миңа язлар дәшә» китабы белән сөендерә. Алия – «Болгар» радиосы милли музыкаль премиясе-2021» лауреаты. «Син кирәк миңа» жыры белән ул тамашачы күңелен яулый. Мәскәу гуманитар-икътисад институтын кызыл дипломга тәмамлап, Казанда Социаль белем бирү академиясендә аспирантурада укый. Бүгенге көндә юридик фәннәр кандидаты. «Татнефть» ачык акционерлык җәмгыятендә әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендә эшли.

СЕРЕҢ БУЛЫП КАЛЫЙМ

Сулыш

Күзем ачтым. Дөнья – башка.
Жирдә ята ап-ак бәрхет.
Ак дөньяга сөеп бактым –
Менә кайда икән бәхет!

Аклык-паклык тирә-юньдә,
Тылсым иңгән саф һава.
Салмак кына көен көйләп,
Жиргә ап-ак карлар ява.

Ак җиһанда яңа хисләр
Күңелләрдә урын ала.
Бөтерелеп карлар оча...
Сафлык булып жанда кала!

Рәхмәт, әнкәй!

Газиз әнкәй, сиңа кайттым кабат,
Жылы язлар белән ашкынып!
Белсәң иде, күпме юллар үттем,
Сине сагынып.
Әнкәй, әнкәй!
Син қояшым җирдә!
Дога кылып, көтеп каласың.
«Балам» диеп, каршы чыгып юлга,
Иңнәремнән кочып аласың.
Шат йөзеңнән сыйпап алайым әле,
Түгелмәсен яшең күзеңдә.
Көннәр бигрәк якты була, әнкәй,
Шатлыкларны күрсәм йөзеңдә.
Әнкәй, әнкәй! Рәхмәт әйтәм сиңа!
Якты дөнья бүләк иткәнсең!
Бар жаныңа өметләргә баглап,
Иң зур байлык – гомер биргәнсең!
Бәхетләргә өеп биргәнсең!

* * *

Жир өстендә җилләр йөри,
Кемне алар эзиләр?
Әллә кеше язмышларын
Сакта торып күзлиләр?!

Кешеләр дә җилләр кебек –
Кайларгадыр юл тоталар...
Язмышларның эзләреннән
Хәтер башын калкытат.

Канатлы җилләр исәләр,
Өметләргә – күктәдер...
Һәмме кеше бу тормышта
Җил юлларын үтәдер...

Бер өметем

Шакыдылар.
Ачтым ишегемне.
Килде хәбәр.
Тынычлыкны ваттык.
Сыенгандай күзләрең бактым,
Күңел яралы иде, сүзләр –
артык.
Эзләмик без язмыш
җавапларын,
Без – ике жан
Дөнья каршында!
Бары бер төн,
Шушы бер төн генә,
Өмет белән хәсрәт арасында...
...Чәчләремне
тарап җыеп куйдым,
Сайлап кына сүзләремне эзлим.
Юаткандай булып күңелемне,
Бүлмә саен һаман сине
күзлим...

Шомлы төннең салкынлыгын
сизәм.
Сөйләш, берүк, китмә янымнан!
Өзгәләнем!
Күздә соңгы яшем – киселеп
чыкты
чәчрәп жанымнан...
Тынып калдык.
Таң беленеп килә.
Сагыш-әрнү... Тыялмадым –
Тамды.
Китеп бардың.
Газап чиккән жанда
Бер өметем –
догаларым калды.
Догаларым калды.
Догаларым...

* * *

Серең булып калыйм күңелеңдә,
Караңгы төн юлым кисмәсен.
Мин утырткан бакча гөлләреңә
Салкын кырау гына төшмәсен.

Йөрәгемнән күчкән назларымның
Сизәрсеңме сөю ялкынын?
Язларымда чәчәк аткан чакта
Тидермәсәң иде салкынын...

Тик без генә белгән сөюләргә
Бәхет эзен салам төннәргә.
Сиңа булган керсез мәхәббәтем
Сыенгандыр шушы гөлләргә.

Люция ӘБЛИЕВА

Люция Әблиеваны көлкеле хикәяләре, лирик шигырьләре, сәхнәдә яңгырый торган җырлары аша беләләр. Башкортстанның Чакмагыш районы Тозлыкуш авылында Миңнехәят һәм Мәснәви Бәдретдиновларның ишле гаиләсендә туган кыз Тукай шигырьләрен яттан белә, җырлый, бии, үзе дә шигырьләр яза. Актив, шаян телле, сәләтле Люцияне авылдашлары артист булып дип өметләнә. Ә ул Башкорт дәүләт университетының юридик факультетына укырга керә, язмышын хокук саклау белән бәйли. Эше иҗат дөньясыннан ерак торса да, икесеннән дә тәм табып яши белә. Бай тел хәзинәбездән оста файдаланып, сүзләренең төмөн белеп яза.

КӨЗГЕ АККОРДЛАР

Исәнме, көз!

Исәнме, көз! Җиргә кабат
Моңарыңны таратасың.
Әйтерсең лә табигатьтә
Яңа гомер яралтасың.
Бар тирә-як багып карый
Елга-көзгеләрең аша.
Шыбыр-шыбыр шыбырдашып,
И бизәшә, и буяша.
Сайланасы сайлангандыр,
Син – бербөтен гармония.
Жәй белән кыш арасында
Үзең – хәбәр, үзең – ия.
Тик шулай да сабуулашыр
Сәгатенне бик кудырма.
Аяк асты яфракларың
Булсын бары бер уйдырма.
Куырылып язлар кебек,
Жәй-челләчә үтеп китмә.
Сабырланган, сабылланган
Вақытларым – этмә-төртмә...

Жәйнең соңгы аккордлары –
Көз сөялде килеп.
Ара-тирә яшеллекне
Өлгергән ул телеп.

Түргә элеп куйган затлы
Алтын чигүлеген.
Аңлый микән бу мизгелнең
Мәңгә түгеллеген?..

Иң гажәеп төсләрне дә
Аклык китәр күмеп.
Салкын иреннәре белән
Кышлар алыр үбеп.

Ә әлегә идарәдә –
Көзнең дирижеры,
Жәйнең соңгы аккордлары,
Китәр кошлар җыры...

Көз

Беренче салкыннардан соң
Син кабаттан елмайдың.
Кояш нурларын сирпедә,
Унбише кебек майның.

Тик шулай да асылыңны
Яшерәсең, мин беләм.
Чын йөзең тиздән ачылып
Койма яңгырлар белән.

Жылың да синең үзгөрәк,
Ни дисәң дә, Көз инде!
Бөтен әйләнә-тирәгә
Кыраулы тының инде.

Язгы боздай ышанычсыз
Чуак дигән көннәрең.
...Күзәтә тик тәрәзәдән,
Сизенепме, гөлләрем?..

Рояль артында – көз

Рояль артында – көз.
Клавишадан
Кызгылт-сары көйләр агыла.
Алтын-көмеш иңгән
Яфракларга
Һәр нотасы гүя ягыла.
Рояль артында – көз.
Тирә-якны
Биләп алган серле манзара.
Билән буган яңгыр

Тамчылары
Тыпырдаша үзәк базарда.
Рояль артында – көз.
Табигатьнең
Ташып тора байлык-муллыгы.
Кәрзиннәренң түгел,
Күңел-жанның
Жимешләргә тулган бер чагы.
Рояль артында көз...

Көз бизәге

Жир келәмгә сайлап түши
Яфракның сарыларын.
Озата жәй әкрен генә
Көннәренң асылларын.
Чагыла көндә сарылык,
Юк-юк, алтынсу икән!
«Тәҗри китте йомгагым»
Бары көзләргә җиткән!
Әллә табигать хәйләкәр,
Әллә үзем алданам, –
Үтеп барган гомеркәйненң
Бизәгендә алланам.

Озату

Көзгә елганың өстендә
И уйнаган була кояш.
Яндырсаң да, көйдерсәң дә,
Алда бит кыш, алда бит кыш!
Кузгалалар кыр казлары,
Сагышлардан чылбыр тезеп.
Кыйгак-кыйгак тавышлары
Үзәкләрне ала өзеп.
Абау, бәгырем, юллар ерак,
Канатлары ничек түзәр?
...Балаларын озата чыккан
Ана күзләрендә яшьләр.

Айгөл ӘХМƏТГАЛИЕВА

«Болытта жыләк үсә», «Синең өчен яшим», «Мин гашыйк булдым», «Баланнарда бал тәме» китапларын укыганыгыз бардыр, мөгаен. Татар театрының беренче хатын-кыз актрисасы Сәхибҗамал Гыйззәтуллина-Волжская турындагы «Туташ» романы, җырчы Хәния Фәрхигә багышланган «Хәния» новеллалар җыентыгы, соңгы вакытта язылган «Без барабыз, ул килмәс...» повестьлары сезгә шулай ук таныштыр. Аның сүзләренә язылган «Ак чәчәкләр» популяр җырын да яратасыздыр! Ә инде Г. Кариев исемендәге театрда «Яратып туялмадым», «Матур Сити» спектакльләрен карагач, аны драматург буларак та алкышлагансыздыр. Пьесалары Әтнә, Оренбург, Чаллы, Уфа, Сибай театрларында уйнала. Сәҗидә Сөләйманова, Илдар Юзеев премияләре лауреаты Айгөл Әхмәтҗалиеваны таныдыгызмы? Бүгенге көндә ул Аяз Гыйләҗев исемендәге татар дәүләт драма театрында әдәби бүлеккә җитәкли. Язучы, шагыйрә, журналист, мөхәррир, драматург Айгөл Әхмәтҗалиеваны алтын юбилее белән котлыйбыз! Бәрәкәтле иҗатында уңышлар телибез! Ә журнал укучыларына язучының «Сөембикә» журналы өчен махсус язган хикәясен тәкъдим итәбез.

курчак

КУРЧАК

(Хикәя)

Күк йөзәндә берничә көн элек кенә түп-түгәрәк әфлисун телемәдәй күренгән ай инде кимүгә бара иде. Шыбыр-шыбыр яфрак коелган көйгә буйсынып, көзгә шөһәрнең кичкә кереп барышы. Ачык тәрәзәдән урамда машиналарның тыз-быз чабышканы, келтер-келтер трамвай үтеп киткәне ишетелә.

Наҗия, нәрсәсендер югалткандай, моңсуланып калды. Кышка кергәнче, гадәт буенча өй юарга тотынган кызлары шкаф эчендәгә бөтен иске-москыны ташларга дип, бер өемгә өеп куйганнар иде. Яз көне дә шулай, түшәм-тәрәзәләрне юарга ниятләгән жирләрәннән, кирәксез дип, тегесен-монысын чүплеккә ыргытырга гына тора алар. Үзе дә белә Наҗия: җыелып килгән ул газета-журналларны да тотып укучы булмас, чүпрәк-чапракны да киеп туздыручы табылмас, әби патша заманыннан калган чөч тасмаларына да ия чыкмас. Шулай да кызганыч тоела, кайчандыр жан кебек кадерле булган бу кадәр малны үз кулың белән ничекләп чыгарып ташлайсың ди инде. Актарып тормыйча, күзәңне йомып чүп савытына тутырсаң гына... Шулай итим булмаса, дип уйлаган гына иде, йөзтүбән капланган курчакка күзә төште, күкрәгенең әллә кай жирәннән «аһ» дигән аваз сулкылдап чыкты.

– Җаныкаем... – Саксыз кагылсаң чәлпәрәмә килергә әзер кыйммәтле бер ядкарь урынына күрәп, карчык калтыраган куллары белән курчакка үрелде. – Җаныкаем, – дип кабатлады ул, курчакның төсә уңа төшкән шакмаклы күлмәген сыйпап. Аның ике толымга аерып үргән сары чәчләренә, берсә эчкә батып калган, икенчесе алгарак чыккан зәңгәр күзләренә бармак бите

белән орынып алды. – Син дә минем белән бергә картайдың, Нәчтүк. Томраеп карап торасың, мине мәнсез, әманәтне үтәмәгән дип гаепләвеңме...

Курчак жансыз булса да, аның чоқыраеп торган бит очларыннан, буявы куба төшкән уймак иреннәреннән, челтәр якалы, чия төсөндөгә шакмаклы күлмәгеннән, хәтта аягындагы аксыл башмагынан әйтеп-аңлатып булмый торган бер нур агыла иде. Карашы да гаеп-ләүле түгел, хәтта гарипләнгән сыңар күзгә дә яктылык белән тулы.

Шулай да курчак та картая икән. Наҗиягә 70 булса, Нәчтүккә ничә? Күп дисәң, 50 тирәсәдер. Ул да бирешкән, юкса аунап ятмады, балалар үскәндә дә кулдан-кулга йөрмәде. Кызларына тотып карарга гына бирер иде аны Наҗия, күз карасы урынына – кадерле күрәп сакларга тырышты. Шулай, сакласаң-сакламасаң да берәүнең дә, бернәрсәнең дә гомере мәңгелек түгел, барысының да килеп житәр бер чиге бар. Менә шул чиккә житкәнче Илсәяргә дигән әманәтне үтәп өлгөрәсе иде бит. Болай да бик озака сузылды, соңгы елларда күңелне бигрәк бимазалый башлады.

Наҗия, өйдә бер эше калмагандай, курчакны нарасый урынына күрәп күкрәгенә кыска хәлдә диванга килеп утырды. Кызлары күрмәгәндә, чүпкә дигән өемне актарып, кайсын кая кабат урнаштырып куярга ниятләгән иде, ул теләгә сүнәп юкка чыкты. Бөтен барлыгы – өстендөгә зәңгәрсү халаты, баш артынан чөеп куйган көлсү яулыгы, колагындагы түгрәк көмеш алкалары, аягындагы үзгә бәйләгән аллы-гөлле башмаклар һәм куенындагы Нәчтүк – һәммәсә бербөтенгә әверелде дә, кулы – эштән, үе бүгенгедән аерылды. Зал ягын юарга тотынган кызларының, тузан жыеп ятмасын, ташла, дип сөйләшә-сөйләшә, инде ул бүлмәдә «ревизия» үткөрүләрен ишетеп калса да, барып кысылмады. Ташласыннар, серванттагы иске чынаякларны да, рәхмәт хатларын да, кураеп утырган чәчәклә вазаларны да чыгарып атсыннар. Ә менә курчак торсын әле. Калсын. Курчак уйнар чаклар әйләнеп кайтмаса да, Наҗия ул елларга үзгә кайтыр. Яшь чагына, гөл кебек сылу чагына кайтыр...

Мондый курчакны үз гомерендә беренче тапкыр 17 яшендә, Алабугада укыганда күрдә ул. Китапханәчә буламы дип авылдан училищегә килгәндә, өстендә – бер кат күлмәк, искерә төшкән пәлтә, аякта – көзгелеккә-кышкылыкка бер ботинка. Авызың туя ашау күрмәгәндә, алтын чәчлә курчакка үрелергә ничекләр буй житсен...

Тулай торақта бер бүлмәдә ун кыз торып, Наҗия белән Илсәяр әллә кай арада жан дусларга әйләнгәннәр иде. Бары-югы бергә, серләре уртак, хыяллары уртак – сары томшык кызларга тагын ни кирәк... Наҗия түгрәк йөзле, тәбәнәгрәк буйлы, коңгырт төймә күзле, Илсәяр аның капма-каршысы: озын буй, озынча йөз, бөрлегән күз. Икесе дә авыл баласы, русчалары такы-тоky. Шунның аркасында күпме кыен ашарга өлгерде алар. Дәрестә җавап биргәндә белгәнәңне дә әйләндереп сала алма инде...

Беркөнне Илсәярнең башына кызыклы фикер килде. Атна азагы булып, башка кызлар кайсы кая таралышып беткән, алар бүлмәдә икәү генә калган иде.

– Әйдә, малай, шәһәргә чыгабыз, урысча сөйләшкәнне колак торгызып тыңлап йөрибезд! – дип котырта башлады ул Наҗияне. – Ишеткәч истә кала, өйрәнергә мач кына була!

– Кит әле, алай гына урысчага өйрәнеп буламыни?! – Наҗиянең үз киресе – кире, күбрәк кычкырып китап укырга кирәк, дип, үзенекен сукалый ул. Ял көне китап тотып утырасы килми Илсәярнең, шуңа ахирәтен урамга әйдәкли.

Алар бер фикергә килә алмый тинтерәгән мәлдә, ишек шакып, күрше бүлмәдән алсу битле, юантык гәүдәле бер кыз килеп керде.

– Девочки, Диля из вашей комнаты вчера брала мою сковороду. Найдите, пожалуйста, мне она самой нужна, – диде ул, кызларга ялварулы караш ташлап.

Илсәяр белән Наҗия бер-берсенә төбәлделәр. Сүзнен яртысын аңласалар да, иң кирәккесен – сковороданың ни икәннән белмиләр иде шул, гөнаһ шомлыгына. Сорасаң әллә ничек инде, оят кебек... Диләнең карава-ты озынча бүлмәнең иң түрәндә иде – кызлар, пышан-пышан килеп, шунда юнәлделәр. Сковорода, сковорода... Кайда, нәрсә булырга мөмкин ул? Илсәяр Диләнең тумбочкасын ачып карады – ят әйбер күзгә чалынмады. Наҗия китап эчләрен актарып чыкты – анда да серле яңгырашлы әйбер-кара күрәнмәде. Мендәр астын да барладылар – юк булгач юк кына...

– Не нашли, – диде алар, ишек төбәндә үзләрен көтеп торган кызга, кулларын як-якка җәеп күрсәтеп.

– Странно! – дип аптырап чыгып китте күрше кызы.

– Җыен юк-бар сорап теңкәгә тимәсәң... – дип, җиңелчә сукранып калды Наҗия, әле аңа, әллә үзгә ачуы килеп.

– Әйдә, шәһәргә чыгабыз да кибеттә сорыйбыз, сковорода дигәч, нәрсә китереп тоттырырлар икән? – диде Илсәяр, үз сүзен сүз итүгә сәбәп табылуга куанып.

Наҗиягә ни чарадан бичара аның белән ризалашыр-га калды, чөнки бу сорау баш миен талкый, җавап таләп итә иде.

Киенеп урамга чыккач, берара сөйләшми генә атладылар. Баш очында йөзен тутырып кояш елмая, аның яктылыгы бар болытларны куып тараткан; серле бер рух белән өртәлгән урамнар, йортлар әкияти-ымсындыргыч тоелып, болай да хыялый кызларның күңелен җилкендерә. Тизрәк әнә теге зур тәрәзәле кибеткә керергә дә, иң беренче эш итеп баядан бирле кымтырыклап торган мәсьәләне хәл итәргә кирәк иде.

Сары бөдрәләре күзенә кадәр төшеп таралган кибетче ханым кызларның соравына, алдагы ике алтын тешен җемелдәтеп, сорау белән җавап кайтарды:

– Вам какую?

Илсәяр белән Наҗия, гажиз булып, баягыча бер-берсенә караштылар. Нинди икәннән белсәләрме...

– Большую или маленькую?

– Большую! – Илсәяр, жиңел сулап, шулай диде.

Күп тә үтмәде, кызлар алдына кибетче шапылдатып алагаем зур бөлеш табасы китереп куйды.

– Такую?

Менә сиңа пәрәмәч... Сковорода дигәннәре таба микәнни?.. Кызлар үзләре дә сизмәстән рәхәтләнеп көлеп жибәрделәр. Тора-бара бу көлү тыелгысыз өянәккә әйләнгәч, читкә тайпылдылар, берни аңламаган кибетче, болай да юка иреннәрен бөтенләй кысып, табаны ялт кына урынына илтеп куйды.

Нажияне дәү әнисе, бик каты көлөсәң килгәндә, баш бармагыңның тырнагына карап тор, көлү кача, дип өйрәткән иде. Аптырагач, кыз шулай эшләп каралды. Шул мәлдә дәү әнисе, аннан туган өе, мич алдында коймак пешереп йөргән әнисенәң ябык гәүдәсә күз алдынан сызылып үтте, ә дигәнчә күңеле нечкәрде, көлүдән туктады. Аңа карап Илсәяр дә тынды.

Бераздан, төмам тынычлангач, дивар буендагы киштәгә тезелгән балчык чүлмәкләргә, өстәл жәймәләренә соклана-соклана эчкөрерәк үттеләр дә, сүз куешкандай, бер урында кадакланып каттылар. Нажиянең күзе үзенә төбәлгән зәп-зәңгәр күзле курчакка бергеп калды. Аның матурлыгы! Шушы яшенә житеп кызның гомерендә дә мондый илаһи матурлыкны күргәнә юк иде. Кая инде, авылда утын пүләнән чүпрәккә төреп курчак итеп уйнаганда, дөньяда шушындый алтын чөчлө, озын керфекле, бит очлары чокырланып торган, ап-ак башмак кигән курчак барлыгын ничекләр башыңа китермәк кирәк... Китерерсең... Әнкәең колхозда тиенне тиенгә ялгап, кол урынына көн күрсен дә, син монда алтын чөчлө курчак турында хыяллан, имеш... Нажиянең авыз сулары кипте, теле аңкавына ябышты, уч төпләре тирләп чыкты. Курчакны кулына алып, аны имгәтүдән курыккандай, кочагына сыендырды. Үзен белә-белгәннән бирле гел эш белән, авылдагы юклык, житмәүчелек белән үзәккә үткән балачагын күзаллап, 17 яшьлек кызның йөрәге сулкылдап куйды. Болай итеп тулай торакта хәлләрәк гаиләдән булган кызлар колбаса кыздырып ашаганда сулкылдый иде ул йөрәк. Аһ ул майда кыздырылган казылыкның борын канатларын кытыклаган хуш исе! Чеметем генә авыз итәсе, татып карыйсы килүдән үзәкнең өзәлүе!.. Менә хәзер, курчакның томраеп торган күзләренә карап, шул ук хисне кичерде Нажия. Илсәяр дә үзе белән бер уйдандыр дип, ахирәтенә борылып караса, аның курчакта эше юк: икегә бөкләнеп, буйдан-буйга сузылып төшкән юрганнның кып-кызыл чөчкә бизәкләрен сыйпап тора. Бит очлары алсуланган, карашы очкынланган, ныклап колак салсаң, йөрәк тибешенә тиклем ишетелер шикелле.

– И-и малай, шушы юрганны ябынып йокласаң икән ул! Матурлыгы! Йомшаклыгы! Жылылыгы! – Илсәяр, чыңга ашмас хыялы артыннан ымсынып, аһ-ваһ килде. – Баегач, тач шушындыйны алырмын әле.

Кызлар икесе дә авыр сулап куйды. Кесәдә жил уйнаганда, стипендия акчасына очны очка ялгап жан

асраганда, киләчәктә баер көннәренә көтеп юансаң гына инде...

– Ә мин менә бу курчакны алам. Эшли башлап хезмәт хакы тоттыруга киләм дә алам, бер дә акча жәлләп тормыйм! – диде Нажия аны урынына куйганда, үз сүзләренә үзе үк ышанырга куркып.

– Әйдә, син кияүгә чыкканда туеңа шушы курчакны мин бүләк итәм, яме! – диде Илсәяр дусти күзләрендәге моңсулыкны күреп, аны кызганудан йөрәге кысылып.

Нажиянең йөзе тулган ай кебек яктырып китте. Ахирәтенәң беләгенә ябышып:

– Ә мин сиңең туйга шушы юрганны алырмын, әйеме! Вәт шәп иттек! Нәрсә аласы дип баш катырасы да юк! – диде, сөөнеченнән баскан урынында биеп жибәрердәй булып.

Кызлар кибеттән, кош тоткандай, бер жиңеллек белән чыктылар. Бая гына ымсынудан телгәләнгән йөрәкләре инде алда көткән бәхет нуры белән тулырга да өлгергән, алар инде хыялларында ап-ак туй күлмәгенә төренгән дә, берсе – алтын чөчлө курчагын, икенчесе – чөчәклә юрганны кочагына сыендырып, олы тормыш юлыннан атлыйлар иде. Ул юл шундый кин, анда бер сикәлтә дә юк, һәр сукмагы аллы-гөлле төсләр белән генә өртөлгән, шундый якты, шундый бәхетле күренә иде.

Хыял һәм чынбарлыкның икесе ике нәрсә икәнән яши-яши тормыш үзе аңлатты. Кызларның да мәңгә аерылмас шикелле тоелган юллары, училищени бөтерүгә, аерылды да куйды. Нажия, кияүгә чыгып, бәхет эзләп еракка – Үзбәкстанга китеп барды. Илсәярнең туй бүләге аны шунда эзләп тапты.

Посылка тартмасыннан алтын чөчлө, зәңгәр күзле курчак күренүгә, Нажия башта күзләрен жемелдәтеп көлеп жибәрде, аннан сулкылдап еларга тотынды. Бу күзләрдән аңа татлы хыяллар тулы яшьлеге, дусти Илсәяр карап тора иде...

Көтеп-көтеп тә, эзләп-эзләп тә табылмаган байлык, учка кыссаң уалып юк була торган хезмәт хакы, әле дә очын очка ялгап яшәгән көннәр ул хыялларны һаман саен артка чигендерә килде. Шулай да, кара сакалың кая барсаң да үзеңнән калмый икәнәнә төмам инанган Нажия, ничек итсә итте, ике кызы туып тәпи китүгә, аларның икесенә дә озын толымлы курчаклар алып бирде. Ә алтын чөчлесен – ире аңа беренче көнне үк «Нәчтүк булган бу», дип, исем кушарга өлгергән иде – анысын кул житмәслек урында саклады.

Бер булмаса бер туган яктарга юл төшкәндә, Илсәярне эзләп табармын, бүләккә юрган алып барырмын, дигән теләгенә генә ирешә алмады. Юрганга арттырырлык идеме... Ипи-сөткә тартып-сузып житкәргән көннәре күп булды, нихәл итәсен.

Илсәярнең туй бүләге сандык төбәндә, сөлгегә төренеп, яшеренеп ятты. Сандык капкачын ачкан мәлдә Нажия аңа орынырга курыкты. Гомернең агым-су урынына акканын искәрттер, әманәтне искә төшереп, жанын телгәләр дип сискәнүе идеме... Инде шәһәргә

Рәсем: Наталья Васильева

күчеп, ике бүлмәле фатирда ире белән иркенләп кенә яшәгән чагында да курчакны үз күзеннән ераккарак, шкаф эченә үк алып куйды. Үзләре дә ипләп кенә олыгаеп килгән кызлары авылдагыча ел саен язын-көзен өй юганда тегесен-монысын ташларга дип жыеп куялар, шулай юк була күрмәсен дигән сылтау белән, Наһия курчакны һаман-һаман ераккарак яшерә бирде.

Ә менә бүген Нәчтүкне барыбер эзләп тапканнар. Әнә мөлдерәп карап тора Наһиягә. «Үтәлмәгән әманәтең калды», дип, күзенә текәлеп тора. Гомер буге сыныкка сылтау табыла торды шул. Акча юк... Үзебездән артмый... Адресын белмим... Бер түгел, йөз юрганы бардыр хәзер...

Әллә соң?.. Бүген бит интернеттан әллә кайлардан, әллә кемнәрне эзләп табалар. Бер Илсәярне тапмаска... Исән-саудыр, шәт... Олы кызының кулыннан телефон төшми, әйтсәң, «ә» дигәнче алдыңа бастырыр. Юрган да табылыр. Төнне исән-сау чыксалар, иртәгә үк кибет-ләрне, базарларны айкар, кызыл чәчәклә йомшак ма-

тур юрганны тапмый калмас. Әманәт иде бит ул! Туеңа бүләк итәрмен дигән әманәт иде! Белде бит, әнисе язган хат аша Илсәярнең кияүгә чыкканын да, малай алып кайтуын да белде Наһия! Әманәтне генә кичектерә килде. Язмыш кулында үзенә дә меңнәр, миллионнар шикелле бер курчак икән аңламыйча, әллә ничек, хаталы яшәлде. Шөкер итә белмичә, әманәткә тугры була белмичә, китеп барыр көннәрне әллә кайда, Каф тавы артында дип күзаллап яшәлде.

Әнә карап тора инде Нәчтүк. Гомер буге бөртекләп жыйган, үзеңнән дә яшереп саклаган бар әйберен иртәме-соңмы торып калачак йә булмаса чыгарып ташлаячаклар дип, бер күзен ялтыратып карап тора. Үзең белән әманәтең генә ияреп китәчәк, дип, икенче күзе сынаулы төбәлгән. Алтын чәчләре дә ымсындырмый хәзер, тик бер генә теләк – соңармаска, соңар-маска дигән теләк кенә йөрәкнең һәр тибешенә кушылып, Наһиянең колагында кайтаваз шикелле чыңлый иде.

Бу елның февраль аенда консерваториянең кече залында танылган музыкант-педагог Валентина ЛАЗЬКОның 105 еллыгына багышланган вокаль музыка концерты булып үткән иде. Валентина Андреевнаның укучысы профессор Клара Әдһәм кызы Хәйретдинова укучылары чыгыш ясады анда. Музыка белгече Лилия Аппакова алып барган концертта татар, рус, чит ил композиторлары әсәрләре, халык җырлары яңгырады, зал тутырып килгән тамашачы һәркайсын көчле алкышларга күмде. Мондый югары зәвыклы музыканы башкача кабул итү мөмкин дә түгел! Соңыннан инде алкышлар, чәчәкләр, чәчәкләр...

Филүсә
АРСЛАН

ЛАЗЬКО – МУЗЫКАЛЬ ЗӘВЫК СИМВОЛЫ!

Тылсым иясе-педагог

Валентина Андреевна Лазько – танылган җырчылар плеядасын, Казан, Пермь, Уфа, Саранск кебек шәһәрләр һәм чит илләр театрлары солистларын тәрбияләгән бөек Шәхес! Казан консерваториясенең вокал кафедрасы профессоры, Татарстанның атказанган сәнгать эшлеклесе, танылган җыр осталарының укытучысы. Укучылары да бүгенге көндә сәхнә һәм педагогик эшчәнлеккә дәвам итә.

Берничә буын җырчыларны Италия вокал мәктәбенең иң яхшы традицияләрендә тәрбияләгән Валентина Лазько бик күп опера җырчыларын зур сәхнәгә чыгарды. Клара Хәйретдинова, Зилә Сәнгатуллина, Эдуард Трескин, Светлана Җиһанова, Алевтина Фадеичева, Галина Петрусёва, Венера Ганиева... Алар танылган артистлар да, катлаулы һәм дәрәжәле булган педагогик эш белән дә шөгыльләнәләр.

Валентина Лазьконың исеме үк югары музыкаль зәвык символы булып яңгырый. Олы сәхнә осталыгына укыту һәм иң мөһиме – сәнгатькә бирелеп хезмәт итүнең символы! Ул – яшә музыкантларга яхшы үрнәк!

Валентина Андреевна белән бер чорда эшләгән житекчеләренен, коллегаларының фикере белән танышык.

Нәҗип ҖИҺАНОВ, композитор, СССРның халык артисты, консерваториянең беренче ректоры:

«Валентина Андреевна Лазько – Казан консерваториясенең әйдәп баручы педагогы. Ул талантлы, югары квалификацияле педагог, үзенең бөтен белемен, көчен һәм бай тәҗрибәсен яшә музыкант-җырчылар әзерләүгә багышлаган шәхес. Валентина Лазько Казан консерваториясендә профессорлар Константин Цветов (академик җырлау) һәм Зөһрә Бәйрашева (камера) классын тәмамлый. Валентина Андреевнаның матур тавышы, артистлык сәләте, шулай ук бай эчке культуры тыңлаучыларның

хөрмәтен тиз яулап алды. Профессиясен ярату, ялкынлы темперамент, яхшы вокал мәктәбе, аңа гына хас вокаль интуиция, югары музыкаль культура, бөтен репертуарны яхшы белү бөек педагог булырга ярдәм итте. Педагогик эшчәнлек белән беррәттән, Валентина Лазько зур фәнни-методик эш алып бара. Еш кына Бөтенсоюз һәм Бөтен-Россия вокаль конференцияләрдә, семинарларда чыгыш ясый. Методик ярдәм белән беррәттән, Идел бие музыка училищеларына, Татар опера театры һәм филармония солистларына консультацияләр бирә. Ул татар, совет музыка сәнгате үсешенә зур өлеш кертте һәм зур мирас калдырды».

Фуат МАНСУРОВ, СССРның халык артисты, дирижер: «Миннән Риганың яшь бер опера җырчысын тыңлап каравымны сорадылар. Аңарда бик әйбәт тавыш булса да, белем, яхшы мәктәп җитмәве сизелеп тора иде. «Казанга барып, Валентина Андреевнаны табыгыз. Ул сезгә ярдәм итәрдәй бердәнбер педагог», – дидем. Валентина Андреевна – тылсым иясе-педагог: хәтта уртача сәләтле тавыштан да матур яхшы тавыш ясый ала. Әлеге Рига кызы да, Валентина Андреевнада шөгыльләнеп, менә дигән опера җырчысына әверелде».

Нинель ГОРБУНОВА, фониатр: «Оториноларингология белемен үзләштереп, консерваториягә килгән, вокал сәнгате белән танышу өчен Валентина Андреевна классына дәресләргә йөрдем. Аның ярдәме белән җырлаганда дәрес сулыш алырга, тавышка сакчыл мәнәсәбәтне сакларга өйрәндем. Бу минем фониатрия һәм дә фонопедия буенча белемемне киңәйтте. Валентина Андреевнада тембрлы ишетү көчле иде. Ул төрле тавышлар белән эшләде. Һәрвакыт барысына да үз тавышы белән күрсәтә, тиз арада дәрес позиция таба белә. Тавыш аңардан соң якты, очып кына чыга, иркен булып кала. Студент җырлау вакытында сулыш алуны тиз өйрәнә, «зур булмаган» тавыш та профессиональ яңгырый иде. Беренче курстан башлап чыгарылышка кадәр тамак үсешен һәм бөтен тавыш аппараты эшчәнлеген күзәтә идем. Аның студентларының һәм зур стаж белән килгәннәренң дә тавыш аппаратлары авыруларга бирешми иде. Болар барысы да – дәрес мәктәп, дәрес куелган сулыш алу техникасы. Аның белән еш аралаша, тавышларны тыңлап, киңәш торган идек. Аның мәктәбе – иң яхшыларның берсе».

Клара ХӘЙРЕТДИНОВА, Татарстанның халык, Россиянең атказанган артисты: «Валентина Андреевна кебек педагоглар Россиядә бармак белән генә санарлык. Аның классына эләгү һәр җырчы өчен зур бәхет иде! Валентина Андреевна үзенә мәрәҗәгать иткән һәркемгә ярдәмгә килде. Ә күпме кешенең дәрес куелмаган тавышын төзәтте! Укучылары бихисап иде, ул музыка уку йортларында кадрлар әзерләү учагын булдырды. Ходайдан бирелгән талант – бөек педагог иде ул».

Казанның музыка дөньясы күп еллар буена шушы гүзәл сыйфатларга ия музыкант-педагогның исеме

Ул – Казанда итальян вокал мәктәбенә нигез салучы күренекле остаз.

белән бәйле була. Консерваториядә эшләү елларында профессор Лазько тулы бер плеяда җырчылар әзерли: Зилә Сөнгатуллина, Клара Хәйретдинова, Хәдичә Гыйниятова, Мнир Соколов, Салават Аскаров, Вафирә Гыйззәтуллина, Винера Ганиева һәм башкалар. Алар Татарстанның һәм Идел бие республикаларының горурлыгы гына түгел, ә Казан вокал мәктәбенең данын Россия шәһәрләрендә һәм иң затлы Европа залларында да лаеклы күрсәтеп эшлиләр.

Казан вокал мәктәбе – Лазько мәктәбе!

Валентина Андреевна укучыларының профессиональ осталыкка ирешкән үрләре, педагогның үзе булдырган вокал мәктәбе турында иркенләп сөйләргә була. Соңгы көннә кадәр аның белән бергә булган яраткан укучысы, Россиянең атказанган, Татарстанның халык артисты Клара Хәйретдинова белән бик күп хатирәләрне яңарттык, Валентина Андреевнаның каберен дә зиярәт кылдык.

Катлаулы тормыш юлы, авыр сынаулар аның характерын чыныктырган. Бу тыйнак, зыялы ханым белән аралашу бәхетенә ирешкән һәркем аның көчле рухына, нур сибеп торган күз карашына, елмаюлы йөзөнә әлегәчә сокланудан туктамай.

Лазько классы гомер бие магнит кебек үзенә тартып торган. Яшьләр генә түгел, укый башлаган вокалистлар да, инде танылган җырчылар да, вокал осталыгы серләрен өйрәнергә теләүчеләр дә тулысы белән Валентина Андреевнага тартылган. Аның дәресләрендә студентлары аерылып торган – артистларча профессиональ музыка кантка әверелеп, вокал мәктәбен үзләштергән, башкару техникасы нечкәлекләрен үзләштереп, сәхнә образларын тудыра алырлык булып тәрбияләнгән.

Ә Валентина үзе кече яшьтән үк җырлый башлый. Сугышка кадәр ул Рязань музыка училищесының вокал бүлеген тәмамлый. Аннары – күпчелек чордашларының язмышы: бомба шартлауларының коточкыч минутлары, кулындагы кечкенә кызы белән сугыш утында калуы... 1942 елдан Валентина Андреевна Казанда яши, хәрби госпитальдә һәм заводта эшли. Эвакуация, стресслар, ачлык еллары... Какшамас рухы яшәргә көч биргәндер аңа. Жиңу бәйрәмен Казанда каршылый. Бәхетенә, Казанда консерватория ачыла, һәм ул вокал факультеты профессоры Константин Цветов классына укырга керә. Уку елларын бик җылы итеп искә төшерә торган була.

Консерваторияне тәмамлаганда дәүләт имтиханында ул Бизеның «Кармен» операсыннан Микаэла партиясен уңышлы башкара. Әмма тормыш каршылыклары, җырларга рөхсәт бирмәгән сәламәтлек опера сәхнә-

Аның осталык мәктәбенә элэгү һәркем өчен зур бәхет булгандыр.

■ Укучылары
Валентина
Андреевнага
чәй эчәргә
керергә яраталар.
Сулдан беренче
опера җырчысы
Клара
Хәйретдинова
утыра.

■ Опера
классында дәүләт
имтиханы бара.
Беренче рәттә
утырганнар:
Елена
Абросимова,
Зөһрә
Бәйрашева,
Валентина
Лазыко,
Светлана Жиһа-
нова, Владимир
Воронов.

■ Ренат
Ибраһимов
Валентина
Андреевнага
тирән хөрмәтен
белдерә.

сендә артистлык карьерасын дәвам итәргә комачаулый. Ул бөтен иҗат энергиясен педагогикага багышлый. Үзен укучыларында күрергә теләп, бөтен барлыгын, талантын аларга тапшыра. Ярәмчел, көчле рухлы, әйбәт энергияле, хисле, максатчан Валентина Андреевнаның педагогик талантына таң калырлык.

Укытучының һәр студент белән җентекләп эшләгән эше һәрвакыт мастер-класс формасында уза, бигрәк тә андый дәресләр төрле опера театрларының әйдәп баручы солистлары белән үткәндә. Ул музыкаль образга ижади якын килеп, вокал сәнгатең серләренә төшендерә ала, һәр укучысының вокаль һәм музыкаль талантын ача белә, башка укытучылардан күчкән укучыларыннан да яхшы җырчы чыгара иде.

Валентина Андреевнаның таланты – тавыш белән иң нечкә психологик нюансларны күрсәтә алуы. Эмоциональ халәтнең үзгәрүен, хисләр үсешен күрсәтә белүе исә характерлы образлар тудырырга булышлык итте. Тагын бер таланты – һәр укучысының тавышын да үзенә генә хас матурлык, бизәк, тембр табып, аны күрсәтә белүе. Ул үзе бик матур колоратур сопрано тавышлы булып, андый тавыш поэтик, лирик образлар өчен генә дип уйлосак та, Валентина Андреевнаның таланты – төрле образларны ача алуындадыр: ул ярсу Кармен да, трагик Любаша да була ала. Үз тавышы белән ирләр образларын да ача ала. Каварадоссини да, Онегинни да, Кончакни да...

Яраткан укучылары – Россиянең атказанган артисты Лариса Башкирова, профессор, Казан консерваториясенең операга әзерләү кафедрасы мөдире Светлана Жиһанова һәрчак Валентина Андреевна янәшәсендә булдылар. Татарстанның халык артисты, Прага опера театры солисты Эдуард Трескин, Татарстанның халык артисты Сәет Рәинбәков, Россиянең атказанган, Татарстанның халык артисты Вафирә Гыйззәтуллина, Россиянең атказанган артисты Анатолий Беркович, Татарстанның һәм Россиянең атказанган артисты Мнир Соколов, Россиянең атказанган артистлары Елена Пахомова, Владимир Царёв, Разия Үзбәкова, Чуашстанның халык артисты Юрий Прокопьев, Казан музыка училищесы укытучысы Эста Грунина, Удмуртиянең атказанган артисты Мария Трофимова... Валентина Андреевнаның титуллы укучыларын санап бетерерлек түгел. Бик тәртипле, намуслы һәм эштә үзен аямаучы кеше буларак, ул шул ук сыйфатларны студентларында да тәрбияләде. Күпләре аның белән бер гаилә сыман дустанә яшәде. Клара Хәйретдинова, Зилә Сәнгатуллиналар... Укучылары аның гомерен озайтырга, аңа шатлык-куаныч бирергә омтылдылар, Лазыконың вокал мәктәбен дәвам итүчеләр икәннен оныттырмаска, аны яшәтергә теләделәр...

Россиянең һәм Татарстанның халык артисты Ренат Ибраһимов сүзләре искә төшә: «Казан вокал мәктәбе – Лазыко мәктәбе!» – дигән иде ул. Әйе, Валентина Лазыко – Татарстан өчен үз мәктәбен, зур мирасын калдырган олы шәхес.

Фото: автор архивынан

КИТАП ТОРМЫШКА ТӘМ ӨСТИ

КИТАП УКУ УЛ...

— Китап уку ул — яңа галәмнәргә илтүче портал. Хәтерлим, бала чагымда проблемалардан качу юлларын эзләсәм, кулыма китап алып ма-выктыргыч мажаралар дөньясына чума идем. Хәзер дә шулай. Нон-фикшнми, матур әдәбият булсынмы, китап ул — тормышка тәм өсти.

УКЫРГА МӘХӘББӘТ УЯТКАН КИТАП...

— Аерым китапны искә алу авыр. Безнең гаиләдә китаплар бихисап күп иде! Әниемә рәхмәт, буш вакытларымны аның балачактан жыеп барган китапларын актарып үткәргә ярата идем. Шуларның берсе күңлемә хуш килде, күрәсәң. Шуннан бирле китап уку минем өчен гадәти шөгыльгә әйләнде. Бигрәк тә энциклопедияләр укырга ярата идем. Астрономия, борынғы тарих, физика, химия, океанология, музыка һәм башка фәннәргә багышланган китап кулыма эләксә, мине аннан сәгәтләр бие аерып булмый иде. Бары тик икътисад һәм бизнес темаларына багышланган китапларга битараф калдым.

МИНЕМ ДӨНЬЯГА КАРАШЫМНЫ ҮЗГӘРТКӘН КИТАП...

— Ул китапның исеме хәтерләмәсәм дә, аның белән танышу мизгеле әле дә исемдә. Балачакта ял көннәрендә әни белән Казан дәүләт университеты каршындагы Милли китапханәгә йөрергә ярата идем. Үземдә китап укучы билеты булмаганга күрә әниенекен кулланымга туры килә иде. Шунда миңа борынғы Мисыр тарихына багышланган калын гына бер китап очрады. Шул китапта Тутанхамон фиргавеннең алтын табуты фотосын күргәч, таң калдым. Аның матурлыгына сокланып карап тордым. Ә инде аның никадәр борынғы икәнен белгәч, үземне шулкадәр кечкенә һәм әһәмиятсез итеп сиздем ки, кеше гомере нинди кыска, ә кешелек тарихы нинди зур дигән фикер бик озак башымнан чыкмады.

ҮСМЕР ВАКЫТЫМДАГЫ ДУСТЫМ-КИТАП...

— Үсмер вакытымда бик җитди рәвештә музыка белән шөгыльләнә башладым. Шуңа күрә музыкага, композиторлар тормышына багышланган китаплар иң яқын дусларыма әверелде. Иң яратканы «Детям о музыке» иде. Композитор Сергей Прокофьев тормышына багышланган өлешен кат-кат укырга ярата идем.

ӨСТӘЛ КИТАБИМ...

— Шекспирның «Макбет» трагедиясе. Салих Сәйдәшев музейе җитәкчесе вазыйфасына күчкәч, өстәлемдәгә китаплар саны арта гына бара. «Безне укып чыгарга вакытың кайча табылыр инде?» — дигән сыман, миңа берәз үпкәләп карап

торалар кебек. Соңгы арада өстәлемдә музей эше һәм музыка белән бәйлә китаплар да күбәйде.

ХӘЗЕР УКЫЙМ...

— Бу көннәрдә композитор Фасил Әхмәтовка багышланган монографияне укыйм. Киләчәктә музейда аңа багышланган чара үткәрәсе килә. Аннан кала, Евгений Водолазкинның «Сестра четверых» пьесалар җыентыгы белән дә танышып чыктым. Китапларны кәефемә карап укыйм. Мәсәлән, бүген иртән метрода барганда Аяз Гыйләжевнең пьесалар җыентыгын укып бардым, ә кич өйгә кайтканда Салман Рушдинең «Midnight's Children» романын дүртенче тапкыр укырга керешермен — бик яратам ул китапны, сезгә дә укып чыгарга тәкъдим итәм.

ТАТАР ӘДӘБИЯТЫНДАГЫ ӨЧ ЯРАТКАН ӘСӘРЕМ ҺӘМ АВТОРЫМ...

— Аяз Гыйләжевнең прозасын бик яратам. Психологик детальләр, лирика, пейзаж, тел, җөмлә төзелеше — үзе бер ләззәт! Яраткан әсәрем, әлбәттә, «Өч аршын җир» повесте. (Повесть пьесага караганда күпкә тирәнрәк, баерак һәм бу табигый да!) Шулай ук татар әдәбиятында Антон Чехов югарылыгын тоткан Әмирхан Еникинең әсәрләрен укырга яратам. Кыска хикәя — бик катлаулы жанр, карап торышка гына җиңел күренә. Әмирхан абыйдан да остарак язучы юктыр ул! Чит илләр әдәбиятында да сирәктер андый язучылар. Аның әсәрләрен дөнья күләмдә танытсыннар иде! Өченчесе — Туфан абый Миңнуллин пьесалары. Андагы тел байлыгы! Диалогларның нәкъ менә сәхнә өчен язылган булуы белән кызыклы алар. Эх, Туфан абый кебек язсаң иде ул!

БАСМА ҺӘМ ЭЛЕКТРОН КИТАПНЫҢ УҢАЙ ҺӘМ ТИСКӘРЕ ЯКЛАРЫ...

— Китапларны электрон вариантта укырга яратам. Смартфонымда 40 тан артык китап бар. Җиңел! Урын алып тормыйлар, аларны төнлә укырга да уңайлы, аерым фразаларны ассызыклап кую да китапка бернинди зыян китерми, дусларга копияләренә җибәрергә була. Миңа калса, тискәре ягы шул гына: электрон китапның исә юк. Ә басма китапның исә генә дә ни тора! Ул ис мине балачагыма алып кайта сыман...

УКЫРГА КИҢӘШ ИТӘМ...

— Салман Рушди «Дети полуночи», Дональд Рейфилд «Жизнь Антона Чехова», Виктор Вилисов «Нас всех тошнит. Как театр стал современным, а мы этого не заметили», Евгения Гинзбург «Крутой маршрут», Николай Эппле «Неудобное прошлое», Энн Эпплбаум «ГУЛАГ».

Айдар ӘХМӘДИЕВ,
Салих Сәйдәшев
музейе директоры

МИН УКЫЙМ

Кадерле
«Сөембика»
редакциясе!

Үзебезнең балачакны уйла-сам, шаклар катам. Ничек исән калдык без, ничек үстек? Ач балаларын салкын өйдә бикләп эшкә чыгып киткәндә әнкәйләребезнең йөрәге ничек түздә икән?

1941 елда авылдагы ир-атларны фронтка алдылар. Бөтен тормыш әниләр жылкәсенә өелеп калды. Һәр әнигә дүртгәр-бишәр бала, карт кайнана белән кайната, абзардагы сьер-сарык, кул белән казып утыртасы 25 сутыйлы бәрәңге бакчасы һәм бер караңгыдан икенче караңгыга кадәр билне турайтып булмый торган колхоз эше.

Эти сугышка киткәндә без әнигә дүрт бала калганбыз. Алар янына 75 яшьлек дәү әни белән 80 яшьлек дәү эти дә бар. 1941 елның кышы хәтергә мәңгелек булып уелып калды. Бик салкын килде ул елны кыш. Температура кайбер көннәрдә 45 градуска кадәр төште. Шул зәһәррир салкында авылыбыз кызлары, яшь хатыннар окоп казырга йөрдә. Безнең әнине дә окоп казырга җибәрделәр. Туган авылыбыз Иске Әнәледән 5-6 километр ераклыкта иде ул окоп казып торган жир. Бер көн дә бармый калырга ярамый, бармасаң, төрмәгә утырталар. Сеңлем Сәхәнә – ун гына айлык бала. Әни таң белән китә дә, тәмам өшөп, ачыгып, төнлә генә кайтып ава. Өйдә дә ризык юк. Каян булсын? Эшләгән өчен бер грамм ашлык бирмәделәр. Ничек исән калдык без, ничек үсеп җитә алдык? Бу сорауга әле дә җавабым юк. Бакчабызда үскән бәрәңге коткарды инде безне һәм юмарт табигать.

Тагын шунысына гажәпләнәм: шундый авыр вакытларда да әни безне ачуланмый, әрләми, кыерсытмый иде. Гомумән, безнең авылда балаларын каккан әниләр булмады ул чорда.

300 йортлы авылыбызның 200 кеше сугыштан әйләнеп кайтмады. Ирләрнең бик сирәге генә туган йорты бусагасыннан атлап керү бәхетенә иреште. Язмышка рәхмәт, ул бәхетлеләр арасында без дә булдык. Өч ел Ленинград фронтында хәрби инженерлык батальонында сапер булган әтибез 1945 елның 5 августында исән-имин әйләнеп кайтты. Тик бәхетле тормышыбыз гына озакка бармады. 1949 елның июнь аенда безнең гаиләне Себергә сөрергә дигән карар чыгардылар. Туган нигездән

аерылуны әниебез аеруча авыр кичерде. Барысын да конфискацияләделәр. Йортны, сьерны, сарыкларны... Нарат бүрәнәләрдән салынган йортыбыз бик нык иде. Мин ул вакытларны әле дә күз яшьләрсез искә ала алмыйм.

Еллар үттә. Без Себердә дә югалып калмадык. Намусыбызны югалтмадык, вөжданыбызга хыянәт итмәдек. Анда алты ел торганнан соң, Татарстанга кайтырга рөхсәт ителәр. Бу март ае иде. 9 апрель башларында инде гаиләбез белән Казанга кайтып җиттек. Бик сагынган идек туган ягыбызны.

Әтибез Шәйхулла белән әниебез Сәкинә 50 ел тигез гомер иттеләр. Алар икесе дә чибәр, ягымлы, уңган, тырыш, сабыр кешеләр иде. Без дә аларның өметләрен аklarга тырыштык. Алар безне бала вакытта тәрбияләгән кебек, олыгайган көннәрдә без дә аларны тырышып тәрбияләдек, олыладык. Эти 73 яшендә, әни 89 яшендә вафат булдылар. Урыннары оҗмахта булсын.

Шунысын да языйм әле: нинди генә авырлыкны да әни тыныч кичерә, «аһ»лар ормый иде. Без, балалары, аның сабырлыгына һәрчак сокланып карадык. Аның тормышы безнең өчен бүген дә өлгә. Әниебез бу дөньяда булмаса да, без әле дә аның жан жылысын тоеп яшибез. Бу язганнарым алар рухына дога булып барып ирешсен.

Сәгъдулла ШӘЙХУЛЛА-ӘНӘЛЕ.
Казан шәһәре.

Мин үзем Баулының Шалты авылы кызы. Язмыш менә Балтачның Карадуганына китерде. Әни турында хатирәләрне күзаллы башласам, балачаклар искә төшә. Без дүрт кыз, бер малай тезелеп үстек: Зөбәйдә, Фәридә, Зәрия, Зәйрулла, Зөлфия. Матур кызлар булганбыздыр: Сабантуйга чыккач, авылдагы бер апаның: «Берүк сак йөрегез, бер-берегездән аерылмагыз, урлүй күрмәсеннәр», – дигәнә хәтердә. Өстә – әни теккән ситсы күлмәк, барыбызда да бертөрле яңа носкилар, Сабантуй көнне генә кигән сандалилар. Әниң өстендә дә кыйммәтле тукумадан үзе теккән чәчәкле Сабантуй күлмәге.

Әни бавырсақ пешерү остасы да иде безнең. 12 литрлы чиләкне тутырып пешерә, чөнки килгән туган-тумачага чәй табыны әзерли, күчтәнәчкә дә

биреп жибәрә. Этинең ир туганнары: «Жиңгәчәй, күчтәнәчкә бер ярты ипи бирсәң житә», – ди торган иде. Ул ипекәй хәзер кибетләрдә сатыла торган түгәрәк ипидән өч тапкыр зуррак, әнинең үзе ясаган колмак чүпрәсеннән салынган. Өстәлдән катыгы, каймагы, кызыл эремчеге өзелмәде. Кул эшләренә дә бик оста булды. Кәжә мамыгыннан елына жиде-сигез шәл бәйли, шарфлар, перчаткалар бәйләп, барыбызга да бүләк ясыи иде. Өч кызы да университетка укырга кергәч, кызларымны сагындым, ди икән. Эти: «Самолетлар очып тора бит, барып кайт», – дигәч, Казанга килде. Бер кич йоклап, иртән кайтып та китте...

Әни авырғач, аны ялгыз калдырмадык, чиратлашып янында булырга тырыштык. Февральнең 20 ләрендә эштән сорап бер атнага мин дә әни янына кайттым. Өйдә икәү генә калгач, миңа уртача зурлыктагы чемоданны алып килергә кушты. Алып килеп урындыкка куйдым. Әни карап ята. Пөхтәләп төрелгән яулыкларның саны юк, берсеннән-берсе матурлар. Көн дә килеп укол ясаган, хәлән белгән авылыбыз шәфкать туташларына кайсы яулыгын аерым куясын, кайсы яулык кемгә биреләсен әйтеп тора, мәрхүмкәем. Калган барлык яулыкларын миңа алып китәргә кушты. Кызларның калганнары яулык бәйләми, син генә бәйлисең, диде. Ярар, дип тә, юк, дип тә әйтеп булмый мондый вакытта, күз яшьләрсез йөрәк елый. Әни әйберне ала белә иде, һәр сезонга аерым яулыклары бар иде. Күңелемә ошаганы – чәчәкле-чуклы шәлтәяулыгы истә калган. Ул аны бәйрәмнәрдә бәйли иде. Хәер, аңа бөтенесе дә килешә: гади генә яулык бәйләсә дә, ул бик матур иде.

Яулыкларның берничәсен алдым, калганнары калды, тагын өч сөңлем бар бит әле, туган йортыбызга кайткач булса да бәйләүләре, дидем.

Аннары икенче яктагы сандыктан төргәкне алып килергә кушты. Яшьләремне сөртеп, төргәкне алып кереп ачтым: кәфенлекләр, садака әйберләре. Ясин чыгарга күршене чакыр, ди. Күрше апа керде. Башта елап жибәрде. Ә әни еламады. Минем күз яшьләремне сөрткәнне күреп тә: «Кызым, елама, иң матур чак китәр өчен», – ди. Апрельдә аңа 80 яшь туласы иде...

...Яшь барган саен, яулык бәйлесе генә килеп тора. Ә миндә әнинең иң яраткан яулыклары. Шуларны бәйләп, әни капка төбөндә безне озатып кала иде. Андый яулыклар бары безнең әнидә генә иде!

Әнинең вафатына 17 ел вакыт үтте инде, ә яулыклары әле генә алган сыман. Кайсын бәйләсәм дә, бик килешәләр. Аларда әнием матурлыгын, әнием жылысын тоям һәм рәхмәтемне догаларым аша аңа житкерәм.

Зөбәйдә ХӘЙРУЛЛИНА.

Балтач районы, Карадуган авылы.

Быел 17 июньдә әти белән әни үзләренең бриллиант туйларын бәйрәм итте. Әниебез Фәридә белән әтиебез Ринатның гаилә коруларына 60 ел булды. Бер кеше гомерә бит бу!

Әти белән әни Кече Кари́ле башлангыч мәктәбен тәмамлагач, Олы Кари́ле мәктәбенә йөрәп белем алалар. Аннары әти өч ел диңгез флотында хезмәт итә. Бәхетен читтән эзләми, киләчәк тормышын туган ягы белән бәйли. Авылдашлары аны матур Ринат дип йөртә. Кара бөдрә чәчле, төз гәүдәле, өздәреп гармунда уйнаган егеткә күп кызларның күзе төшкәндер. Ә ул Фәридә исемле кызны – булачак әниебезне сайлый. Тимерне кызуында суга торган егет була әти, Сабантуй атнасында иптәш егетенең «Волга» машинасында кызның кулын сорарга китә.

Әти белән әнинең яшылек еллары Кама Тамагы якларында уза. 18 ел – Кече Кари́ле авылында, 42 ел Олы Кари́ледә яшиләр. Эш яраткан, тырыш гаилә бер авырлыктан да куркып тормый. Хезмәт алар өчен гел энергия чыганагы булды. «Эшләп кеше үлми. Эштән курыкмагыз», – дип үстерде әни бишебезне дә.

Әти гомеренең 43 елын Олы Кари́ле урта мәктәбәндә балаларга белем бирүгә багышлады. Ул белем биргән, трактор йөртү остальыгына өйрәткән егетләр бүген дә туган якның басу-кырларында иген үстерә.

Әти – алтын куллы кеше. Бу сыйфаты аңа әтисе Габделхәйдән күчкән. Балта остасы да ул, электрик та, ватылган техникага да җан кертә. Бүген әтинең эшен кызы Гөлкәй дәвам итә.

Ул да Олы Кари́ле урта мәктәбәндә 33 елдан артык балаларга белем бирә.

Ә әни без үзебезне белә башлаганнан бирле өч-дүрт эштә эшләде. Мәктәптә техник хезмәткәр, шул ук вакытта мәктәп ашханәсендә аш пешерүче, почтальон... Олы Кари́ленең һәр йортында көтеп алынган кунак иде ул. Кышкы буранлы көннәрдә дә, коеп яуган яңгыр астында да – бер көн дә почта таратмый калмады әни. Әле ул вакытта һәр йортта алдырган газета-журналлар почта тартмасына сыймый да иде бит. Бәйрәмнәр житсә, күпме хатлар, открытка, телеграмма килә!

Әниебез пешергән тәмле ашларны күрше авыллардан килеп, тулай торакта яшәп укыганнар бүген дә сагынып, рәхмәт хисләре белән искә ала. Өйдәгечә тәмле ашлары, әниләрчә жылы карашы өчен рәхмәт әйтергә дип, әллә кайлардан танып, килеп күрешәләр аның белән.

Намуслы хезмәтләре өчен әти дә, әни дә Хезмәт ветераны медале, бик күп Мактау кәгазьләре, Рәхмәт хатлары белән бүләкләнгән.

Без – аларның биш баласы, дүрт кызы, бер улы – бүген инде үзебез дә оныклар сөябез. Яныбызда әти белән әнинең булуы, аларның татулыгы, бер-берләренә терәк булып яшәүләре шундый күңелле. Әле озаң еллар әти-әнинең изге догаларын тыңлап, йөрәк жылыларын тоеп яшәргә насыйп булса иде.

Гөлнур ӘКБӘРОВА.

Кукмара районы, Каенсар авылы.

**Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтеп калабыз.
Безнең адрес:
Казан, Декабристлар ур, 2.
e-mail: ssuim@yandex.ru**

ИХ СИН, ЙӨРӘК...

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

Йөрәгегезне тыңлагыз... Язманы укый башлаганчы, туктап, бер мизгелгә генә кулыгызны сул як күкрәк өстенә куегыз – йөрәгегезне тыңлагыз. Ишетеләме, тибәме? «Әлбәттә, ишетелә!» – дисезме? Ә Ландыш менә ишетми. Аның йөрәге шулкадәр акрын тибә – ишетү мөмкин түгел. Тагын... Без менә төнгә телефоныбызны еш кына зарядкага куеп калдырабыз. Ә Ландыш һәр төнне йөрәген зарядкага куя... Дөрөсрәге, йөрәген алыштыручы аппаратны. Токка тоташкан килеш йоклап китә, шулай уяна. Ә бу арада помпаны эшләтүче батареялар зарядка жыя: аларның бит әле көне буе Ландышның йөрәгенә булышасы бар...

Урамда ул башкалардан аерылмый. Чибәр, зифа буйлы, көләч. Дөрөс, күзләре берәз моңсурактыр. (Әмма һәрвакыт түгел!) Аның кебек алдына сумка асып йөрүче хатын-кызлар да – адым саен. Сумкасында нәрсә булсын – телефон да иннектер инде дип уйлаучылар, япъ-яшь хатын, ә үзе транспортта янында басып торган апага урын да бирми дип гаеп итүчеләр дә бардыр. Әйе, бардыр. Бер тукталыш ары барып анализ биреп кайту аның өчен көннең иң зур вакыйгасы булуын кайдан белсен инде алар?.. Моның иң зур шатлык икәннән?!

Ландыш Бикиева – Нурлат кызы. Язмыш инде аны моңарчы да шактый сынаган була. Казан химия-технология институтын тәмамлап, туган ягына эшкә кайта. Кияүгә чыга. 24 яшендә беренче тапкыр әни була. Бала тудыру йортынан кайтабыз дип торганда, табиблар: «Кызыгызның хәле авыр, сезне Республика балалар клиник хастаханәсенә күчәрәбез», – диләр. Азалиягә куелган авыр диагноз, бер-бер артлы ясалган операцияләр, тоташ җиде ай хастаханә палатасыннан чыкмау, процедуралар, табибтан табибка йөрүләр, инвалидлык буенча группа алу... Болар дүрт ел дәвам итә. Кызының сәламәтлеге өчен көрәштә узган шушы авыр еллар эчендә ире белән аерылышу, очсыз-кырыйсыз судлар да бар. Әмма алар булган да узган инде: ул елларга Ландышның күңелендә үпкә юк. «Мин үзем әти кызы, әти җылысының ни икәннән беләм... Шуңа күрә Азалияне беркайчан да әтисенә каршы куймадым, икебез арасында конфликтлар булса да, кызымны аларга кушмадым. Хәзер дә, «Әтиңгә сине ярата, әтиңгә сине сагына», дип кенә торам», – ди ул.

Әйе, бу сынаулар инде артта калган, тормыш жайланган булган. Кызына 2 яшь вакытта Казанга күченеп килә: монда табибларга якынрак. Студент чакта чөчтәрәшкә укуын исенә төшереп, шушы һөнәргә тотына. Клиентлар туплый, ә аннан үз студиясен ача! Янында яраткан кешесе була...

– 2022 елның кышында авырып киттем. Ютәл бик көчле иде, брон-

Иңемдәге сумка – гәүдәмнең бер өлеше кебек. Мин арыган саен, ул авырая бара.

хит, диделәр. Ковид дигән диагноз миңа куелмады, әмма соңрак табиблар: «Бөтенесенә дә сәбәбе шул булырга мөмкин», – дип, еш кабатладылар... Терапевт антибиотиклар язды, күбрәк ял итегез, диде. Бу гыйнвар ае иде. Ә март башында кинәт хәлсезлек тоя башладым. Ахырга кадәр дәваланып бетмәдем, ахрысы, дим. Азалия инде беренче класста укый, лицей якын гына, әмма аны озатып кайтсам да хәлем бетә. Эштә маска кия идем: сала башладым, чөнки суларга һава житми. Эштән кайтышлы кибиеткә керәм, чиратта торырга хәлем житми. Икенче катка көчкә менәм. Күңелгә ниндидер шом керде... Март ахырында бер дус кызымның туган көне иде. Чөчәкләр алып, кафега барырга дип, машинага чыгып утырдым, сизәм, бара алмыйм. 24 март иде ул...

3 апрель көнне «Ашыгыч ярдәм» чакырталар. «Бер жирем авыртмый, тик хәлем генә юк», дип зарланган, ә үзенә күзеннән яшь аккан хатын-га: «Сез бик эмоциональ, эндокринологка, аннан психологка күренергә кирәк», – дисәләр дә, табиблар Ландышны үзләре белән алып китәләр. 6 нчы шәһәр хастаханәсендә аңа холецистит дигән диагноз куялар, ятарга кирәк, диләр.

– Азалияне каникулга Нурлатка кайтарган идем, иртәгәсен ул килергә тиеш. Кызымны каршы алгач ятармын, дидем. Камил (исем үзгәртелде – Г. С.) белән кайтырга такси көтәбез. 6 минуттан килде ул. Миңа бу бер гомер булып тоелды. Язгы боз өстенә сузылып ятарлык булдым... 5 апрель көнне әйберләремне җыеп, хастаханәгә киттем. Кызымны апаларда калдырдым. Таксидан чыгып, аны фатирга кадәр озатырга хәлем булмады – беренче тапкыр үзен генә жибердем...

Хирургия бүлегендә аның үт куыгында таш тапмыйлар. УЗИ күкрәк куышлыгында су барлыгын күрсәтә.

Эштә дә ялкынсыну бар, йөрәк артында да. Аннан тагын яңа хәбәр: «Йөрәгегезнең күрсәткечләре түбән. Бик түбән!» – диләр.

– Республика клиник хастаханәсенә Чехов урамында урнашкан кардиология бүлегенә УЗИга алып бардылар. Анда карадылар да «аһ» иттеләр. Хәлегез әйбәт түгел, диләр. Ярар, дәваларлар да, әйбәтләнәр дип уйлыйм. 6 нчы хастаханәгә кире кайтуга мине туптуры реанимациягә салдылар. Телефонымны шунда ук алдылар. Туганнар ул чакта ни уйлагандыр. Хәер, үзем дә үземә ни булганын белмим бит... 30 меңлек бер дару табарга куштылар. Аны Мәскәүдән кайтарттык. Бу дару йөрәкнең күрсәткечләрен күтәргә тиеш иде. Йөрәк эшчәнлеген күрсәтә торган төп параметрларның берсе «фракция выброса» дип атала. Сау-сәләмәт кешенең ул 50–75 процент, ә минекә 14 процентка калган иде...

Әңгәмәбезне ниндидер тавыш бүлдә. Кер юу машинасы юып бетергәч сигнал бирә бит әле, шуңа охшаган. Ландышның күкрәгенә асқан сумкасыннан килә икән бу тавыш... «Зарядкам бетә, миңа аккумуляторны алыштырырга кирәк», – дип, ул күрше бүлмәгә чыгып китте. Берәздән сүзсезне дәвам иттек.

Дару аңа булышмый, үзгәрешләр юк, диләр. Аны инде МКДЦның кардиология бүлегенә күчәрәләр. 32 яшенә кадәр йөрәгенә кайда икәннән дә белмәгән, бала тапкан, жир жимертеп эшләп йөргән хатын яныннан көне-төне кардиологлар китеп тормый. Миокардитка – йөрәк ялкынсынуына охшаган, ул озак дәвам итә, ярты елларга сузыла, диләр. Аннан: «Кардиомиопатия булырга тиеш, ягъни йөрәкнең мускуллары кыскара алмас дәрәжәдә киңәйгән, шуңа күрә ялкау гына эшли, башкага көчәжитми», диләр. Табиблар шулай диләр, ә УЗИга керсә гел бер сорау

Аппаратның ничек эшләгәне ишетелеп тора: аны янымдагы кешеләр дә ишетә ала.

бирәләр: «Сезгә йөрәк күчәрәп утыртырга җыеналармы, шуңа эзерлиләрме?» – диләр. Хәле һаман да юк, ашый алмый. Аны инде кислородка тоташтыралар. Май ахырында туганнары башка берәр кардиология үзәгенә – Мәскәүгә мөрәҗҗәгать итеп карау турында уйлый башлый. Нәкъ шул көннәрдә табиблар: «Санкт-Петербург белән, Алмазов үзәге белән элемтәгә кердек, хәбәр көтәбез», – диләр.

Апрельдә аларның Камил белән никахлары билгеләнгән була. Ике-өч ел очрашып йөриләр бит инде... Зур өметләр баглап ачкан студиядән дә баш тартырга туры килә. Барысы да әлегә онытыла...

В. А. Алмазов исемендәге медицина-тикшеренү үзәгеннән хәбәр икенче көнне үк килә: «Бик тиз китереп житкерегез!» Ландыш үзе әйткәндәй, бар да кинодагы кебек була: ике сәгать эчендә аны юлга эзерлиләр. «Ашыгыч ярдәм» машинасында дүрт кеше озата бара. 17 сәгәттән инде аны Санкт-Петербургда кабул итәләр. Тагын реанимация... Ят шәһәр, ят кешеләр, берүзе... Бердәнбер юаныч: туганнары белән элемтәдә торсын дип, телефонын үзенә бирәләр.

– Телефонны кулга алырга теләк кенә булмады... Беренчедән, ул миңа авыр иде... Моны соңыннан, палатага чыгаргач, хәлемне сораучыларга жавап яза башлагач кына аңладым... Мине бик озак тикшерделәр. Әйләндереп-әйләндереп... Диагностлар әллә ничә тапкыр үзгәрде. Бүлек мөдире минем янга беркемне маскасыз, перчаткасыз китермәде. «Бер инфекция эләксә дә, без аны югалтабыз!» – дигәнән ишетеп калдым. Хәлемнең ни дәрәҗәдә катлаулы булганын шунда аңладым... Миңа караваттан аякны төшерү түгел, утырырга да ярамады. Горизонталь хәлдә генә ятып торырга тиеш идем. Яныма көн дә төрле белгечләр килә. Трансплантолог та

килдә... Тик мин бу темага сөйләшәргә әзер түгел идем. Консилиум арты консилиум җыйдылар. Алар тәкъдим иткән вариантлар күп түгел иде. Беренчесе – помпа кую. Икенчесе – донор табу. Тик йөрәкне бит киbettән сатып алып булмый – аның кайчан буласы билгесез. Бу очракта махсус аппаратка тоташтыралар һәм донор табылганчы шунда ятарга тиеш булачакмын. Әмма бу вакыт эчендә инсульт булу куркынычы зур икән...

Табиблар помпага туктала. «Организмыгыз әле яшә, бәлки, ялкынсыну узар, йөрәгегез элеккегә хәленә кайтыр. Ә помпа әлегә йөрәкнең бу функциясен башкарачак. Киләчәктә, йөрәк үзе эшли башласа, помпаны алып ташлаячакбыз», – диләр. Тик шунда ук: «Әмма йөрәк бик сирәк үзе эшли башлый», – дип тә кисәтәләр.

Ниһаять, 8 миллион тирәсе торган помпага заказ бирәләр. Ә операция көне һаман күчәрәләр: әле бер анализы начар, әле икенчесе... Ландыш өчен иң авыр көннәр була бу. Аның инде яшәү өчен көрәшәргә бөтенләй көче калмый...

Россиядә кардиохирурглар мөңдәй операцияләргә әле ясыг гына башлаганнар: Ландышка помпа кую өчен үзәкнең баш кардиохирургы ялыннан бүленеп үзе кайта.

Операциягә өч көн кала, апасы Ләйсәнгә Ландыш янына керергә рөхсәт итәләр. Менә бу юллар аның шул көннәрдә язган сторизларыннан: «Ландышка, Питерга килеп житүең – үзе үк мөҗиза, дигәннәр», «Сеңлем янына кердем, тик кагылырга курыктым – кулын да тотмадым. Аллаһ сакласын, берәр инфекция алып керсәм!», «Бүген кыюрак идем – чәчен үрдәм!», «Ул суны хәзер бик аз эчәргә тиеш. Көнлек норманы йотымлап бүлә», «Бүлек мөдире белән сөйләштек. Хәле дә авыр, операция дә авыр, әмма бу – аның өчен бердәнбер шанс. Без барыбыз да әйбәт буласы-

на ышанабыз һәм Ландыш өчен дога кылабыз, сез дә догада булыгыз, диде ул миңа», «Ландыш белән бик авыр сөйләшү булды. «Көрәшәргә көчең юк икән, барысын да әлегә Аллаһы Тәгаләгә тапшыр, ул хәерлесен кылсын», – дидем. Аның янында еламадым, ә чыккач...», «7 июнь. Бу көннең сәгәтләрен генә түгел, секундларына кадәр санап уздырдым...»

– Реанимациядә 24 сәгать бую түшәмгә карап ятасың, табибларны, санитаркаларны күзәтәсең. Олырак яштәгә бер санитарка бар иде. Синең теш щеткаң да юктыр дип, ул миңа каяндыр бер кулланышлы щетка табып килде. Теш чистартуның нинди зур бәхет икәннән белмәгән идем... Аннары жылы сөлге белән аркаларымны сөртте. Кулы да җып-жылы иде... Операциягә дә мине ул эзерләде. Иртәнге 8 дә алып киттеләр. Көне бую наркозда булганмын. Операция беткәч тә, күкрәк читлеген шунда ук текмәгәннәр: имплантның урнашканын, эшләп киткәннән күзәтергә кирәк булган. Икенче көнне кичкә генә уяндым...

Шуннан соң... Шуннан соң иң авыры башлана. Бөтен тән авырта, бөтен җирдә дренажлар... Аксымлы ризыклар күбрәк ашарга кирәк, диләр. Әнисе көн дә нидер пешереп алып килә, ә аның тамагынан ризык үтми. Елый-елый ашарга өйрәнә. Аннан – утырырга. Бераздан аякка басарга чират җитә. Аякларың егәрә булмау – бер нәрсә, аппарат, әллә ничә капелъница чыбыкларын аралап торып басу – икенче... Болар бар да вакытлыча дигән уй көч бирә.

– Палатага чыгасым килә! Тик кислородны өзеп карадылар, һәм мин сулуй алмаганымны аңладым. Кабат тоташтырдылар... Үземә суларга өйрәнергә кирәк иде. Чыгасым да килә, куркам да. Иң мөһиме – хәзер помпа белән яшәргә өйрәнергә тиеш идем бит. «Жизнь от сети», дим мин аны... Туры мәгънәсендә. Ярый әле ул чакта янәшәмдә әнием булды. Ә әтием ерактан көч биреп торды. Ул ничә ай бую Нурлатта тормышны, хужалыкны үзе генә алып барды. «Бәхетләрем

минем!» дип яза иде... Ә әни соңгы бер айда Питерда гына яшәде. Без аның белән бергә юынырга өйрәндек. Миңа хәзер, гомумән, суга керергә ярамый. Бассейнга, мунчага, саунага... Душка керү дә минем өчен зур бер вакыйга. Аңа озак әзерләнәргә кирәк...

Тормыш ул чакта тоташ куркудан гына торгандай була. Шул курку, дүрт айдан соң беренче тапкыр очрашкач, Азалияне кочакларга да ирек бирми. «Балалар – инфекция чыганагы, сакланыгыз», – дип, гел әйтеп торгач соң... Алар бер-берсенә әкрәләп якинаялар.

Казан аэропортында Ландышны туганнары ул көнне чәчәкләр, шарлар белән каршы ала. Күз яшьле очрашу була ул. Ә Камил аны алырга Питерга ук килә. Камил... Соңгы елдагы иң зур йөрәк ярасы... Ун көннән алар никах укыталар. Ә тагын бер айдан ире Ландышның үзен генә калдырып китеп бара...

– Иң авыры беренче айлар булды. Әле тәндәге жәрәхәтләр дә төзәлеп бетмәгән. Инвалидлык алу өчен документлар жыйрга кирәк. Табиблар әллә аңламый, әллә аңларга теләми. Минекә кебек диагнозлы кешеләр Казанда юк дисәм дә була. 12 яшьлек бер баладан кала. Тормыш бөтен яклап үзгәрдә. Булдыра алганга караганда, булдыра алмаганның күбрәк. Эшкә чыгу турында уйлый да алмыйм. Бу аппарат белән ничек яшәргә? Гомумән, ничек яшәргә? Ирәмә дә кирәкми булып чыктым. Яңа ел алдыннан кушылып карасак та, гыйнвар ахырында ул кабат китте... Бу авыр уйлар кочагынан котылу жиңел булмады... Әмма миңа ничек тә тернәкләнергә, дәрәсрәге, яңача яшәргә өйрәнергә кирәк иде...

Иңенә асқан өч килограммлы сумканы азга гына да читкә куеп тора алмый Ландыш. Сумка эчендә – миникомпьютер: ул йөрәкнең, помпаның ничек эшләгәннен һәрдаим күрсәтеп тора. Тагын – ике аккумулятор: алар йөрәккә урнаштырылган помпаны электр көчәнеше белән тәэмин итеп торалар. Помпадан – кечкенә мотордан чыккан шнурның бер очы Ландыш

йөрәгенә сул як карынчыгына, икенчесе аортага тоташкан. Помпа сул як карынчык эшен башкара: кислород белән баetylган канны аортага куа, ә аортадан кан инде тәннең башка өлешләренә китә. «Сез помпаның ничек эшләгәннен тоя аласыз. Бу – нормаль күренеш» диелгән инструкциядә.

– Күрәсез, бөтен тормышым шушы аппаратка бәйләнгән. Кайчан теләм, шунда өйдән чыгып китә алмыйм. Помпаны эшләтә торган батареяларның зарядкасы бетә башласа, алар баягы кебек тавыш бирә. Димәк, алыштырырга вакыт житкән. Дәрәс, сигнал биргәннен соң күпмедер резерв бар әле. Беркөнне Азалия белән кибеткә чыктык. «Әнием, ишетмисеңмени, аппаратың кычкыра бит», – ди. Кирәк әйберне алдык та, кайтабыз. Ә аппарат һаман кычкыра... Азалия: «Әнием, мин борчылам», – ди. Ул-бу була калса, нишләргә, кая шалтыратырга икәннен белә ул. Сумка эчендәге кагазь битендә барысы да язылган: диагнозым, нинди дарулар эчүем, нинди препаратлар ярамавы... Аппаратсыз мине хастаханәгә алып китәләр икән, ул сүнсә, мин дә сүнчәкмен... Болар өстенә, билгеле бер вакытта мин көн дә эчәргә тиешле дарулар бар, тагын көн саен үз-үземә перевязка ясарга тиешмен... Минем хәзер машина йөртә алмаганымны, бик тиз арыганымны Азалия белә. Без аның белән сөйләштек: ул әлегә бассейнга да, театр түгәрәгенә дә йөрмәячәк. Алар урынына мәктәптә булган түгәрәкләрне – каратэ, бйоне сайлады. Рюкзакын да үзе күтәрә...

Операциядән соң бер ел да дүрт ай вакыт узган. УЗИ нәтижәләре Ландышка сөнечле хәбәр алып килмәгән: йөрәгендә үзгәрешләр юк. Трансплантациягә әзерләнәгез дигәннәр... Помпа белән авырулар 3–5 ел йөри, ә аннары йөрәк күчәреп утыртырга кирәк. Тик яңа йөрәк тә озак яшәү дигән сүз түгел. Статистика 10–15 ел вәгдә итә. Бу – барысы да әйбәт булганда. Ландыш әле трансплантациягә чиратка басмаган. «Үземә билгеле бер срок куйган кебек бит», – ди...

Ә әлегә... Әлегә ул яши! ЯШИ!
– Куркып яшәүдән арыдым. Үлемнән... Хәлем начарланудан... Ә бәлки бүген соңгы көнемдер, ә бәлки иртән инде уянам, дип уйлаудан. Мин хәзер тормыштагы кечкенә генә шатлыкларны зур итеп кабул итәм. Һәр яңа көнем – яңа гомер кебек. Иртән уянам да куанам. Азалия авырганда башкаларның ярдәмен бик тойдым. Операция вакытында ничә кеше кан гына бирде кызыма?! Бер белмәгән, таныш түгел кешеләр... Шуңа күрә соңгы елларда булдыра алганча гел кемнәргәдер ярдәм итәргә тырышып яшәдем. Бушлай мастер-класслар уздырдым. Республика балалар клиник хастаханәсә янында эшләүче «Роналд Макдоналд йорты»на ничә тапкыр прическалар ясарга гына бардым. Без ул йортта Азалия белән үзәбездә торган идея... Балалар йортында макияж буенча курслар оештырдым... Хәзер менә тирә-юнемдә яхшы кешеләр артты! Миңа ничек булса да ярдәм итәргә, сөендерергә тырышалар. Эти-әниемә, апам гаиләсенә, туганнарыма мең рәхмәтлемен – алардан соңгы вакытта күргән яхшылыкны сөйләп тә бетерә алмам... Санкт-Петербург табибларына да тәүлекнең теләсә кайсы вакытында яза алам. Жавап бирәләр!.. Синең белән шушы хәл булды да, гомернең кадере артты, бүген яшәргә кирәген аңладык: килчәккә калдырган проектларга хәзер үк тотындык, диючеләр бар... Мин өйдә торгач, Азалиягә рәхәт – аңа күбрәк игътибар бирә алам. Икәү килчәк турында хыялланабыз... Дөньяга үпкәләп яшәргә теләим. Тормышымны гел көрәш дип тә уйлыйсым килми... Мин яшим: тортлар ясыям, карабодай оны сатып алдым – ипи пешерергә өйрәнәсем килә, кызыклы видеолар төшерәм...

...Ә хәзер бер генә минутка тагын йөрәгегезне тыңлагыз. Катырак тибәме? Ландышның соңгы сүзләре, димәк, аңа барып житкән: бүген яшәргә кирәк! Хәзер! Шушы минутта!

Фото: Анна Арахамия

Лилия
ГӨРӘЕВА

БИЗӘКЛӘР «ШАГЫЙРЕ»

Бу сүзләрне кайчандыр
аңа шагыйрь Зөлфәт әйтә.
Кичләрен кереп, күршесенең
агачтан нидер юнганын
күзәтеп утырырга ярата ул.
Гомере буена Сәет урманна-
рын, Бүләр болыннарын
сагынып яшәгән шагыйрьгә
йомычка исе – урман исе
тансык булган, күрәсең.
Гап-гади түмәрнең оста
кулында матур бер вазага
әверелгәнән күрәп:
«Кара әле, Илгизәр, – ди
ул, – мин сүзләр шагыйре
булсам, син бизәкләр
«шагыйре» икәнсең бит».
Моннан да зуррак бәяне
башка берничек тә биреп
булмыйдыр.

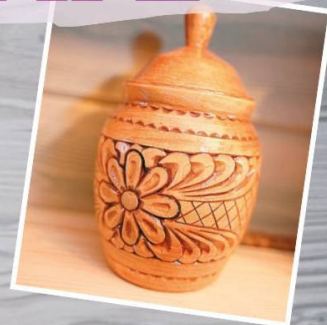

Фото: Анна Арахамия

Илгизәр абыйларның өе – әйтерсең агач эшләнмәләр музейе. Тик экспонатларны карап кына йөри торган түгел, ә интер-актив музей кебек. Мондагы бар нәрсә дә кулланылышта. Агачтан ясалган тәлинкә-тустаганнар беркайчан бушап тормый. Агач кашыклар да эшсезлектән боекмый. Агач чүлмәкләрнең дә кайсында – тоз, кайсында – шикәр. Стенадагы бизәкләр дә агачтан... Шунда ук аңлап аласың – агач эшен яраткан оста яши биредә.

Агачтан савыт-саба, йорт жиһазлары, сандык-шкатулка-лар ясау – йорт хужасы Илгизәр Бариевның яраткан шөгы-ле. Тумышы белән Актаныш районы Яңа Кормаш авылын-нан ул.

– Агачтан беренче тапкыр нәрсәдер ясаганыгызыны хәтерлисезме? – дигәч, көлөп үк жиһәрә. Хәтерли, әлбәттә.

– Ниңә яшьтә булуымны белмим. Әти өйдә югында лапас түбәсенә калаен кубарып, бер тактасын кисеп алдым да уенчык автомат ясадым. Кич белән әтидән эләкте үземә. Тактаны кискән өчен түгел, анысы берәз соңрак беленде, ә артымнан жыештырмаган өчен «пешерде»ләр. Тәүге тәж-рибәм дә, тәүге алган сабагым да шул булды.

Беренче остазы дип үзләренә хезмәт дәрәсән укыткан Жәват абыйны атый ул. Пычкы тотарга да, төрле кораллар белән эш итәргә дә булачак останы Жәват абыйсы өйрәтә.

– Аның дәрәстә ясаган әйберләрен күреп, минем дә шуларны ясап карыйсым килә иде. Сигезенче классны тәмамлагач, Минзәлә педагогика училищесына укырга кереп, сызым һәм хезмәт укытучысы һөнәрен сайлавым да шуннан. Имтиханнарсыз гына кереп, кызыл дипломга тәмамладым мин аны.

Укытучы абыйлары агач эшенә генә түгел, заманы өчен бик тә кирәкле башка һөнәргә дә өйрәтә малайларны – мәктәптә фотосөючеләр түгәрәге оештыра.

– Дүртенче класста укыганда ук мине туйлар төшерергә чакырлар иде инде. Төнлә кызыл лампа астында абый белән фотоларны ясыибыз да туй беткәнче илтөп тә тапшы-рабыз, – дип, балачак хатирәләрен күңеленнән яңарта әңгәмәдәшем.

Ә менә агач эше белән Минзәләдә укыганда инде чын-чынлап мавыгып китә.

– Ренат Һадиевич укытты безне. Агачны сайларга, дәрәс итөп эшкәртөргә, аны тоя белөргә дә ул өйрәттө. Көннәр буена остаханәдән чыкмыйча, төрле әйберләр эшлөп ятә идөк. Армиядә дә агач остасы булып хөзмәт иттем әлө. Бу һөнәрөмнө белөп алдылар да, кечкөнә генә остаханә ачтылар. Уку кабинетлары өчен кирәкле бар нәрсәнә агач-тан ясап бирдем.

Илгизәр Бариев – югары бөлемлө филолог. Казан мөк-тәпләрөндә озак еллар балаларга татар телө һәм әдәбия-тыннан бөлем бирө.

– Армиядән кайткач, Казан дөүлөт университөтөның татар филологиясө факультөтына укырга кердем. Әниөбез Асия – тирә-якта данлыклы укытучы иде. Күрөсөң, кан тарткандыр, әдәбиятны да бик яраттым.

Студөнт елларында да агач эшен ташламый Илгизәр абый. Тулай торакта яшөгәндә столяр булып эшкө урнаша. Ул ясап биргөн бала караватларында ниңә сабый үсө, ул ясаган өстөллөрдә никадәр фәнни эш языла!

Кукмара кызы Нурфия белән гаилә корып, яшь укытучы-лар гаиләсөн Тукай районына – мәшһүр Илһам Шакиров-ның туган авылы Яңа Бүлөккә эшкө билгелөгөч тә, фатирла-рындагы бар жиһазны үзө ясыи Илгизәр абый.

Кызык итөп көнә искә ала ул еллары остә:

– Икө бүлмөлө фатир бирдөләр. Идәнөндә шар төгәрө-терлөк – бернөрсө юк. Кибөттә икөйөзөнчө, меңөнчө булып, төрлө жиһазларга чиратка язылып кайттык. Тик кайчан житөчөк ул чират?! «Өстөл ясап кайтам», – дип, остаханөгә чыгып киттем. «Йөрмә, кибөттән алырбыз», – дип калды Нурфия. Шул ук кичнө өстөлнө ясап та алып кайттым. Аннары – урындыклар, аннары – язү өстөлө, шкаф, көнөфи, диван, караватлар... Ярминкөлөрдә яки жиһаз кибөтләрөндә берәр кызыклырак әйбер күрсөм, кәгазь-ручка алып, тизрөк рөсөмгә төшөрә идөм. Индө кибөтлөрдән үзөң телөгөн жиһазны сатып алырлык булгач та, барыбер үзөмчә итөп, кибөттөгөлөрдән үзгә итөп ясарга яраттым.

Мөктөптә татар телө һәм әдәбияты укытса да, практик эш барыбер үзөнә тарта аны. Казанга күчөнөп кайткач, баштарак Вахитов районындагы 80 нчө мөктөптә, аннары Яңа Савин районының 143 нчө мөктөбөндә сызым һәм хөзмөт дәрөслөрө укыта Илгизәр абый.

– Балаларның талантын күрөп алып, үсөндөрөргә, әйдөклөргә кирөк, – ди тәжрибөлө укытучы. – Бер вакыйга бүгөн дә исөмдә. Балалар белән агачтан нәрсөдер ясадык та, бер малай: «Әнигә бүлөк итөм», – дип, ясаган әйберсөн өөнә алып кайтып киттө. Икөнчө дәрөскә бик бөегып килдө ул. «Нәрсөгә алып кайттың мөнө өйгө?» – дип, әнисө ачуланган икөн. Билгөлө, бала кешө шунда ук базарга чыгарып сатар-лык әйбер ясыи алмый. Ясыи-ясыи гына остара ул. Балачагында әни гөл: «Улым, ясаган әйберөңнө үзөмә бүлөк итәрсөң, ямө?» – ди торган иде. Ул әйберләр туган йортның стөнасында әлө дә элөнөп тора. Кайткач, шуларны карап йөрүө үзө бер кызык. Минем агач белән эшлөргә яратка-нымны белөп, әти Уфа фанера заводуынан бер багажник төяп фанера калдыклары алып кайткан иде. Аларда каралы-аклы рөсөмнөр – графика ясарга өйрөндөм. «Татарстан яшылөрө» газөтасындагы «Сөрдөш» сөхифөсө рөсөмө – минем ижатым.

Тагын шундый бер хатирә: дәрөстә бер укучым үзө ясыи башлаган уөнчыгын табә алмый. Әллө ваткан-нар, әллө югалтканнар – юк. Күз яшылөрө белән елый. Тиз-тиз генә аңа үзөм эшлөп бирдем. Кулына алып ка-рап торды да: «Минөкө барыбер матуррак иде», – димөсөнмө?! Аңлыйм мин ул малайны, һөркөмгә үз ижаты кадөрлө.

Илгизәр оста яраткан хөббиөна бүгөн дә тутры. Остаханөсөндә үзөнә кирәклө барлык коралы, заманча станоклары бар.

– Элөк мин агачны бик интегөп, жөфаланып эшкөрт-көнмен икөн. Үз вакытында юлымда профессиональ агач эшкөртүчө очрамады шул. Күп нәрсөнө үзлөгөмнөн, авырлык белән өйрөндөм, – ди ул.

Бүгөн Илгизәр абыйның бик зур бер хыялы бар: үзлөрө яшөгөн бистә мөчөтөндә остаханә ачып, балаларны агач эшкөртү сөрләрөнә өйрөтөсө килә аның. Бу изгө ниятө фөрөштөлөрөң «амин» дигөн мизгөлөнә туры килсөн иде.

КҮЗГӘ КҮРЕНМӘС ЭЗЛӘРДӘН...

Лилия ГЭРЭЕВА

Суд бара. Хөкем залында – вакыйгаларның чишелеше. Судья нәкъ менә хәзер соңгы ноктаны куячак. Биредә һәркем үз урынында – хөкем чыгаручы да, дәүләт гаепләүчесе булган прокурор да, гаепләнүчегә мөмкин кадәр җиңелрәк җәза бирдерергә тырышкан адвокат та, башын иеп, сак астында утырган гаепләнүче дә... Бары берәү генә – әлеге процесста иң мөһим эшне башкаручы кеше генә юк залда. Җинаять эшен башыннан алып ахырына кадәр тикшергән, барлык шаһитларны сораштырган, җинаять урынында булып, андагы күренешләрне бәйнә-бәйнә тасвирлаган, сорау алу протоколларыннан, кара-каршы очрашулардагы күрсәтмәләрдән йөзәр биткә җыелган эшне туплаган, гаепләнүченең чынлап та гаепле икәнен раслаган тикшерүче генә катнашмый судта. Хокук саклау белән бәйлә һөнәрләрдән тикшерүче эше иң кызыклысы һәм иң колачлысыдыр, мөгаен. Аның үзенә күрә ниндидер бер романтикасы да бар шикелле. Тикшерүче – моңарчы беркем дә аяк басмаган мәгарәне ачучы, моңарчы берәү дә төшеп карамаган диңгез төбен тикшерүче кебек. Ул – билгесезлекне ачучы.

Казан шәһәренә бүгенге Тукай урамында туып, Болак суында күлмәк итәгенә маймычлар сөзеп үскән Миләүшә язмышын хокук саклау өлкәсе белән бәйләргән дип һич кенә дә башына китерми. Кем белгән, язмышның сукмаклары башкача борылыш ясаһа, бәлки ул, әнисе Фатыйманың дуслы Зифа Басыйрова кебек жырчы булыр иде. Әнисе үзе дә бик матур жырлы торган була бит аның. Ә бәлки, авылда яшыләргә – никах, мәхүмнәргә жөназа укыганы өчен репрессияләнгән әтисе Шәйхелислам Мөхәмәдъяров кебек агроном йә инженер белгечлөгә алыр иде... Әллә соң, әтисенә бертуган абыйсы – медицина фәннәре докторы, күренекле сәясәтче һәм жәмәгәт эшлеклесе Фатих Мөхәмәдъяров юлыннан китеп, табиб һөнәрен сайлар идеме? Сүз уңаеннан: бүген Казанның бер урамы аның исемен йөртә.

Мәктәпне тәмамлаган яшыләргә юлламаны комсомол үзе бирә. Класслары белән заводка эшкә урнаша алар. Миләүшә дә ике ел Радиоприбор заводында эшли. Ләкин белемгә омтылган геннар яши бит анда. Дус кызы белән икәүләп университетның әзерлек курсларына язылалар. Дуслының хокук белгече буласы килә. Әлегә өлкә белән әллә ни танышлыгы булмаса да, Миләүшә дә документларын Казан дәүләт университетының юридик факультетына тапшыра. Ыгы-зыгылы студент тормышы белән биш ел узганы сизелми дә. «Криминалистическое исследование почерка» дигән темага диплом эшен уңышлы яклаган яшь белгечне Казанга – Балалар бүлмәсенә (бүген ул Балигъ булмаганнар белән эшләү бүлгәе дип атала) эшкә билгелиләр. Ә бергә укыган дуслы Динә Камчаткага ук китәчәк. Эчке эшләр министрлыгының кадрлар бүлгәенә юл тоталар Миләүшә. «Казанда калдырмагыз мине. Камчаткада эшлисем килә!» – ди. Кадрлар бүлгәенә өлкән хезмәткәре, ирен чите белән көлемсерәп, калын пыялалы күзлөгә астыннан яшь кызга сөзеп карый: «Камчатканың кайда икәннен беләсәңме соң? Жир читенә китүең әниң ризамы?» «Риза!» – дип жавап бирә кыз. Югыйсә әнисе аның бу нияте турында әле бөтенләй белми дә.

Түбәләреннән эңгәр күккә кайнар пар чөеп утырган янартаулары, Тын океаннан искән дымлы салкын жиле, кие томаннары, кышларын сопкаларны нурга күмгән төньяк балкышы белән каршы ала кызларны «жир чите». 1961 ел була бу.

Тикшерүчеләр – кайда да кирәкле һәм санаулы һөнәр ияләре. Беренче эш көнен Петропавловск-Камчатка шәһәренә якын гына булган Елизовода каршы ала Миләүшә. Ул еллардан соң күп вакытлар узган инде. Миләүшә ханымга анда эшләп йөргәннәре хәзер бер төш кебек кенә тоела. Бик күбесе хәтереннән юылса да, беренче тапкыр тикшәргән эше әле дә исендә. Жанын бүген дә тетрәндереп, йөрәген әрнетеп тора ул аның.

– 3 яшьлек бала машина кабинасынан егылып төшеп, тәгәрмәч астында калган, – дип, шул хәтирәләргә яңарта Миләүшә ханым. – Ничек килеп чыкканын, кем гаепле икәннен тикшерүне миңа тапшырдылар. Ул вакытта әле урыннарда «тягач»ка утырып барабыз. Юл шактый ерак иде. Хәзер инде бөтен эпизодларын хәтерләмим.

Тикшерү эше иҗат итү белән охшаш. Тикшерүче үзе дә берникадәр язучы ул.

Кем гаепле булуы да истә түгел. Ә менә шул баланың хәсрәттән сыгылып төшкән әти-әнисе әле дә күз алдында. Бик көтеп алып, соң гына тапкан уллары иде ул аларның. Гаилә дусларына кунакка килгән булганнар. Әтисе улы белән каядыр барырга ниятләп, йөк машинасына утырган... Һәм менә шундый фаҗига. Гаепле кеше үз жөзасын алмый калмагандыр инде ул вакытта. Тик нинди генә жөза булса да, баланы кайтарып булмый... Аның менә шунысы аяныч...

Камчаткада ике ел эшләгәч, кире Казанга кайта Миләүшә. «Әни янында буласым килдә», – дип аңлата ул моны. Кайту белән Эчке эшләр министрлыгының кадрлар бүлгәенә юнәлә. Ул вакыттагы Бауман районы тикшерү бүлгәенә тикшерүче кирәк икән, риза булсаң, иртәгә үк эшкә чыга аласың, диләр.

...Күңеленә кереп калган эшләреннән тагын берсе. «Студентлар кулымны сындырды», – дип, бер ханым гариза яза. Тикшерү эшен Миләүшә Мөхәмәдъяровага (хәзер инде Ермолаева) тапшыралар. Вакыйганың шаһитларын сораштыра торгач, арада бер таксист булуы да ачыклана. Ничек итсә итә, шул таксистны эзләп таба Миләүшә. Чынлап та, берничә студент егет белән теге ханым арасында низаг булып алганын, ләкин егетләренә гаепле булмавын сөйли ул. Егетләренә гаепсезлеген, ә теге ханымның кулы ялгышлык белән генә имгәнүен дәлилләү әллә ни кыен булмый Миләүшәгә. Эшне ябып, прокуратурага бирәләр. Тик... эш моның белән генә бетмәгән булып чыга. Берничә көннән Миләүшәне югарыга чакырып алалар. Зыян күргән ханым зур гына житәкченең хатыны икән һәм тикшерүнең болай төгәлләнүе белән риза түгел, имеш.

– Шул чагында үз күрсәтмәләрендә нык торган таксистка рәхмәт, – ди Миләүшә ханым. – Югыйсә бер гаепсез егетләргә жөза бирүләре мөмкин иде.

Ә менә иң четерекле эшләрегез, дигән сорауга узган гасырның алтмышынчы еллар уртасында булган бер жинаять эшен ачуы турында сөйләде ул.

Иртән эшкә килүенә Казан шәһәренә Бауман районы тикшерү бүлгәе житәкчесе үз кабинетына чакыртып ала. Казанда берәүләренә фатерына кереп, яшь кенә кыз киём-салым урлаган. Әлегә эшне тикшерү Миләүшә Шәеховнага йөкләнә. Тиздән жинаятьнең нечкәлекләре дә ачыклана башлай. Угрыга ишекне хуҗаларның 9 яшьлек кызлары ача. «Әллә өйдә үзең генәме? Мин әниңнең дуслы, – дип таныштыра үзе белән «кунак апа». Бар әле, тиз генә шалтырат үзенә! «Сине өйдә сюрприз көтә», диген», – дип, баланы коридорга – телефоннан шалтыратырга чыгарып жибәрә ул. Кич эштән кайткан әни кешене чынлап та сюрприз көтә – шифоньердан кыйммәтле йон костюм, затлы кофта һәм

Елмаерга гына торган Миләүшә ханымны кырыс тикшерүче ролендә күзаллау кыен.

туфлиләр юкка чыккан була. Миләүшә эшне күршеләрне сораштырудан башлый. Турыдан-туры шушы фатирга барып кермәгәндер, бала үзе генә булган фатирны тапканчы, башка ишекләргә дә шакымый калмагандыр. Тикшерүченең фаразы дөрөс була. Чынлап та, яшь кыз берничә ишекне шакып, өй жыештыручы хезмәтен тәкъдим итә. Күршеләр сөйләгәннән жинаятьченең портреты төзелә. Аңа 20 яшьләр, каракулъ якалы пальтодан, күзләре соры... Тик берәү дә кызының исемең дә, адресын да сорашмаган икән. «Нәрсәгә сорыйк инде, өйне үзезең жыештырабыз бит», – диләр беравыздан... Шулай да Миләүшәнең үжәтлеге нәтижәсен бирми калмый. «Миңа ул беренче күрдә үк ошамады. Ишекне ачуга, күзләре белән фатир эчен капшый башлады. «Өй жыештыручы кеше кирәкмиме?» – ди. «Кирәк, бик тә кирәк, – мин әйтәм. – Ләкин башта кызым белән сөйләшим. Адресыгызны калдырыгыз». Әллә ничек кенә каушап китте теге кыз. «Мин сезгә телефонымны калдырыйм», – ди. Менә, номеры шушы. Шалтыратып, Гуляны сорарга кушты», – өлкән яшьтәге чандыр карчык аль-япкыч кесәсеннән алып, икегә бөкләнгән кәгазь кисеген Миләүшәгә суза. Бик тиздән әлегә телефонның Казандагы танылган артистныкы булуы ачыклана. Тик ул бернинди дә Гуля дигән кызы белми. Өй жыештыручысы булган аның булуын, ләкин ул кызының исеме Әлфия иде, ди. Ә паспортын ачып карарга ни тәҗрибәле артистның да башына килмәгән...

– Тикшерүче эшенең 80 проценты кемнәңдер уйлап бетермәгәннән төзәтүдән гыйбарәт, – ди Миләүшә Шәеховна. – Кешеләр барысын да уйлап эшләсәләр, без кирәк тә булмас идик.

Шулай да тикшерү эшен дөрөс юлга чыгарачак бик тә файдалы мәгълүматны житкерә артист – үзәндә эшләгән кызының апасы барлыгын, аның аэропортта эшләвен һәм фамилиясен әйтә. Инде аэропортка барып, шундый фамилияле һәм Әлфия исемле сөңдесе булган ханымны гына эзләп табасы кала. Икенче тәүлек башланып килгәндә милиция хезмәткәрләре ул яшәгән фатирның кыңгыравына баса. Тиешле адреска килүләренә шикләнми Миләүшә. Чынлап та, йокы бүлмәсендә «жиденче төшен» күрәп яткан кызга һәм урындык аркасына эленгән йон костюм белән затлы кофтага тап булалар. Әлфия Гыймаева кулга алына. Тикшерү эшләре башлана һәм... Әлфиянең кеше фатирына кереп, угрылык кылу очраклары моның белән генә чикләнмәве ачыклана. Кайдадыр тун урлаган, кайдадыр – итеклар... Эпизодлар бик күп жыела.

– Минем өчен жинаять эшенең эпизодларын ачу гына түгел, ә кешене шушы жинаятькә этәргән мотивларны белү дә мөһим иде, – ди Миләүшә ханым. –

Авылда туып-үскән татар кызы ник шундый юлга баскан? Аның тормышы барып чыкмаганга кем гаепле? Бу сорауны бер Әлфиягә генә бирмәдем мин, каршында утырганнарның барысыннан да шул хакта сорый идем.

1965 елда язмыш Миләүшәгә гажәеп чибәр, зифа буйлы һәм итагатыле керәшен егет – Петр Петрович Ермолаев белән таныштыра. Участок инспекторы булып эшкә килә ул аларга. 1973 елда Миләүшә һәм Петр Ермолаевлар гаиләсә төзелә. Уллары Эмиль туа. Ә аңынчы Миләүшә Шәеховна тикшерү бүлегеннән безарга китеп тора әле.

– Тикшерүчеләрнең эше ул вакытта да күп иде, хәзер инде аннан да күбрәк. Ничә еллар жинаять эшләрен тикшерү, сорау алулар, төнлә эшләр, борчылулар – берсе дә эзсез узмагандыр, нервыларым чыдамый башлады. Балигъ булмаганнарның да эшләрен безгә бирәләр иде. Бер төркем яшьләрнең, жыйнаулашып, бер кызы көчләгәннән тикшерүем соңгы тамчы булды, ахрысы. Сорау алганда эти-әниләргә кушылып үзем дә еладым. Тикшерүче еларга тиеш түгел бит. Соралучының каршысында елап утыргач, ул нәрсә инде?! Эштән жиберүләрен сорап гариза яздым. Минә Эчке эшләр министрлыгының янгын сагы идарәсенә кадрлар бүлеге житәкчесе итеп күчәрделәр. Ул елларда Чаллыда КамАЗ заводы төзелеп ята иде. Завод өчен янгын сагы хезмәткәрләрен туплады. Аннан яңа эшкә билгеләделәр – Янгын сагы дөүләт идарәсендә эшли башлады. Улыбыз тугач, кабат Бауман районы тикшерү комитетына эшкә кайттым.

Милиция майоры Миләүшә Ермолаевага язылган Рәхмәт хатлары бихисап. Гаепле булуы расланса да, рәхмәт белдереп язучылар бар. Гадел булганы, жинаять кылганнарда да кеше итеп караганы, кешелекле мөнәсәбәтә өчен... Аларның туганнары, эти-әниләре яза.

«Миләүшә апаның тикшерү изоляторыннан иртәнге ашны ашамыйча чыгып киткән гаепләнүчегә өеннән ризык ташуы турында хезмәттәшләре гажәпләнү белән сөйләләр иде, – ди үзе дә Дөүләт автоинспекциясенә пропаганда бүлегендә хезмәт куйган ветеран-журналист, Ермолаевлар гаиләсенә якын дусты Наилә ханым Вилданова. – Ул вакытларда майор дәрәжәсен бик сирәк хатын-кыз хезмәткәрләр генә ала алды. Бу дәрәжә бүгенге генераллар дәрәжәсенә тиң».

Быел август аенда Миләүшә Шәеховна һәм Петр Петрович Ермолаевлар алтын туйларын уздырган. Икесенең дә гомере закон сагында үткән. Милициядә урта хезмәт стажы 60 ел аларның. 10 ноябрь Россиядә Эчке эшләр органнары хезмәткәрләре көне буларак билгеләп үтелә. Ермолаевлар гаиләсә өчен иң истәлекле көннәрен берсе ул.

...Тикшерүче соңгы ноктаны куйган гаепләү эше – еш кына үзе бер роман. Кайчак фажигале, кайчак мажаралы... Ә андагы күренешләрнең авторы – тормыш үзе. Тик берәүгә дә ул романның герое булырга язмасын. Моңысы – Миләүшә Шәеховнаның һәркемгә теләгән ихлас теләге.

Фото: Миләүшә Ермолаева архивынан

БАР ДА АЧУЫМНЫ КИТЕРӘ

Без ирем белән 20 ел бергә. Яратышып гаилә кордык, матур яшәдек. Тик соңгы берничә елда үземне-үзем танымыйм: иремнең бөтен нәрсәсә ачумны китерә. Моңарчы аның ничек ашап, ничек эчкәнә игътибар да итми идем, хәзер менә авызын чәпелдәтүе, чәйнә чөмереп эчүе колагымны яра, теңкәмә тия. Йокларга ятсак, кулын жылкәмә куюына да ярсый башлыйм – барысы да нервимны чыгара. Ник шулай – һич аңламыйм. Мәхәббәтнең юкка чыгуымы бу, минем суынуымы? Әллә олыгая башлавымы? Югыйсә кырыкны да яңа гына тутырдым. Нәрсә булды миңа?

**Сәрия М.
Чирмешән.**

Зөлфия ВӘЛИЕВА, Татарстанның халык артисты:

– Минемчә, бу ханым шәхси кризис кичерә. Гадәттә, нәкъ менә урта яшьләрдә була ул. Бу вакытта хатын-кыз апатиягә, күңел төшенкелегенә, өметсезлеккә бирелә. Аны бернәрсә куандырмый, бернәрсәдән ямь тапмый башлый. Якыннары белән дә мөнәсәбәтләр начарая. Моңа гормональ системадагы үзгәрешләр дә килеп өстәлә... «Иремдә бөтен нәрсә ачуны китерә», диюенә сәбәпләр шул булырга мөмкин. Хәзергә аның игътибар үзәгендә – ире: бөтен кимчелекләре калку булып күренә. Ә бит проблема ирдә түгел, ханымда, ул аны үзе дә яхшы аңлаганга охшаган. Киңәш итеп шуны әйтсәм килә: ирегезнең гадәтләрен сез инде үзгәртә алмыйсыз, бу кирәкми дә. Аны тынычлыкта калдырыгыз. Тормыш бит ул бик кызыклы. Үзегезгә ниндидер шөгыль табарга тырышыгыз. Игътибарны ирегезгә түгел, үзегезгә юнәлтәгез. Сезгә үз кичерешләрегезне аңларга кирәк.

Илдар КЫЯМОВ, Татарстанның атказанган сәнгать эшлеклесе:

– Ата-бабаларыбызның гасырлар буена сыналган күркәм традицияләре бар. Бу беренче чиратта, ир-атның гаиләдәге абруен саклау, аңа хөрмәт күрсәтү. Динебез дә шулай өйрәтә бит. Ләкин динне белмәү аркасында без тормышта үзебезне кыен хәлләргә куябыз. Татарларда «никах яңарту» дип аталган бер гадәт булган. Ир белән хатын берара бер-берсеннән аерым яшәп торган: йә ир-ат читкә эшкә киткән, йә кунакка... Бер-берсен сагыныр өчен яхшы форсат булган ул. Әүвәлгеләр булачак кияү-киленнең нәсел-нәсәбенә кадәр җентекләп тикшергән. Үземә дә әти: «Киленне сынап карап ал. Ачуын китереп кара, ачуланганда нинди була икән», – дип киңәш бирә иде. Гаилә тормышы – зур бер фән ул. Гаиләнең нигезе – сабырлык. Һәркемдә дә бер кимчелек булмый калмый инде: кемдер авызын чәпелдәтә, кемдер гырлый... Идеаль кешеләр юк, дисең дә, булганына шөкер итеп яшисең.

Белгеч фикере

Гүзәл
ХИСМӘТУЛЛИНА,
психолог

– Хаттан укып кына барлык сәбәпләрне ачыклап булмаса да, билгеле бер фаразым бар. Төп сәбәп «урта яшьләр кризисы» булырга мөмкин. Бу яшьтә хатын-кызда картаюның беренче билгеләре күренә башлый, ул тиз арый, еш кына кәефе кырыла. Болар бар да эчке дискомфортка китерә. «Урта яшьләр кризисы»ның тагын бер билгесе – кеше һәр әйбердән мәгънә эзли. Яшәлгән тормышка анализ ясала. Инде балалар үскән, эштә дә билгеле бер нәтижеләргә ирешелгән. Һәм еш кына хатын-кыз бу ирешкәннәрдән канәгатьлек кичерми. «Ник бу эштә гомеремне уздырдым, яшәрәк чакта башка эш эзлесе булган...» Яисә: «Яшь вакытта үземә лаек яр сайламадым. Башка кеше белән гаилә корсам, яшәешем башкачарак булыр иде...» кебек уйлар туа. Болардан ничек котылырга?

Иң беренче – тормыштагы үзгәрешләргә кабул итеп, яңа стратегия төзәргә кирәк. Яшь вакытта уйлап та карамаган башка нәрсәләргә игътибарны юнәлтергә – сәләмәтлеккә кайгыртырга, бит-йөз тиресен җентекләбрәк тәрбияләргә, дөрес туклана башларга, физик активлыкны арттырырга... Болар тискәре уйлardan арынырга ярдәм итә.

Психологиядә «гаилә кризисы» дигән термин да бар. Аның берсе нәкъ менә 20 ел бергә яшәгән чорга туры килә. Гаилә ул – тере организм, аның яшәешендә дә төрле кризислар булуы табигый. Икең ачыктан-ачык сөйләшеп, бу кризисның сәбәпләрен ачыкларга кирәк. Хат авторы: «Әллә мәхәббәтнең юкка чыгуымы?» – дип сорый икән, мондый уй буш урында гына тумаган. Димәк, хатыны шулай уйласын өчен, ир-ат та ниндидер нигез тудырган. Боларны бары тик уртага салып сөйләшеп кенә ачыклап була.

ЯШИ МИНДӘ СИНЕН САГЫШ...

Мин 1968 елның язында кияүгә чыктым. Япъ-яшь идем әле – нибары егермедә. Казан педагогика институтының чит телләр факультетында укып йөргән чагым. Бөтен кәләшләр кебек үк, минем дә туемда башка берәүне дә кабатлыйсым килмәде. Туебыз язда булгач, үзем дә яз образына керергә теләдем. Ниндидер бер яктылык, сафлык бөркергә... Туй күлмәгенең фасонын үзем уйлап чыгардым: аны чигешләр белән дә бизәргә теләдем. Нинди чәчәкләр чигәргә икән күлмәгемә дип, озак уйладым, аннан, яз булгач, әлбәттә, сирень чәчәкләре кирәк дигән нәтижәгә килдем. Бу төс миңа болай да бик ошый иде... Күлмәгем бик матур килеп чыкты! Мин, чынлап та, ЗАГСтә башка кәләшләрдән аерылып тордым. Туй күлмәкләренең модасы бөтенләй башка иде ул чакта – кыска итәкле иделәр. Язылышкан жиргә безне котларга группадаш кызларның барысы да килде. Күлмәгемдәгә сирень чәчәкләрен күргәч, алар «аһ» итте: чигешләрен тотып-тотып карадылар. Кызганыч, фотосурәттә сирень чәчәкләре аермачык күренми.

Әлфия
МИНҖАҖЕВА

Өзелгәнсең сиреньнән

Сибгат ХӘКИМ сүзләре
Нәжип ЖИҺАНОВ,
Фирзәр МОРТАЗИН көс

Яулыкларың
алла синең,
алла синең
чигелгән.

Юлларыңа
алла сирень,
алла сирень
сибелгән.

Сине күреп,
бар табигать,
бар табигать
сөенгән.

Әллә инде
өзелгәнсең,
өзелгәнсең
сиреньнән.

Яши миндә
синең тавыш,
синең сагыш,
синең сүз.

Мөмкинме соң
танышырга,
кавышырга
сиреньсез.

Туебыз ике көн булды.

Беренче көн табында яшьләр – студент дуслар гына иде. Ә икенче көнне... Ул көнне әни мәжлескә үзенә дус-танышларын – язучыларны жыйды. Шапов урамында, Гомәр Бәшировтан калган фатирда яши идек без бу вакытта. Табында әнинең үзе аралашып яшәгән барча дуслары да булды бугай: Сибгат Хәким, Әнвәр Бакиров, Зәки Нури, Атилла Расих, Шәүкәт Галиев, Фатих Хәсни... Барысы да, әлбәттә, жәмәгәтләрә белән килгәннәр иде. Кич буга берсеннән-берсе матуррак, мәгънәлерәк теләкләр тыңладык. Язучылар бит – сүзнәң төмән белүчеләр, аны эзләп кесәгә кермиләр... Миңа, шагыйрь Шәрәф Мөдәррис белән язучы Ләбибә Ихсанова гаиләсендә үскән кызга, шулкадәр язучының бер табынга жыелуы яңалык булмады, билгеле. Әнинең дуслары булса да, минем өчен дә берсе дә ят кеше түгел – безгә гел килеп йөргәч, һәркайсы кечкенәдән таныш. Ә минем булчак иремә һәм аның туганнарына бу, әлбәттә, көтелмәгәнрәк күренеш булгандыр. Бигрәк тә – кайна-там Минһажев Шиһап Минһаж улына. Ул дәүләт куркынычсызлыгы комитетында эшли, майор, бик житди кеше иде. Фронтлар кичкән. (Ирем Валерий да 1945 елда хәрби частта туган. Шамил булырга тиеш булган ул. Ә әтисенең дуслары, бәби тәпие юып алгач: «Улың Чкалов кебек булсын!» – дип, Валерий дип яздырып кайтлар.) Кайнанам Казанның 26 нчы мәктәбендә татар теле һәм әдәбияты укыта иде. Әдәбият дәреслекләренә кергән язучыларны менә шулай бергә, бер өстәл артында күрү аңа исә бик кызык тоелгандыр. Читкәрәк китеп булса да әйтим: бик матур гаиләгә килен булып төштем мин. Дус, тату яшәдек! Кайнанам бала тугач та бик булышты.

Ярый, туйлар узды.

Беркөнне әни эштән кайтты да:
– Кызым, карале, Сибгат абың яңа шигырь язган. Синең туй күлмәгәң белән рухланып... Шундый матур шигырь! – ди.

Башта ышанмадым. «Юктыр, алай түгелдер», – дим.

– Үзе әйтте... Күлмәгәң, күрәсәң, аңа да бик ошаган!

Күпмедер вакыт узгач, әни кайтып тагын яңа хәбәр житкезде:

– Ә теге шигырь жыр булган бит, кызым! Нәжип Жиһанов үзе аңа көй язган!

Әлбәттә, сөендем. Инде ничә еллар бер уй күңелемне жылыта: «Өзелгәнсең сиреньнән» жыр-ын ишеткән саен: «Бу жыр бит минем хакта!» – дип уйлыйм. Жырның язылу тарихы минем белән бәйле икәнән бик азлар – иң якин дус кызларым һәм туганнар гына белде. Соңрак кайнатам эшләгән оешмада эшләдем: анда жыр турында сөйләшмиләр.

Радиода, телевидениедә бу жырны тапшырсалар, әлбәттә, бөтен эшемне ташлап тыңларга утыра идем. Жырга кушылып хатирәләр яңара... Иремне искә төшерә идем дип әйтә алмыйм: жиде елдан соң без аның белән аерылыштык. Әмма анысы бөтен-ләй башка тарих...

Жыр миңа яшьлегемне, студент елларымны искә төшерә... Әниемне... Аларның Сибгат абыңлар белән бергә бездә жыелып, жырлашып утыруларын. Сибгат аганың сөйкемле елмаюларын: ниндидер аңлатып булмый торган бер сөйкемле сөягә бар иде аның. Өй тулы кунак: рәхәт сөйләшүләр, жор сүзләр... Әнинең якин дуслары Жәвәһирә Сәләхова, диктор Әминә апа Сафиуллина, Рәйсә апа Ишморатовалар хәтердә яңара...

Кызым да бу жырның тарихын белә. Күлмәгемне дә күрде. Аны бик олак сакладым... Оныклар тугач, балалар бакчасында узган бер бәйрәмгә Алинәгә күлмәк тектек аннан. Аңа кечерәйгәч, күлмәкне дусларының кызына бүләк иттеләр.

Ә жыр күлмәктән күпкә озынрак гомерле булды. Концертларда ул әле хәзер дә яңгырый. Соңрак бу шигырьгә Фирзәр Мортазин да көй язды. «Өзелгәнсең сиреньнән»-не тыңлавы миңа һәрвакыт шундый рәхәт...

Фото: гаилә архивынан

АБХАЗИЯ. «ЖАН ИЛЕ»НӘ СӘЯХӘТ

Гөлнәз ХӨЖЖӘТОВА

Абхаз халкы үз илен Апсны дип атап йөртә, ул тәржемәдә «Жан иле» дигәнне аңлата. Бу жәйне без ялга нәкъ шушы серле исемле илгә барырга булдык. Әле яз башында ук интернетта казынып, Цандрипш дигән авылда һәм Яңа Афон шәһәре янында берничәшәр көнгә ике кунак йортында урыннар алып куйдык. Июль башында, бисмиллаларыбызны әйтеп, 2300 чакрымлык юлга кузгалдык. Юл озын, ләкин искә төшкән саен машинаны туктатып ял иткәнгәме, ялкыткыч булмады. Кичләрен сигез тулганда инде юл буенда тезелгән мотельләрнең берәрсенә туктап, иртән дүрттә торып юлны дәвам иттек. Бер сүз белән әйткәндә, ике көн бик рәхәт һәм күңелле бардык без.

Майкоп аша тауларга кыскарак юл бар, дип, алдан ук өйрәтеп куйганнар иде, икенче төнне нәкъ менә Адыгей Республикасының башкаласы булган Майкопның үзәндә кунакханәгә урнаштык. Юындык, ашадык, телефоннарга күз салдык, һәм... алда без барасы юлда коточкыч су басу, мәхшәр турындагы хәбәрләрне күрдек. 9 июль көнне Сочи, Адлер, Туапсе, Гагра районнарында бик каты яңгыр явып, елгаларда су күтәрелгән, интернет тулы видеолар: урамнарда олы кешене бөрөп егарлык су ташкыны, машиналар агып китеп бара... Нишләргә? Күрәләтә шул мәхшәргә барыргамы?

Без барып керәсе кунак йорты хужасы Нәргизгә хәлләрен сорашып яздым. Вакыт соң, җавап юк. Ә иртәнгә Нәргиздән хәбәр килгән: «Бездә бар да яхшы, юлларда да тәртип, килегез. Ләкин шәһәр эчләренә кермәгез, урап үтегез», – дигән.

Майкоптан кузгалып күпмедер үтүгә, яңгыр сибәли башлады. Барган саен әле сибәли, әле ишеп ява башлый, әле томан куера. Без киткәндә Актанышта инде айга якын яңгыр тамганы юк иде, эх бу яңгыр болытларын җыеп безгә җибәрергә, дип бардым. Төш җиткәндерәк яңгыр туктады, күктә болытлар йөзә, көн рәхәт җиләс.

Тауларга кердек. «Серпантиннан барганда күңел болгана, укшыгга», – дигән иде берничә ел элек бу юллардан узган бер туганым. Барабыз, никтер, күңел дә болганмый, бар да әйбәт. Икенче бер туганыбыз, тау юллары куркыныч, ике машина килгәндә, сыясыңмы-юкмы – чамалап бетереп булмый, агачлар өскә төшәм-төшәм дип үскән, дип сөйләгән иде. Барабыз-барабыз – юл да тараймый, агачлар да һичкемгә комачауламый үсеп утыра – гомумән, күңел сискәнерлек берни дә юк. Куркулар юкка булган – мондый тау юлларын гына күргән бар ла безнең!

Сочига җитәрәк бензин салырга туктадык. Шунда эшләүче абый: «Кая юл тотасыз?» – дип сорый. «Гаграга», – дибез. Телефонын чыгарды, видео күрсәтә: «Ә сезне анда менә мондый нәрсә көткәннән беләсезме соң?» Телефонда машиналар агып баруын төшергән инде безгә таныш видео. «Шуңа алдагы шәһәрләрне урап узсаң, дигән идек...»

Кай урыннан борылырга, нинди билгеләргә күз салырга икәннән әйбәтләп аңлатты абыебыз. Социны, Адлерны урап уздык, Туапсениң бер өлешен кисеп чыктык, бер мәхшәргә дә очрамый таможняны үттек, 15–20 минут дигәндә навигатор без яшисе кунак йортына китереп тә җиткерде.

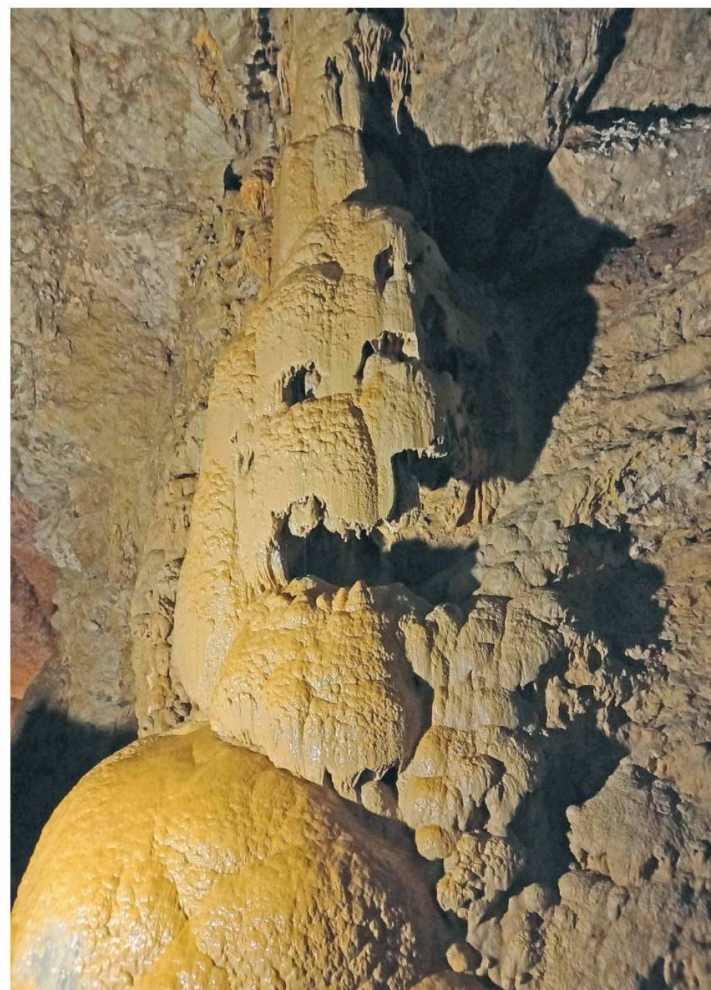
Авыл матур, чәчәккә күмелеп утыра, урам буйлап туристлар йөри, адым саен җиләк-җимеш сатучылар утыра...

Диңгез

Кунак йортының күңелебезгә иң хуш килгән ягы – капканы чыгасың да, дүрт-биш адым атлауга, каршында иксез-чиксез диңгез җәлеп ята. Артык бер адым атлыйсы юк! Дулкыннар шавын тыңлап йокыга китәсең, иртән торып күзеңне ачуга да сине ул каршылыт... Моннан да рәхәт тагын ни бар?! Шуңа диңгез өчен дип меңәр чакрымнарны үтеп киләбез ләбаса!

Беренче көнне, әлбәттә, диңгезгә керә алмадык. Көчле яңгырлардан соң шторм әле тынычланмаган: дулкыннар биек, су болганчык, салкын. Икенче көнгә инде ул тынычланды, суы чистарып һәм җылынып бетмәсә дә, тансыклаган туристлар өчен керерлек хәлгә килде. Диңгез төбе

■ Яңа Афон мәгарәсенең «Анакопия» залында түбәдән минераллар тамудан барлыкка килеп, кешенең баш сөяген хәтерләткән сын озатып кала.

эреле-ваклы ташлардан гыйбарәт, суга кергәндә табаннарны берәз чөметтерә. Төбә ташлы булгач, су чиста, үтә күренмәле. Аяк астында көтүләре белән вак балыклар йөзә, медузалар күренә... Соңгыларыннан башта курыктык, билгеле. Ул тигән жир кабарып чыга, пешкән кебек әрни, диләр бит. Медуза күренүгә, читкәрәк йөзеп китәргә тырышабыз. Хужабикәнең 6 яшьлек оныгы Давид безнең яннан китми дә, сөйләшеп, уйнап-шарып йөри. Менә шул малай медузаны тотып ала да, учларына кысып, бала-чаганы куып йөртә йә диңгезгә ераккарак ыргыта. Карале, моны чакмага, безгә дә тимәскә тиеш бит инде бу, дибез. «Медуза килгәндә диңгезгә кермим», – дигән бәләкәй кызыбыз тәвәккәлләде: аягына кия торган сланцы белән бер медузаны тотып алды, яр буена алып килеп әйбәтләп тикшерде, сыйпап карады... Юк, тими икән безгә медуза! Дуслаштык без алар белән. Без дә су коенабыз, алар да янәшәдә йөзеп йөри...

Ә диңгез рәхәт! Суы башта тәнгә салкын тоела, ияләшкәнчә басып торасың да, табаннарны авырттырмаска тырышып, дулкыннар кочагына чумасың! Йөзеп-уйнап арыгач, кояшта кызган ташларга сузылып ятасың! Пляжда лежаклар бар, алар өчен хужага өстәмә 100 сум түлисең дә бер тәүлек файдаланасың. Рәхәтләнеп шуңа ятмыйча соң, дип, башта лежак алдык. Башкаларга күз салам, безнең кебекләр бик аз: күбесе таш өстенә сөлге җәеп кенә яки турыдан-туры ташка

ята. Туктале, берәр хикмәте бардыр моның, дип, судан чыгу-га мин дә шулай иткән идем – чынлап та, кояшының мул нурларын үзенә сәндәргән ташлар тәнгә шундук жылы гына биреп калмый, гәүдә шуларга яраклашып, үзенә рәхәт форма ала, бушлай массаж да икән бит! Имәндә икән чикләвек!

Яр буенда төрледән-төрле күңел ачу чараларын тәкъдим итәләр: «банан»да йөрү, катерда «очтыру», ачык диңгезгә чыгу, су парашюты...

Без башкасын сайладык – сапта йөрергә булдык. Сап – кабартып ясалган озынча көймә ул. Аңа икешәр кеше утыра ала. Ни өчен нәкъ менә шуны сайлавыбызның тарихы бар: беркөн иртән торып диңгез буена чыксаң, әнә ул, әнә, дип кычкырышалар, йөгәрешәләр, диңгезгә төртеп күрсәтәләр. Дельфиннар! Берәү, икәү, өчәү... Дүрт дельфин яр буена якын ук килгән, әле парлап, әле берәмләп су өстендә сикерәләр, гәүдәләрен матур борглап, «сальто ясыйлар», су өстендә уйнаклаган балыкны эләктерәләр! Сихерләнгәндәй күзәтеп, хәтта телефоннарга төшерергә онытканбыз. Дельфиннар икенче көнне дә килде. Өченче көнне исә без дә аларны якыннан күрәсе килеп, иртәнге сәгәтгә үк сап алдык. Бер сапның бәясә 1 сәгәткә 500 сум, без икене алабыз, дигәч, хужасы 800 сумга бирергә булды. Сөйләшә торгач, бу егетнең әнисе Казаннан, татар икәнә ачыкланды... Якташлар өчен, ахырда, ике сапны 700 сумга бирде, өстәп, тагын ярты сәгәт вакыт бүләк итте.

Диңгезгә кереп киттек. Дельфиннар күрәнми, ә зәңгәр киңлек һаман саен үзенә тарта, чакыра, ияртә... Ярдан ярышсы ук ераклаштык. Рәхәтләнеп коендык, узыштык, ярыштык, матурлыктан һәм рәхәтлектән хозурландык. Иң рәхәт мизгелләр булды бу.

Экскурсияләр

Кая гына ял итәргә барсак та, без актив ялны сайлыйбыз: мөмкин кадәр күбрәк йөрергә, шул жирнең истәлекле урыннары, табигать мөҗизалары белән танышырга, үзәбез өчен яңа жирләренә ачарга тырышабыз. Көннәр буге яр буенда яту безнең өчен түгел.

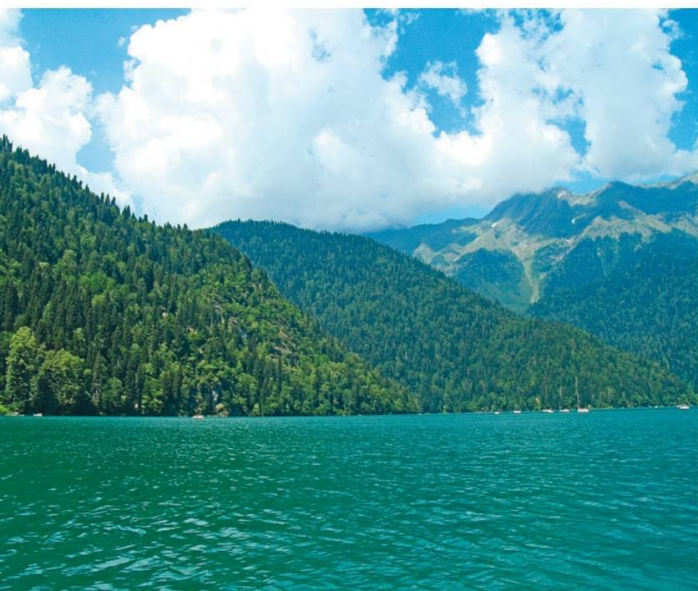
Беренче тукталыш – Гагра. Ул без урнашкан Цандрипштан 20 чакрым гына ераклыкта. Юллар бик әйбәт, 10 минут эчендә жидереп барып житәсең. Шәһәр үзе зур түгел, Кара диңгез яр буена сыенып, икенче яктан урманнар белән капланган биек таулар ышыгында утыра.

Атаклы Гагра коллонадасы көндезен дә, кичләрен дә туристлар белән шыгрым тулы. Диңгезгә карап торучы мәгърур 45 колонна ярымай формасында тезелешкән. Мәйдан уртасында фонтан гөрли. Колонналарның 45 булуы Бөек Ватан сугышындагы жинүгә ишарә, ә колоннада үзе нәкъ менә 1940–50 еллар аралыгында төзелгән. Шәһәрдә дельфинарий, аквапарк бар. Әмма дельфиннар үзләре безнең яңга йөзеп килгәндә, нинди дельфинарий инде ул?! Аквапаркка да керәсе килмәде. Базарга юл тоттык. Анысы зур түгел, әмма бөтен нәрсә дә бар. Бәяләр очсыз түгел: шәфталу – 250 сумнан, карбызының kilosы – 35, кавын – 60, кыяр – 120, төче чия – 200 дән... Гомумән, Абхазиядә азык-төлеккә бәяләр – кибеттә булсынмы, базардамы – бездәгедән кыйбатрак. Югыйсә сезон вакытында кимергә тиеш кебек, ә юк, туристлар барыбер ала бит, акча эшләп калырга кирәк!

Абхазиягә килеп, Рица күленә бармасаң, гөнаһ булыр! Ул дәүләт тарафыннан саклана торган милли паркта урнашкан. Парк үзе 39 мең гектар мәйданны били. Паркка кергәндә, һәр кеше өчен билетлар аласы. Абхазиянең табигате искиткеч! Ә монда бу матурлык тагын дүрт-бишкә тапкырланган. Юпшар каньоны үзе генә ни тора! Берничә мең еллар элек жир тетрәү нәтижәсендә, кыя урталай ярылудан хасил булган ул. «Таш капчык» дигән икенче исем дә бар. Чынлап та, таш капчыкка салынган кебек хис итәсең үзәңне – башны артка ташлап карар биеклектәге ике тау арасы бик тар, арада бары тик машина юлы гына. Көннең беренче яртысында монда хәтта кояш нурлары да үтми, шуңа һавасы салкынча. Янәшәдән Юпшар елгасы ташый: акмый, чын мәгънәсендә бар көченә ургый, сикерә-чаба алга ашыга, дулкыннары ташларга бәрелеп чәчелә, тавышы еракларга яңгырый.

Юлыбызда тагын әле Бзыбь елгасы очрады. Әкияти матурлык... Биек таулар янәшәсеннән саф чиста сулы бу тау елгасы буендагы агачлар әкият илен хәтерләтә: андый куге һәм йомшак мүкне беркайда күргәнем юк иде. Үсеп утыручы агачларның кәүсәсе, эреле-вакылы ботаклары барысы шушы мүк астында, әйтерсәң елганың янына килүгә үк бәрелеп торган салкыннан табигать яшеллекне шул рәвешле сакларга тырыша...

«Кызлар күз яше» шарлавыгы – юл өстендә, ләкин башта күзгә ул үзе түгел, ә тау бите буйлап үскән самшит куакларына бөйләнгән күпсанлы чуар тасмалар ташлана. Имеш, тау рухына бүләк ясап, монда тасма бөйләсәң, теләгәң кабул

■ Рица. Бу күл буенда Сталин ял итәргә яраткан, күпсанлы дачаларының берсе монда булган.

■ Яңа Афон шарлавыгы.

була икән... Абхазлар, гомумән, юктан да әкият ясай, шул әкияттән оста итеп акча эшли беләләр.

100 метр чамасы сузылган бу урынның үзен исә шарлавык дип атап та булмыйдыр. Оялчан кызларның яшереп кенә сыгып алган яшьләре кебек, тавыш-тынсыз, жайлы гына тамып утыра алар. Халык ырымына караганда, монда учларын тутырып су алып битен юган кызлар шул елны ук кияүгә чыга һәм бәхетле тормыш кора икән. Суын да бик шифалы, диделәр.

Аннан соң очраган шарлама «Ирләр күз яше» дип атала һәм анысы киресенчә, мул сулы, биектән үк сикерә-сикерә аска ашкына – күз яшенә саран ир-егетләребезгә бер дә охшамаган. Кем белә, бәлки, тау ягы егетләре күз яшьләренә юмарттыр...

Ниһаять, алдыбызда урманлы таулар белән әйләндереп алынган гүзәл Рица күле. Әйтерсең рәссам иң жете төсләрен алып, рәсем төшергән: зәп-зәңгәр күк йөзә, башларына ап-ак кар яткан яшел тау битләре, күл үзә яшкелт-зәңгәр төстә, су өстен эреле-вакы көймә, катамараннар чуарлаган... Күлнең тирәнлегә 150 метрга кадәр житә. Суы гаять салкын, «Су коенырга ярамый» дигән язүлар адым саен. Аның суы бик салкын кышларда гына 1–5 сантиметр калынлыктагы боз белән каплана, кыш артык кырыс булмаганда, туңмый икән.

Яңа Афон мәгарәсе – Абхазиягә килгәнсең икән, менә кайсы урынны күрми китәргә ярамый! Озын чиратны үтеп билет алгач, тимер юл аша поездда юлга кузгалдык. Нибары 2–3 минут, һәм без урында. Алга таба 1,5 километр араны туристлар өчен салынган юлдан жәяү узасы. Экскурсовод һәр залның ачылу тарихын, үзенчәлекләрен, ниләргә бай булуын сөйләп-аңлатып бара. Монда салкын, өскә жылы киёмнәрне киеп керергә кирәк.

Ивер тау куенындагы тугыз залдан гыйбарәт бик зур мәгарәне 1961 елда Гиви Смыр исемле яшүсмер ача. Халыкта «төпсез» дип йөртелгән коега 35 метрлы бау белән төшәп карый ул. Ләкин төбенә төшәп житә алмагач, спелеологларга хәбәр итә. Ә спелеологлар төркеме шул ук елны 135 метр тирәнлеккә төшәп, тирән мәгарә патшалыгына килеп чыга. 1975 елдан ул туристлар өчен дә ачык.

Мәгарә эчендә Анатолия, Зәңгәр күл һәм Исемсез дип аталучы өч жир асты күле очрый. Алар прожекторлар белән яктыртылган, жир асты патшалыгында серле ялтырыйлар. Сталактит-сталагмитлар белән бизәлгән биек түшәмле тирән

мәгарә эчендә үзенең башка дөньяда кебек хис итәсен. Ерактан караганда, башта мин сталактитлар күпләп үсеп утырган урынны «Шәмнәр тезеп куйганнар, гыйбадәтханә ачканнар инде әллә», – дип караган идем. Арттан ут белән яктыртылган сталактит – кальцитлы катлам икән! Алар биредә бик күп, бик төрле. Коралл галереясы дип аталучы залда 30 метр биеклектәге таш шарлавык – үзә бер сәнгать әсәре.

Экскурсияләр моның белән генә тәмамланмады әле. Принц Ольденбургский замогы, Яңа Афон кирмәне, Яңа Афон шарлавыгы... Абхазиядә адым саен истәлекле тарихи урын, аларның һәркайсыннан «конфет» ясап, туристларга оста итеп тәкъдим итә, кызыктыра һәм, әлбәттә, шуның белән әйбәт кенә акча эшләргә өйрәнгәннәр. Гомумән, сәүдәгә, сатулашу, һәм жай чыкса, төп башына утыртырга хирыс бу як халкы.

Үзәбезнең татарлар

Язмамда безне Яңа Афонда үз кунак йортына сыендырган якташларыбыз турында язмый кала алмыйм. Алты ел элек биредә бизнесын ачып жибәргән Ульяновск татары Азат Лотфи улы кунак йортын «Tatarstan» дип атаган. Шуңа күрәдер, монда яшәүчеләрне, нигездә, татарстанлылар тәшкил итә. Күңелгә иң хуш килгәнә хәләл ашханә булды. Югыйсә нинди генә кафега керсәк тә, итле ризыклары дунгызныкыннан әзерләнгән. Хәтта пылаулары да! Тавык ите генә ашап йөрәп тә ялыккан идек инде. Ялның матур ахыры булды ул.

Рәхәт булса да кунакта, сагындыра туган як

Абхазиядә эвкалиптлар бездәге тупыл шикелле, адым саен – диңгез буенда да, урманда да, урамда да, һаваны чистартып, шифасын биреп утыра. Лавр куаклары урамда үсә – үрел дә ал гына. Әрәмәләрендә анар агачлары жимешкә бөреләнгән, бөреләгәннәр каралып пешкән, туялар күккә ашкан... Тау башларында ап-ак кар эреми ята, сулары – халкы кебек ашкынулы, житез, диңгезе – чиксез һәм ымсындыргыч. Бар да матур, бар да исиктекчә! Әмма... өйгә кайтасы килә. Үзәбезнең гади, кунакчыл туган ягыбызга, тыныч Сөн һәм киң Агыйдел буйларына, әти-әниләр, туганнар янына, үз өебегәз, бакчабызга!

Ялыбызның соңгы көнен «тозлап», бер көн алдан юлга кузгалдык. Өйгә, Татарстанга, Актанышка!

■ «Ирләр күз яше» шарламасы мул сулы – күз яшенә саран ир-егетләребезгә бер дә охшамаган.

■ Яңа Афон кирмәненнән ачылган күренеш.

**Сорауларга Казан шәһәре
7 нче клиник хастаханәсенең
табиб-флебологы
Сейфедин ХИЗРИЕВ
җавап бирә.**

Эшем утырып эшли торган гына булса да, кичкә аякларым бик арый, гер таккан кебек була. Шешенә дә. Йокларга яткач, аларны кая куярга белмим. Күпереп торган веналар күренмәсә дә, миндә варикоз түгел микән?

Әгәр дә кичкә аяклар сызлый, авырая, шешенә икән, кан тамырларына УЗИ ясатырга кирәк. Кайчагында карап торышка кан тамырларында үзгәрешләр юк кебек: зәңгәрләнеп, бүртеп тормыйлар. Варикоз булса, беренче чиратта веналар бүртеп чыгарга тиеш, дип уйлап, күпләр ялгыша. Веналар үзләре киңәймәсәләр дә, кан тамырларындагы клапан аппараты дәрәс эшләмәскә мөмкин. Түбән очлыкларның функциональ флебопатиясе дип атала ул. Шуңа күрә, аяклардагы кан тамырлары беленеп тормаса да, югарыда телгә алган билгеләр күзәтелсә, табибка күренегез.

Әнинең аякларында варикоз бар. Без эти белән әнигә диңгез буена путевка бүләк итәргә телибез. Анда баргач, әни гел күлгәдә генә дә утыра алмас. Варикоз булганда кояшта кызыну зарарлы, диләр. Хәзер бөтенләй диңгезгә бармаскамы инде алай булгач?

Диңгезгә барырга була, әлбәттә. Шифалы диңгез суында коеныр, ял итәр өчен... Ләкин веналар варикозы булганда, чынлап та, эссе кояш астында озаклап кызынырга ярамый. Киңәйгән кан тамырларында һәрвакыт кан тоткарланып тора. Жылыту аркасында тамырларда тромблар барлыкка килергә мөмкин. Тромбларның өзелеп китеп, үпкә артериясенә элгүгә һәм йөрәкне каплау ихтималы бар. Ә бу – кеше гомеренә куркыныч тудыручы хәл. Диңгезгә барсалар, әнигез моны истә тотсын һәм эссе кояш астында мөмкин кадәр кимрәк булырга тырышсын.

Гомер буена ябык гәүдәле булдым. Врач миндә варикоз бар, ди. Мин аны гәүдә авырлыгы зур булган кешеләрдә генә буладыр дигән идем. Ябык кешедә дә варикоз ничек барлыкка килде икән?

Веналар варикозы ябык кешеләрдә дә, артык авырлыгы булганнарда да күзәтелергә мөмкин. Варикоз барлыкка килүнең төп сәбәпләре – нәселдәнлек һәм яссытабанлылык, ә артык авырлык варикоз башлану ихтималын арттыручы бер фактор гына. Әгәр дә төп сәбәпләр булмаса, артык авырлык аркасында гына кан тамырлары киңәйми. Ябык кешеләр бу чир белән авырмый дип уйлау – ялгыш фикер.

Варикозны операция ясап дөвалаганның беләм.

Тик операция өстәленә бер дә ятасы килми. Бәлки, аны операциясез дә дөвалап буладыр? Нинди очракларда операциясез дә котылып була?

Ретикуляр төрәннән кала, веналар варикозын дөвалауның алтын стандарты булып оператив дөвалау ысулы, ягъни операция санала. Беринди дару препаратлары да, компрессион трикотаж да бүрткән веналарны элеккегә хәленә кайтара алмый. Венотоник дарулар куллану, махсус оеклар кию фәкать варикозның билгеләрен генә киметергә булыша. Операция ясатмыйча гына варикозны дөвалап булмый.

СОРАУ—ҖАВАП

Кадрле укучылар!

«Сорау–жавап» рубрикасына сездән сораулар кабул итәбез.

Жавап бирүче белгечләр: педиатр, гинеколог, стоматолог, невролог, хирург-ортопед, кардиолог, иммунолог-аллерголог, гастроэнтеролог, эндокринолог, офтальмолог һәм башкалар.

Үзегезнең һәм балаларыгызның сәламәтлегенә кагылышлы сорауларыгызны – 8 (843) 2-22-09-77 телефоны аша,

Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2 нче йорт адресы буенча яисә ssuum@yandex.ru электрон адресына «Сорау–жавап» дип язып җибәрә аласыз.

**Сорауларга Республика
балалар клиник хастаханәсенең
травматолог-ортопеды
Алия СИРАЖИЕВА
жавап бирә**

**Ике балабызның да бот сөягендә
кортикаль дефект таптылар.**

Бу чир нәселдән киләме әллә?

Аны дөвалап буламы?

Әлеге дефект 4 яштан 8 яшькә кадәр балаларның 30–40 процентында очрый һәм сирәк очракта гына оператив дөвалауны таләп итә. Малайларда ешрак күзәтелә. Төп сәбәбе – организмның үсеше артыннан өлгерми һәм сөяк структурасы, кагыйдә буларак, кимчәк белән алмашына. Баланың сөякләрендә мондый дефект булса, һәр 3–6 ай саен табиб-ортопедка күрсәтеп торырга кирәк. Күп очракта әлеге кимчелек үзеннән-үзе юкка чыга. Төп профилактика чаралары: артык физик көчәнүдән, авыр әйберләр күтәрүдән, әлеге урынны имгәтүдән саклану.

10 яшьлек улыбыз аяк киemenең эчке ягына басып йөри. Аның барлык аяк киemenә шулай чалшаеп беткән. Бу нилектән шулай икән, аны берәр ничек төзәтеп буламы?

Мондый хәл аяк табанының вальгуслы деформациясә вакытында күзәтелә.

Әлеге патология 8–9 яшьләренә кадәр норма булып санала, чөнки бу вакытта аяк табаны тиз үсә, һәм мускуллар әлеге физиологик үзгәрешләргә яраклаша. Мондый деформация 9 яштан өлкәнрәк балада күзәтелсә, патология булып санала һәм яссытабанлылык диагнозы куела. Әгәр тезне тезгә тидергәч, ике тубык сөяге арасындагы ара 5 см яки аннан да зуррак булса, баланың аяклары «Х» хәрәфен хәтерләтсә, бала идәнгә табанының эчке ягы белән басып, чәнчә бармаклы ягы өскә күтәрелеп торса, баланы ортопедка күрсәтергә кирәк. Вальгус деформациясә үз вакытында ачыкланса, массаж, гимнастика, ортопедик астар кебек чаралар ярдәмендә аны дөвалап була.

3 яшьлек оныгым камыт аяккы. Йөгәргәндә бөтенләй тәгәрмәч тәгәрәп барган шикелле. Киләменнең дә бала вакытта аяклары шулай камыт булган, хәзер төп-төз үзе. Камытлыкны дөваларга кирәкме, үзеннән-үзе дә бетәме?

Аякларның «О» хәрәфе рәвешле булуы – түбән очлыкларның варуслы деформациясә ул. 2–3 яшькә кадәр балаларда бу норма санала. Балага 3 яшь тулганнан соң да үтмәсә, махсус дөвалау чаралары таләп ителә. Әлеге кимчелек аркасында балада яссытабанлылык башлануы, түбән очлыкларның функциональ мөмкинлекләре бозылуы, гәүдә торышы үзгәрергә, яшьли артроз һәм остеохондрозлар башлануы мөмкин. Иң элек баланың аяклары ни өчен шулай деформацияләнүен ачыклау мөһим. Сәбәпләрне ачыклаганда, гадәттә, беренче урында рахит тора. Үзе үтәр дип көтәргә кирәкми, баланы ортопедка күрсәтергә кирәк. Дөвалау чараларын табиб билгеләр.

Ничә айдан баланы «ходунки»га бастырырга ярый? Аның вакыты чикләнүе, көнгә ничә сәгаттән артмаса тиеш ул? «Ходунки» сайлаганда нәрсәләргә игътибар итәргә кирәк?

«Ходунки»ның уңай ягы да, тискәре яклары да бар. Уңай яклары күбрәк әниләргә өчен, ә менә балага аның зарары шактый зур. Беренчедән, «ходунки»га бастырган бала үрмәләми, чөнки теләгән җиренә көч куймый гына да бара ала. Медицина күзлегеннән караганда, бу дөрес түгел. «Ходунки»да йөргән бала дөрес итеп егылуы да өйрәнми, зур травмалардан саклану өчен, сабый чакта егылуы өйрәнү мөһим. Моннан тыш, әлеге җайланма баланың кече мие функциясенә тискәре йогынты ясый: терәккә ияләнү бала гәүдә тигезлеген саклау белми. Сабый бала озак вакыт вертикаль хәлдә булуы тиеш түгел, бу аның умырткасына зыян китерә. Баланы алты айдан «ходунки»га бастырырга була, ләкин анда булу вакыты тәүлегенә 40–60 минуттан артмасын. Беренче мәлләрдә баланы «ходунки»га 3–5 минутка гына бастыралар. Тагын шунысы да онытмагыз: әлеге җайланма сәгатенә 10 километр тизлек җыя ала.

Нәниләргә күчтәнәч!
**Телефон камерасын QR-кодка якынайтып,
аудиоформатта язылган әкиятне
балагызга тыңлатыгыз.**

ЧЭЙ ЭЧҮ ЭТИКЕТЫ

Без, татарлар, чэй яра-табыз. Берәрсе бусага-бызны атлап керүгә үк чәйнеккә тотынабыз. Өйгә кергән кешене, тәүлекнең нинди вакыты булуга карамастан, чэй эчертми чыгармыйлар бездә. Шуңа «татар» белән «чэй» сүзе бер-берсеннән һич аерыла торган төшенчәләр түгел. Чэй эчүнең дә үз кагыйдәләре, этикеты бар. «Төп кагыйдәләрнең берсе – ашыкмау. Чәйне ашык-пошык, аяк өсте генә эчү – аның бөтен рәхәтен һәм тәмен бетерә, билгеле, этикет кагыйдәләре дә бозыла», – ди дөньяви бизнес этикеты һәм протокол буенча белгеч Гөлназ ГАЛИУЛЛИНА. Чэй табыны корып, бөтен этикет кагыйдәләрен истә тотып чэй эчеп карагыз әле. Һичшиксез, үзегезне Англия королевасы кебек хис итәрсез.

?

Чэй табыны эзерләү

Өстәлгә чэй тәлинкәсендәге чынаяк уң яктан берәз өскәрәк куела. Уртада – десерт тәлинкәсе, янәшәдә десерт приборлары (чэй кашыгы, чәнечке), сөт савыты, шикәр савыты, телемләп туралган лимон, жиләк-жимеш. Әйе, жиләк-жимеш десерт булып санала. Әмма бу кагыйдә Россиядә оңытылган. Жиләк-жимешләр киселмичә куела. Алманы да кисмибез.

?

Чәйне кайчан пешерергә?

Аны кунаклар өстәл артына утырыр алдыннан гына пешерәләр. Тагын шуңа игътибар итегез: кунаклар чакырганда пакетлардагы чәйне кулланмыйлар. Алар – иртән бик ашыкканда йә эштә пешереп эчәр өчен генә. Кунаклар өчен чәйне кимендә ике чәйнектә пешергез. Аның берсе – үләннәр белән кара чэй, икенчесе яшел чэй булырга мөмкин. Пешкән чэй чәйнегә – аерым, кайнар су салынган чәйнек аерым булырга тиеш.

?

Чынаякка шикәр яки шикәр комын ничек салырга?

Кагыйдә буенча, чэй өстәленә кечкенә кисәкләргә бүленгән шикәр бирәләр. Аны шикәр савытына махсус куелган кечкенә кыскачлар белән алырга кирәк, ул юк икән, кул белән алырга этикет рәхсәт итә. Әмма аны бик пөхтәләп, башка кисәкләргә тоткалмый гына алыгыз. Шикәрне, лимон кисәген чәйне ясап бетергәч кенә салабыз.

?

Чәйдәге шикәрне ничек болгату дөрес?

Сәгать теле уңаена болгатырга кирәк дигән фикер яши, әмма бу – ялгыш фикер. Дөнья этикеты буенча, чынаякны циферблат итеп күз алдына китерсәк: 12 дән 6 га таба, ягъни алга-артка болгалар. Жайлап кына, кашыкны чынаяк төбенә тидермичә, берәз күтәрерәк – йөздәргән кебек кенә. Кашык белән чынаякның кырыйларына да тидермибез.

?

Чынаякка салынган пакетлы чәйне ничек дөрес итеп алырга?

Иң мөһиме: пакетлы чәйнең жебен кашыкка урамаска. Бу дөрес түгел. Буш савытны йә тәлинкәне алып кашык ярдәмендә генә күчәрәбез.

?

Чынаякны ничек дөрес итеп тотарга?

Сүз белән аңлатканчы, бер тапкыр күрү яхшы булыр. Фотодан карагыз. Чынаякны тотканда бервакытта да чәнти бармакны тырпайтмыйбыз!

?

Элек чэй эчеп туюын белгертеп, буш чынаякны тәлинкәгә каплап куйганнар. Хәзер бу хакта хужабикәгә ничек сиздертергә мөмкин?

Төгәл мондый кагыйдә юк. Һәм һич тә алай эшләргә кирәк түгел. Европа кагыйдәсендә ул юк, ә без шуңа нигезләнәбез. Иң яхшысы – хужабикәгә чэй өчен рәхмәт белдереп, башка кирәк түгеллеген әйтергә кирәк.

?

Чәйдәге лимонны ашау дөресме?

Һич дөрес түгел! Лимон кисәген жайлап кына, тәлинкәгә йә аерым розеткага алып куябыз, әмма һич тә чынаяк куелган тәлинкә кырыена түгел. Чәйдәге лимонны ни өчен ашамыйлар, чөнки ул тәмләткеч булып санала. Аштагы лавр яфрагы ашамыйбыз бит. Күрәгә, кара жимешне дә чәйгә тәм бирер өчен салалар, шуңа күрә тәм дә инде чыгып беткән була. Аларны ашау гыйбадлык санала. Лимон ашыйсыз килсә, аерым кисеп куйганы алып кабыгыз, чәйдәгесен түгел!

?

Чәйне суыту өчен, аңа өрү йә кашыктан эчү тәрбиясезлек булып саналамы?

Әлбәттә, бу – бик киң таралган хаталы күренеш. Һич тә чынаяктагы чәйгә өрергә дә, кашыктан эчәргә дә ярамый. Берничә минут көтеп торыгыз. Берәздән, рәхәтләнеп, тәмләп эчәрсез.

ВАГИНИЗМ

Жир йөзөндө 17 процентка кадәр хатын-кызның вагинизмнан интегүе теркәлгән. Әлеге проблема белән, гадәттә, табибларга мөрәжәгать итмиләр, шуңа күрә аның төгөл саны да билгеле түгел. Әмма ул проблема бар һәм тулы канлы тормыш алып бару өчен бик тә комачаулый. Вагинизм – аналык юлына кергәндә оча сөяге төбөндәге мускулларның ирексездән кысылуы. Мондый спазм җенси мөнәсәбәтләр вакытында, гинеколог тикшеренүләре үткәндә комачауларга мөмкин. Вагинизм анатомик кимчелек белән бәйле түгел. Димәк, аны дөвалап була.

СӘБӘБЕ

- Вагинизм, гадәттә, куркудан килә. Җенси мөнәсәбәтләр вакытында авырту дискомфорт тудыра. Хатын-кызлар бу кабатланыр дип уйлый, нәтижәдә, мускуллар ирексездән кысыла. Вагинизмнан интеккән пациентлардан сораштырулар үткәргәннәр. Бу авыруга кечкенәдән дәрәс сексуаль тәрбия булмау, беренче җенси мөнәсәбәтнең тәҗрибәсә уңышсыз килеп чыгу һәм көчләнүгә дучар булу сәбәпче.
- Ялкынсыну авырулары, травмалар, нурланыш терапиясе, мускул һәм неврология үзгәрешләре.

ТӨРЛӘРЕ

- Беренчел (тумыштан) – беренче җенси мөнәсәбәт вакытында кызларда булырга мөмкин.
- Икенчел (яшәү барышында алынган) — стресстан, көчлөүдән, бала тапканда алган травмалардан, партнерга карата тискәре хис булудан, гинекологик авырулардан барлыкка килә.

АВЫРУНЫҢ ӨЧ ДӘРӘЖӘСЕ

- Җиңелчә – аналык юлына гинекологик инструмент кертә башлауга мускулларның кыскаруы;
- Уртача – җенес органнарына тиюгә мускулларда спазм;
- Авыр – гинекологка бару йә җенси мөнәсәбәтләр турында уйлауга ук вагинизм барлыкка килә.

ВАГИНИЗМНЫҢ КАТЛАУЛАНУЫ

- Бала таба алмау. Бу – әлбәттә, нормаль җенси мөнәсәбәтләр булмаудан. Авырга узган очракта да, табигый юл белән бала таба алу мөмкин түгел;
- Аналык муентыгында яман шеш. Лаборатор тикшеренүләр уза алмау сәбәпле, яман шеш китереп чыгарган авыруларны вакытында дөваламау аркасында булырга мөмкин;
- Суицидаль уйларга китергән депрессия;
- Ялгызлык. Ир-ат белән мөнәсәбәтләр кора алмау.

МӨҢИМ

Вагинизм белән авыручы пациентлар, дөваланып, нормаль җенси тормышка кайта ала. Бу очракта хатын-кызлар авырга узуну да планлаштыра ала.

ДИАГНОСТИКА

Табиб гинекология креслосындагы хатын-кызны караганда, моңа игътибар итеп, пациент белән сөйләшергә тиеш.

ДӨВАЛАУ

Аның төп максаты – хатын-кызны оча сөяге төбә мускулларын контрольдә тотарга өйрәтү. Дөвалау ике төрле була.

- Дарулар, Кегель күнегүләре ярдәмә белән дөвалау.
- Психотерапия. Аңлавыгызча, вагинизм барлыкка килү психологик кичерешләр белән дә бәйле. Психологка мөрәжәгать итәргә кирәк булыр. Партнер белән мөнәсәбәтләрдә проблемалар булса, белгечкә парлап бару зарур.

Корт сумсасы

Сәхифәбезнең бүгенге кунагы – Әлфирә МИНГАЛИЕВА. Ул – отставкадагы полиция подполковнигы. Гомумән, алар гаиләләре белән диярлек Эчке эшләр органнары хезмәткәрләре. Гаилә башлыгы Шамиль әфәнде дә, өч кызларының берсе Лиана да – закон сагында торучылар. Формадан йөрүче хатын-кызларны без, гадәттә, артык кырыс дип уйлыйбыз. Тик бу беренче карашка гына шулай. Әлфирә ханым белән якыннанрак танышканда, аның нинди уңган хужабикә, гаиләсен бер табын артына җыеп яшәүче җылы әни булуын күрдек. Аш-суга осталыгының да сере ачылды! Полиция хезмәткәре булып эшләгәнчегә кадәр, Казан кооператив техникумын тәмамлап, җәмәгать туклану оешмаларында инженер-технолог белгечлеге алган ул. Үзе дә студентларга белем биргән. Аш-суга осталыгы әнисеннән дә киләдер. Гомерен балаларга татар теле һәм әдәбияты укытуга багышлаган Рузалия апа да ризыкларны телеңне йотарлык итеп әзерли икән. «Чәкчәк пешерү остасы әни. Үзем дә чәкчәкне гел аның рецепты белән генә пешерәм», – ди Әлфирә ханым. Укучыларыбызга тәкъдим иткән корт сумсалары да – борынгы тансык сыйларыбыздан. Бик тәмле ул, кибеттән алган тәм-томнар бер якта торсын! Бергәләп әзерлибезме?

Кирәк

Камыр өчен: 40 мл су / 40 мл сөт / 10 г йомшак чүпрә / 1 аш кашыгы шикәр комы / 100 г атланмай / 1 йомырка / 200–225 г он / ярты кап ванилин (яратсагыз), / төменчә тоз.

Эчлек өчен: 400 г йомшак корт / 50 г атланмай / 50 г йөзем / 2 аш кашыгы куертылган сөт (корт коры булса) / 1 аш кашыгы шикәр комы (кортның төменчә).

«» Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка якынайтыгыз.
Фото һәм видео: Анна Арахамия

Эш барышы

■ Тирән савытка он иләп, ванилин һәм тоз кушабыз. Барлык онны да берьюлы салып бетермәгез, беразы калып торсын. Атланмайны савыттагы онга манып ала-ала, эре угычтан уябыз.

■ Жылымса сөт, су, шикәр комын кушып, чүпрәне 10 минут чамасы күпертеп алабыз. Ул күпереп менгәч, йомырканы да шунда сытып туглыйбыз. Әлеге сыеклыкны майлы валчыкка кушабыз.

■ Барысын бергә катнаштырып, йомшак кына камыр басабыз. Кирәксә, бераз он өстибез. Камырны озак басарга кирәкми, тыгызлана. Целлофан капка салып, камырны ярты сәгатькә суыткычка куеп торабыз.

■ Кортка эретелгән атланмай һәм шикәр комы кушабыз. Кортның тәменә карагыз, баллы булса, шикәр өстәргә кирәкми. Юылган йөзем һәм куертылган сөт өстәп, барысын бергә туглыйбыз. Куертылган сөтне өстәү дә мәжбүри түгел, корт артык таралып торса, үзлек өчен генә кирәк ул.

■ Камырны 40 граммлы кисәкләргә бүләбез. Без әйткән күләмнән якынча 13 сумса чыга. Корт сумсасы гадәттә артык зур булмый. Һәр кисәкне чәй тәлинкәсеннән чак кына кечерәк итеп жәябез. Уртасына 40 г (бер аш кашыгы тутырып) эчлек салып, сумсаны бәрәбез.

■ Өзер сумсаларны бөргән ягын аста калдырып, майлы табага тезәбез. Өстенә 1 йомырка сарысы белән 1 аш кашыгы сөтне туглап ягабыз. Аннары валчык сибәбез. Валчык ясар өчен 60 г он, 20 г атланмай, 10 г шикәр комы алына.

■ Корт сумсаларын алдан ук 180 градуска кадәр кыздырган мичтә 15 минут пешерәбез. Сумсалар кайнар килеш тә, суынгач та бик тәмле.

Камила
ДИМӨХӘММӘТОВА

Кабактан – мармелад

Кабак – файдалы һәм организм өчен бик тә кирәкле яшелчә. Анда С, Е, D, К, РР һәм В төркеме витаминнары күп. Клетчатка, аминокислота, пектин, магнийдан башлап йодка кадәр төрле минералларга бай ул. Кабакның төшендә исә L-карнитин, цинк, файдалы майлар һәм үсемлек аксымы бар.

- Кабак ашкайнату-эчәклек эшчәнлегенә уңай йогынты ясый.
- Эчәклектәге микрофлораны көйли.
- Үт бүленеп чыгуны арттыра; бавыр эшчәнлеген жайга сала.
- Баш мие функцияләрен яхшырта.
- Йоаксызлыкны жиңәргә булыша.
- Калий һәм магнийга бай булуы белән йөрәк өчен дә файдалы. Кан басымын көйләргә, йөрәк тибешен нормага китерергә ярдәм итә.
- Составындагы В төркеме витаминнары акыл эшчәнлеген яхшырта. Ө collagen синтезында катнашучы С һәм К витаминнары тиренең яшьлеге сагында тора.
- А витаминнасы бай кабак төшен даими куллану күзнең челтәр катламын ныгыта.
- Цинк исә тән тиресен бетчәләрдән, кавык, себореядан арындыра.
- Е витаминны бит тиресен жыерчыкланудан саклай; хатын-кызларга климаксы жиңелрәк кичерергә булыша.
- Кабак төшен кулланып, организмдагы паразитларны куарга мөмкин.

НИКАДӘР ГЕНӘ ФАЙДАЛЫ БУЛСА ДА:

- авыр формадагы диабет;
- аллергия;
- бөөрдә һәм үт куыгында ташлар булганда;
- ашказаны һәм уникаилле эчәк жәрәхәте вакытында кабакны сак кулланырга киңәш ителә.

Ө без исә бүген сезгә кабактан тәмле сый – мармелад ясарга тәкъдим итәбез. Аеруча балалар күңеленә хуш килчәк ул.

Кирәк / 500 г кабак / 2 аш кашыгы желатин / ярты стакан су / 30 г атланмай / 3 аш кашыгы бал / 1 чәй кашыгы дарчин / чеметем генә тоз.

Эш барышы

- Кабакны төмам йомшарып, боламык хәленә килгәнчә пешерәбез.
- Желатинны ярты стакан суга салып бүрттерәбез. Аннары пешкән кабакка кушып тугыйбыз һәм сүрән генә утта кайнарлатып алабыз. Тик кайнатып чыгармыйбыз.
- Кайнар боламыкка атланмай салабыз.
- Берәз суынгач, бал, дарчин, тоз кушып, яхшылап тугыйбыз.
- Әзер массаны турыпочмаклы формага яки боз формаларына бушатып, ким дигәндә 3 сәгатькә суыткычка куябыз.
- Мармеладны турыпочмаклы формада әзерләгән булсагыз, аны вак кисәкләргә бүләбез.
- Теләсәгез, һәр кисәкне кокос йомыгасында әвәли аласыз.
- Кабактан әзерләнгән мармеладны өсте ябык савытка салып, суыткычта саклыйбыз.

КАБАК СӨТЕ

Кабак орлыгының бар файдасын алу өчен жайлыгына тагын бер рецепт.

- Орлыкны чистартып, өстенә су коябыз һәм блендер белән ваклатабыз.
- Барлыкка килгән массаны марля аша сыгабыз. Файдалы эчемлек әзер дә! Теләсәгез, бер кашык бал ести аласыз.

Башка вакытта депрессиянең ни икәнен белмәгән кешеләрдә дә көз көне күңел төшенкелегә күзәтелергә мөмкин. Кояшка саран соры көннәр, өзлексез яңгыр, салкын җил сагышлы уйларга этәрүчән. Тирән депрессиядә булып та, кемнәндер аны тоймавы да ихтимал. Әлеге тестны узып, үзегездә депрессия булу-булмавын ачыклай аласыз. Һәр җавапка ничә балл куясыз җәя эчендә күрсәтелгән.

1. Күңел төшенкелегә тоям, җанымны сагыш били: сирәк очракта (1); кайчагында (2); еш (3); гел шулай (4).
2. Иртән үземне яхшырак хис итәм: сирәк очракта (4); кайчагында (3); еш кына (2); гел шулай (1).
3. Елыйсым килә: сирәк очракта (1); кайчагында (2); еш кына (3); гел шулай (4).
4. Төнлә начар йоклыйм: сирәк очракта (1); кайчагында (2); еш кына (3); гел шулай (4).
5. Аппетитым әйбәт: сирәк очракта (4); кайчагында (3); еш кына (2); гел шулай (1).
6. Матур кешеләрне күзләү, алар белән аралашу ошый: сирәк очракта (4); кайчагында (3); еш кына (2); гел шулай (1).
7. Үзеннән-үзе ябыкканымны тоям: сирәк очракта (1); кайчагында (2); еш кына (3); гел шулай (4).
8. Ашкайнату белән бәйлә проблемалар борчый: сирәк очракта (1); кайчагында (2); еш кына (3); гел шулай (4).
9. Йөрәгем гадәттәгедән ешрак типкән кебек: сирәк очракта (1); кайчагында (2); еш кына (3); гел шулай (4).
10. Сәбәбе булмаса да арым: сирәк очракта (1); кайчагында (2); еш кына (3); гел шулай (4).
11. Элеккеге кебек тиз һәм зирәк уйлыйм: сирәк очракта (4); кайчагында (3); еш кына (1); гел шулай (1).
12. Белгән эшемне җиңел генә башкарам: сирәк очракта (4); кайчагында (3); еш кына (2); гел шулай (1).
13. Борчылам һәм үземне кая куярга белмим: сирәк очракта (1); кайчагында (2); еш кына (3); гел шулай (4).
14. Килчәккә өмет белән карыйм: сирәк очракта (4); кайчагында (3); еш кына (2); гел шулай (1).
15. Гадәттәгедән ныграк кызам: сирәк очракта (1); кайчагында (2); еш кына (3); гел шулай (4).
16. Карарларны җиңел кабул итәм: сирәк очракта (4); кайчагында (3); еш кына (2); гел шулай (1).
17. Үземне файдалы, кирәкле кеше итеп тоям: сирәк очракта (4); кайчагында (3); еш кына (2); гел шулай (1).
18. Кызыклы, тулы тормыш белән яшим: сирәк очракта (4); кайчагында (3); еш кына (2); гел шулай (1).
19. Мин юкка чыксам, башкаларга җиңелрәк булыр иде дип уйлыйм: сирәк очракта (1); кайчагында (2); еш кына (3); гел шулай (4).
20. Элек нәрсә шатландырса, хәзер дә шуларга шатланам: сирәк очракта (4); кайчагында (3); еш кына (2); гел шулай (1).

Балларны саныбыз. 20–49 балл – рухи халәтегез сау-сәламәт. Сез депрессиягә тиз генә бирешә торган кеше түгел.

50–59 балл – депрессиянең беренче билгеләре сизлә. Бу, мөгаен, көз белән бәйледер. Көз көне күңләр дә күңел төшенкелегә булып ала. Тулаем алганда, сезне депрессиядән интегеп яши дип әйтеп булмый. **60–69 балл** – сагаерга нигез бар. Әлеге көчле депрессия кичермисез, ләкин чарасын күрмәсегез, эшләр шуңа таба бара. **70 балл һәм аннан да күбрәк** – сез көчле депрессия халәтендә. Депрессиягә җиңел генә караучылар ялгыша, бу бик авыр күңел халәте һәм үз вакытында дөвалауны таләп итә.

Кучкар. Иң көчле якларыгызны күрсәтергә, сәләтегезне ачарга менә дигән җай чыгар. Һөнәри өлкәдә дә, финанс өлкәсендә дә яхшы нәтиҗәләргә ирешерсез. Сезнең өчен энергияле, эшлекле, уңышлы чор.

Үзгәбозау. Файдалы мәгълүмат ишетерсез. Алдыгызда яңа ишәкләр ачылырга тора. Үз-үзегезгә ышансагыз да, тәҗрибәләре кешеләрнең киңәшләренә колак салу комачауламас. Хисләренә берәз тыярга туры килер.

Игезәкләр. Партнерлар белән ышанычлы мөнәсәбәтләр корыр өчен яхшы вакыт. Үзегезнең көчле якларыгызны күрсәтү мөмкинлеге барлыкка килер. Элеккеге планнарда берәз үзгәреш кертәргә кирәк булачак.

Кысла. Моңарчы чишелми килгән мәсьәләләрен хәл итү белән мәшгуль булырсыз. Пландә каралмаган ашыгыч эшләр килеп чыгуы бар. Айның икенче яртысында финанс өлкәсендә күңелле сюрприз көтелә.

Арыслан. Эшлекле һәм актив чор. Профессиональ даирәдә сизелерлек яңалыklar булырга мөмкин. Ижади потенциалыгызның артуын тоярысыз. Карьера үсеше белән бәйлә кызыклы тәкъдим ишетерсез.

Сәмбелә. Эштән бушап тормассыз. Арыганлык үзен сиздерәчәк. Нәрсәнәдер төзәтергә, яңасын сатып алырга кирәк булыр. Якыннарыгызның проблемаларын хәл итүне дә үз өстегезгә алырга туры килмәгәе.

Бизмән. Күп көчегезне финанс мәсьәләләрен чишү өчен сарыф итәрсез. Чит кешеләр биргән вәгъдәләргә ышанмагыз. Биологик кырыгыз әлеге берәз зәгыйфь, көчегезне сакларга тырышыгыз.

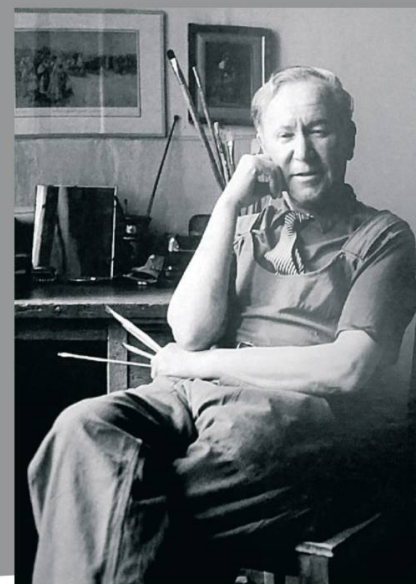
Чаян. Айның беренче яртысы мәшәкатьле булырга охшаган. Низатлардан сак булыгыз, көндәшләрегезнең провокациясенә бирешмәгез. Тәваккәллек һәм көчле ихтыяр күрсәтеп, абруегызны арттырыр өчен яхшы форсат чыгар.

Укчы. Уңышлы һәм бәрәкәтле чорларның берсе. Яңа планнар корыр, яңа эшкә тотыныр өчен яхшы вакыт. Максатчан Укчылар алдында моңарчы ябык торган ишәкләр дә ачылыр.

Кәҗәмөгез. Үз эшләрегезне читкә куеп, якыннарыгызга булышырга туры килер. Бу – ремонт яки ниндидер зур әйбер сатып алу белән бәйлә булырга мөмкин. Коллектив алдында абруегызны арттырган очрак килеп чыгар.

Суоюяр. Берәз гына күңел төшенкелегә булып алыр. Активлык кимер. Шулай да эшлекле килешүләр төзү, яңа элементлар булдыру перспективасы бар. Хәзер корылган планнарның киләчәктә файда китерүе ихтимал.

Балыклар. Иң позитив чорларның берсе. Ул вакыйгаларга бай булачак. Һөнәри осталыгыгызны да күрсәтә алачаксыз. Әйбәт идеяләр белән мәшгуль булырсыз. Ай эшлекле дулкында, нәтиҗәле узар.

МИЛЛИ ГОРУРЛЫГЫБЫЗ

Татарның күренекле шәхесе, акварелист, иллюстратор, график, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе һәм РСФСРның атказанган рәссамы Фәйзрахман Әминовның тууына быел 115 ел. Моннан 51 ел элек, 1972 елда «Азат хатын» журналында аның үз кулы белән язган биографиясе басылган булган. Ул бүгенге көндә дә бик кадерле тарихи истәлек.

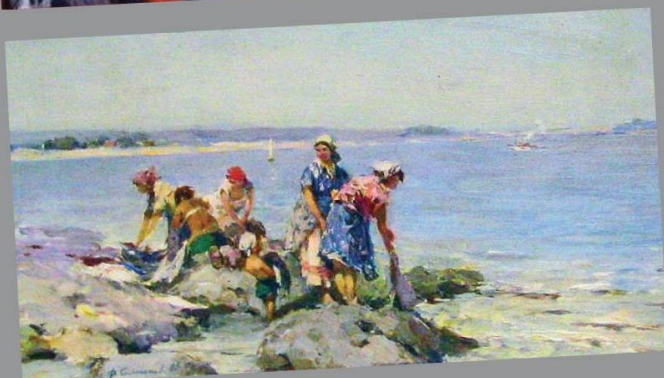
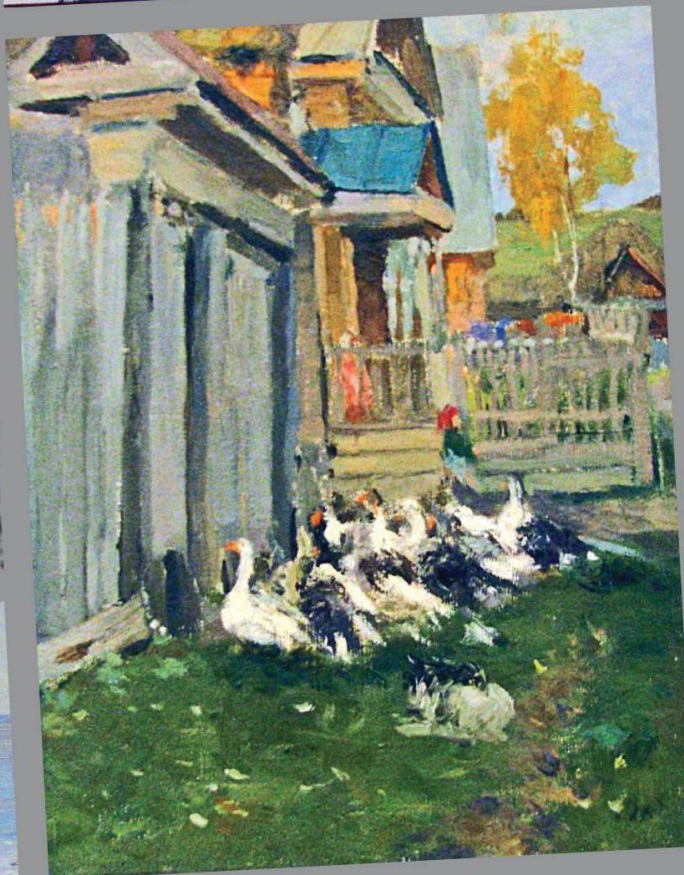
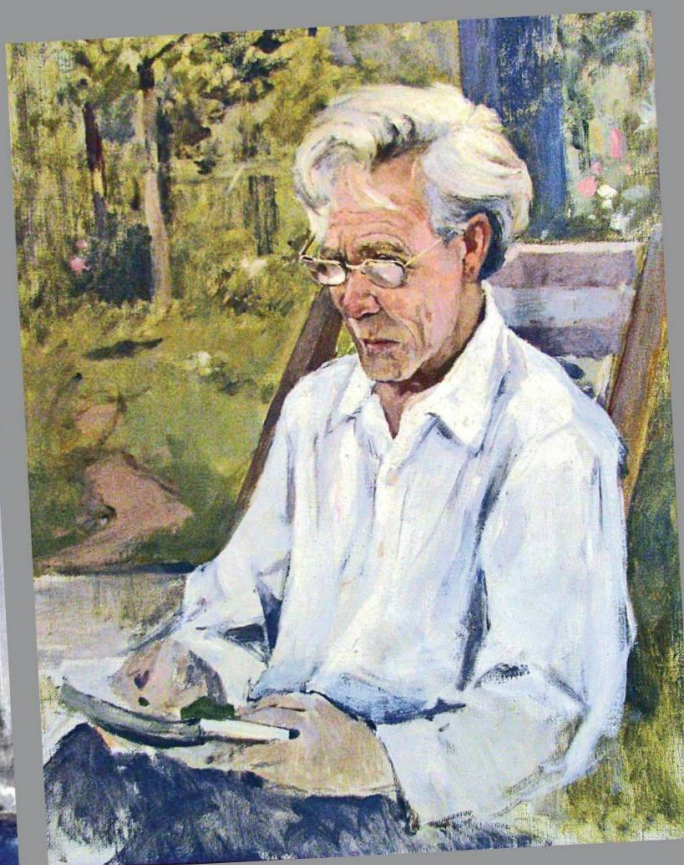
Әлеге талант иясе Көңгердә 1908 елның 10 августында дөньяга килә. Әти-әнисе чыгышлары буенча татар жир-легеннән, әтисе Габдрахман – хәзерге Яшел Үзән районының Танай, ә әнисе Зиһнекамал – Кайбыч районының Кече Кайбыч авылынан. Гаиләдә Фәйзрахманнан кала тагын дүрт ир бала үсә. Әминовлар гаиләсе 1922 елда Пермьгә күченә. Булачак рәссам бик кечкенәдән рәсемнәр ясый, бу шөгълән шәһәрнең татар-башкорт мәктәбендә укыганда да дәвам итә. 1930 елда Пермь сынлы сәнгать техникумын тәмамлап, ике ел дәүләт опера һәм балет театрында рәссам-бизәүче булып эшли. 1933–1937 елларда Ленинградтагы Сынлы сәнгать, сынчылык һәм архитектура институты каршындагы эшчеләр факультетында гыйлем туплагач, институтның сынлы сәнгать факультетында укый башлый. Бөек Ватан сугышы елларында Пермьдә оборона заводында эшли, 1945 елда югары белем алуын дәвам итә. Фәйзрахман Әминовның 1948 елда ясалган «Татар бәйрәме Сабантуй» картинасы шул еллардагы иң яхшы диплом эшләренең берсе була. Бүген дә ул Россия Сынлы сәнгать академиясенең Фәнни-тикшеренү музейендә саклана. Останың күләмле әсәрләре шактый, чөнки ул укыганда фундаменталь сынлы сәнгать техникасын үзләштерә.

Гомере буе Ленинградта яшәп ижат итә. 1948 елдан ук СССР Рәссамнар берлеге әгъзасы. Рабига белән гаилә кора. Уллары Фәйзулла Әминов – рәссам, танылган акварелист, профессор, төпчек уллары Фәһим Әминов – инженер.

1950 елларга кадәр оста тематик картиналар, авыл пейзажлары һәм портретлар серияләре ижат итә, алар – югары осталык үрнәкләре. «Әтием Н. Фешин әсәрләрен бик ошата иде, үз картиналарын да жанлы итеп язды, – диде әңгәмәбез барышында профессор Фәйзулла Фәйзрахманович. – 1952–1953 елларда ул Ленинградның В. И. Мухина исемендәге Югары сынлы сәнгать-сәнәгать училищесында укыткан, 1953 елдан рәссам булып киткән. Әти зур остаханәсендә ижат итте, тырыш иде, аның таланты да зурдан булды. Аңа карап без дә тырыштык, рәсем сәнгатендә минем дә үз эзем, үз исемем бар». Рәссамның Г. Тукай әсәрләрен өйрәнеп, «Шүрәле», «Су анасы», «Кәжә белән Сарык» әкиятләренә багышланган акварельләренә сокланып берничә буын балалар үсә. Тукайның берничә портретын да яза ул.

Ни кызганыч, бу шәхесбез нибары 76 яшендә Ленинградта дөнья куя. Бүгенге көндә аның 150 әсәренең – Пермь сынлы сәнгать галереясында, 20 дән артык сынлы сәнгать һәм графика әсәренең Татарстан Республикасы дәүләт сынлы сәнгать музейе фондында булуы сөенечле хәл, әлбәттә. Останың башка картиналары Уфа, Оренбург, Казан, Пермь, Санкт-Петербург сынлы сәнгать музейларында, шулай ук Россиядәге һәм чит илләрдәге шәхси тупланмаларда саклана.

Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА

ФӘЙЗРАХМАН ӘМИНОВ

Фото: art16.ru@Елена Сунгатова

«ТАТМЕДИА» БАСМАЛАРЫ МАРКЕТПЛЕЙСЛАРДА

БЕЗНЕ НИЧЕК ТАБАРГА?

Q ТАТМЕДИА

КИТАПЛАР

ЖУРНАЛЛАР

ТӘБРИКЛӘМӘЛӘР

OZON

Яндекс Маркет

WILDBERRIES

KazanExpress

БЕЗНЕҢ ИНТЕРНЕТ-КИБЕТ

SHOP.TATMEDIA.RU

Реклама: 16+, АО «ТАТМЕДИА», Адрес: 420066 Казань шәһәре, Декабристов ур., 2 нче йорт. ГРН 1071690057834

4 612750 670028